

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ - В ОДНІЙ ГАЗЕТІ!
Юридичний Вісник України
Загальнонаціональна правова газета
www.yvu.com.ua

► № 6 (1540)

16-31 березня 2025 року



Нові адмінсуди:
ще один крок до стандартів ЄС

У ЦЬОМУ НОМЕРІ

Забезпечення дотримання законодавства у сфері військового обліку та мобілізації:

адміністративно-правовий аспект

► стор. 4–5

Публічні закупівлі –

тест, що визначає майбутнє України в ЄС

► стор. 8–9

Навіщо Україні криміналізувати санкції

та чому про це заговорили лише на дванадцятому році війни?

► стор. 10–12

Коли виконання наказу стає злочином:

як ДБР переслідує військових за рішенням воєнного часу

► стор. 24

Новації для АРМА

Депутати пропонують змінити систему управління арештованими активами

► стор. 25

Затримка суддею підготовки судового рішення:

правові нюанси та відповідальність

► стор. 40–41

НАГАДУЄМО НАШИМ ЧИТАЧАМ!

Триває передплатна кампанія на 2025-й рік.

Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти та безпосередньо в редакції тижневика (в т. ч. онлайн).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 21615

Нові адмінсуди:

ще один крок до стандартів ЄС



Уже майже десять років ми намагаємося наблизитися до судових стандартів ЄС. Ідеться про відповідні реформи, вітчизняну кон'юнктуру нововведень та важку їх реалізацію.

На сьогодні в Мін'юсті, відповідальному за ці реформи, формується департамент права Європейського Союзу. Ймовірно він буде налаштований на реалізацію норм публічного права. Проблем у цій царині наразі накопичилося більше, аніж в інших правових сферах. У цьому плані заступник міністра юстиції Олександр Банчук вважає, що в суспільства сформувався недовіра до всієї влади, а не тільки до судової системи. І це заважає проведенню будь-яких реформ. Із погляду посадовця, що сфера правосуддя та інститутів, суміжних із судочинством, мають долати цю недовіру суспільства. В першу чергу слід впровадити невід'ємні елементи принципу верховенства права, тобто нарешті утворити судові органи замість, наприклад, ліквідованого Окружного адміністративного суду Києва, який розглядав справи проти органів влади центрального рівня, а саме Кабінету Міністрів України, Національного банку, міністерств та інших органів центральної і виконавчої гілок влади. Водночас саме з цим судом (наразі уже неіснуючим) пов'язана й найбільша кількість різного роду скандалів. У тому числі із цих причин ВРП 18 березня ухвалила рішення про звільнення Павла Вовка (який очолював ОАСК) з посади судді цього суду на підставі пункту 3 частини шостої статті 126 Конституції України. Як було заявлено, реалізація зазначеної процедури здійснювалася на підставі подання Третьої Дисциплінарної палати Ради, яка вирішила притягнути П. Вовка до дисциплінарної відповідальності та застосувати до нього дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення судді з посади.

Якщо виникає велика кількість спірних правовідносин, вони мають стати предметом розгляду суду, якому суспільство довіряє. Водночас постає питання: навіщо це робити, один суд ліквідували, а другий треба творити заново? Відповідаємо: саме це відрізняє демократичне суспільство від тоталітарних чи авторитарних. Ідеться про зміну власне парадигми, адже громадянин, бізнесмен, представник юридичної особи, якщо він вважає, що певне рішення органу влади чи посадовчої особи порушує закон і його права, він має право подати проти них відповідний адміністративний позов, а елементи презумпції винуватості органу влади присутні в дійсності завжди. У кримінальному провадженні є поняття презумпції невинуватості особи – вона є невинуватою, доки не доведено протилежне. В адміністративних правовідносинах навпаки – особі достатньо скласти позов, заявити, що таке рішення, наказ, постанова порушують його права й цього достатньо. Всі докази на спростування даного твердження має надати сама влада. Ця парадигма викладена в Кодексі адміністративного судочинства.

Створення нового адміністративного суду на заміну скасованого, має бути спрямованим на те, аби ствердилося уявлення громадян про суд, який буде займатися лише владними справами. А для цього прийняти закон – мало. Необхідно ще відібрати відповідних і відповідальних кандидатів, забезпечити адекватний контроль доброчесності і компетентності тощо. Нагадаємо, модель вищих спеціалізованих судів закріплена прямо в Конституції. Наразі урядовий законопроект передбачає, що для того, аби розпочати роботу над створенням Вищого адміністративного суду, потрібно відібрати щонайменше 32-х суддів для цього суду. Надалі, залежно від навантаження, може надалі йтися про збільшення їхньої кількості, але це вже буде рішення ВРП разом із ВККСУ.

На рівні Конституції в нас все закладено для того, аби мати найпрогресивнішу систему правосуддя. Залишилося зробити ще кілька кроків для її реалізації, зокрема завершити набір нових суддів. Вища кваліфікаційна комісія суддів вже оголосила набір на 1800 посад у місцевих судах та 550 посад в апеляційних судах. А 24 березня Володимир Зеленський підписав євроінтеграційний закон щодо створення Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду. Як видається, все почало ставати на свої місця. Додам, що посли G7 в Україні привітали прийняття Верховною Радою цього закону. Отже, ми ще на крок стали ближчі до забезпечення європейських стандартів правосуддя в Україні.

Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ

■ НАШІ ВІТАННЯ

**Цими днями святкують
День народження**

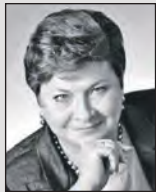
31 березня —
Сергій
ЧЕРНЯВСЬКИЙ,
доктор юридичних
наук, професор,
заслужений діяч
науки і техніки

України, полковник поліції,
учасник бойових дій

3 квітня —

**Олександр
КОРОВАЙКО,**

голова Херсонського
апеляційного
суду, доктор
юридичних наук



4 квітня —

**Наталія
КУЗНЕЦОВА,**

доктор юридичних
наук, професор,
академік НАПрНУ,
заслужений
юрист України,

4 квітня —

Віталій КОТІК,

голова Апеляційного
суду Житомирської
області у відставці,
заслужений
юрист України



5 квітня —

**Олексій
БАГАНЕЦЬ,**

заступник
Генерального
прокурора України
(2000–2002, 2005–2006,
2014–2015 рр.),

державний радник юстиції 2 класу,
заслужений юрист України,
адвокат

Колективи видавництва «Юрінком Прес» та «Юрінком Інтер» і редакція газети «Юридичний вісник України» вітають іменинників. Нехай вас завжди супроводжує успіх, здійснюються плани та сподівання, постійно зіриває тепло людської вдячності, а будні і свята наповнюються радістю, світлом і любов'ю рідних та близьких.

■ ДАНІ СОЦІОЛОГІВ

**Половина українців за жодних обставин
не готові поступитися територіями**

П'ятдесят відсотків опитаних громадян переконані, що Україна за жодних обставин не повинна відмовлятися від своїх територій.

Про це свідчать дані опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології. КМІС із травня 2022 року у своїх опитуваннях регулярно ставить запитання щодо готовності населення до територіальних поступок для якнайшвидшого досягнення миру та збереження незалежності. Порівняно із груднем 2024-го змін у ставленні українців до відмови від територій у війні проти росії практично немає. Так, 50% респондентів вважають, що за жодних обставин Україна не повинна відмовлятися від територій, навіть якщо через це війна триватиме довше (у грудні 2024 року таких було 51%).

Як уточнюють соціологи, нинішнє опитування було проведене з 14 лютого по 4 березня, на тлі загострення відносин України та США і тиску на Україну. Згідно

з його результатами меншість вважає, що Україна може відмовитися від деяких територій для якнайшвидшого досягнення миру – 39% (у грудні 2024 року – 38%). Решта 11% респондентів не змогли визначитися зі своєю думкою.

При цьому у всіх регіонах порівняно з груднем 2024 року ситуація практично не змінилася. Єдиний регіон, який трохи вирізняється на тлі інших, – схід України, де 42% опитаних категорично проти територіальних поступок, у той час як в інших регіонах (захід, центр, південь) – 50-51%.

Зазначимо й те, що частка тих, хто в цілому готовий до певних поступок на сході, лише незначно вища, ніж в інших регіонах – 42% респондентів проти 36-40% на заході, в центрі і на півдні країни.

■ КРУГЛИЙ СТІЛ

**Забезпечення дотримання
обліку та мобілізації:**

Другий апеляційний адміністративний суд (Слобожанщина) спільно з Національною школою суддів України провели круглий стіл, присвячений такій важливій темі, як «Забезпечення дотримання законодавства у сфері військового обліку та мобілізації: адміністративно-правовий аспект».

Тему дискусії обрано не випадково. Харків є прифронтовим містом, яке щодня стикається з викликами воєнного часу. Його безпека, як і безпека всієї країни, значною мірою залежить від ефективності мобілізаційних процесів та належного ведення військового обліку. Як зазначали організатори, метою проведення заходу стали:

1) необхідність дослідження та з'ясування актуальних питань, що виникають під час застосування положень глави 19 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Протокол про адміністративне правопорушення», глави 23 КУпАП «Постанова по справі про адміністративні правопорушення», законодавства з питань проходження військової служби та притягнення осіб до відповідальності у порядку статей 210, 210-1 цього кодексу.

2) забезпечення єдності та послідовності в застосуванні судами вищевказаних норм законодавства; аналіз розбіжностей застосування положень цього законодавства; запобігання повторюваності судових помилок; виявлення та подолання системних проблем із доступом до суду та напроцювання заходів для їх успішного вирішення, зокрема у вигляді створення однакових підходів до формування адміністративними судами судової практики у цій категорії справ.

З вітальним словом до учасників круглого столу звернулися голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Михайло Смокович, начальник відділу підготовки викладачів (тренерів), суддя Вищого адміністративного суду України у відставці Любов Гончар та голова Друго-

■ ЗАКОНОТВОРЕННЯ

В Україні з'явиться новий Митний кодекс

Його проект на основі законодавства ЄС буде завершено до кінця квітня 2025-го, а остаточне схвалення Верховною Радою заплановано на січень 2026 року.

Про це під час засідання керівного комітету з розробки нового Митного кодексу України повідомив заступник Міністра фінансів Юрій Драганчук. Як зазначається, усі напрацювання в цьому напрямку, які будуть здійснені до 1 вересня, стануть частиною звітної 2025 року та вплинуть на оцінку готовності України до вступу в ЄС.

За словами заступника голови Держмитслужби Владислава Суворова, Митний кодекс є основою Митного союзу, без якого вступ до ЄС неможливий. Тож, підготовка нового кодексу зараз є пріоритетом для Держмитслужби, а перша версія документа має бути готова до початку травня. Це збігається зі сказаним директором департаменту митної політики Мінфіну Олександром Москаленком. Із його слів, у квітні планується закінчити підготовку тексту кодексу, в травні розпочати його переклад, а в червні документ буде пере-

дано для оцінки експертам DG TAXUD. Як передбачається, до парламенту законопроект надійде не пізніше 31 серпня, а в жовтні його планують розглянути в першому читанні, аби після доопрацювання у січні 2026 року ухвалити як закон. Після прийняття кодексу Україна очікуватиме на оцінку Європейського Союзу, одночасно розробляючи необхідні підзаконні акти. «Наша мета – щоб у 2027 році в Україні повністю запрацювало митне законодавство, відповідне законодавству ЄС. Ми готові до такого амбітного підходу», – заявили у Мінфіні. Вказується також, що цей таймлайн затверджено рішенням керівного комітету з підготовки нового Митного кодексу України на основі Митного кодексу ЄС. Крім того, представник DG TAXUD Томаш Міхалек підтвердив готовність надавати технічні консультації українській стороні та експертизу розроблених документів.

■ З'їЗД СУДДІВ

Форум суддів відбудеться в травні

XX черговий з'їзд суддів України після перерви продовжить свою роботу 27–29 травня. Таке рішення ухвалили члени РСУ 18 березня.

Уточнимо, що оголошена перерва в роботі з'їзду суддів України, перший етап якого відбувся 18 – 19 вересня 2024 року, пов'язана з необхідністю розгляду делегатами питання про обрання двох членів Вищої ради правосуддя. Відповідно до чинного законодавства відбір кандидатів на посади члена ВРП проводить Етична рада. Листом від 14 березня до Ради суддів України надійшло рішення вказаної ради, в якому РСУ повідомлялася про необхідність проведення нового конкурсу, оскільки кількість кандидатів, відібраних Етичною радою, не перевищує щонайменше вдвічі кількість вакантних посад членів ВРП.

РСУ також доручили ДСАУ підготувати та подати на затвердження РСУ План організаційних заходів з підготовки та проведення XX чергового з'їзду суддів України після перерви.

законодавства у сфері військового адміністративно-правовий аспект

го апеляційного адміністративного суду Армен Бегунц, які наголосили на важливості вказаної теми.

У подальшому обговоренні вказаних проблем взяли участь суддя Другого апеляційного адміністративного суду Яна П'янова та заступник начальника управління представництва в судах та інших юрисдикційних органах Головного управління військової юстиції Дмитро Ярусевич, які представили свої доповіді, а також судді – експерти: суддя Касаційного адміністративного суду в складі Верховного Суду Андрій Загороднюк, судді місцевих загальних та апеляційних адміністративних судів. Так, Яна П'янова представила узагальнення судової практики з питань забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України зі статистичними даними розгляду апеляційних скарг по цій категорії справ з 2022 року. Опісля учасники та експерти круглого столу обговорили наявні процесуальні та проблемні питання, які виникають під час розгляду



таких справ. Ішлося, зокрема про необхідність всебічного з'ясування судами першої інстанції всіх обставин по справах, своєчасного повідомлення громадян представниками центрів комплектування, правильності кваліфікації діянь і складання протоколів про адмінправопорушення тощо.

Другий апеляційний адміністративний суд вдячний представникам Національної школи суддів України та колегам за підтримку ініціативи й активну участь у дискусії.

Підготувала Надія БОНДАРЕНКО, спеціально для ЮВУ

Війна на фронті інтелектуальної власності.

Які успіхи?

Що втратили й надолужили українські компанії в контексті інтелектуальної власності?



Олена ОРЛЮК,
очільниця Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій

Загалом по темі

Інтелектуальна власність – це критично важливий бізнес-актив, від якого безпосередньо залежить стійкість та зростання компаній. В умовах війни – і поготів. Це підтверджують і фахові дослідження. Відповідно до звіту Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), з 2008 року інвестиції в нематеріальні активи стабільно випереджають інвестиції в матеріальні активи й відбуваються втричі швидшими темпами: у 2023 році сукупні нематеріальні інвестиції в світі досягли 6,9 трлн доларів.

Що таке нематеріальні активи? Значною мірою це об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ) – зокрема бренди, дизайни, дані та програмне забезпечення. Серед чинників такої ситуації – те, що нематеріальні інвестиції демонструють набагато більшу стійкість у турбулентні періоди. Це вже довела фінансова криза 2008–2010 років та пандемія. У часи військової агресії росії проти України, маємо змогу ще раз переконатися в справедливості цієї тези. А почнемо з того, як Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (ІР) здатний підтримати національний бізнес у складних реаліях?

Шок перших (і не тільки) місяців: втрати – неминучі

Безумовно, війна стала ударом для українського бізнесу. Згідно з дослідженням Advanter Group, опублікованим у березні 2022 року, 54% підприємств повністю припинили свою діяльність, 25% – майже припинили, 21% – провели релокацію (із них 2% – повністю, 12% – частково, а 7% перебували в процесі), в той час як 31% не

встигли її провести. Прямі втрати МСБ в Україні за перші два тижні війни склали 30–60 млрд дол. Якщо говорити про галузеву динаміку, то найбільше за час війни зростає частота закриття компаній на ринку юридичних послуг. За ним слідує галузь сільськогосподарства, операцій з нерухомістю, медичних, а також фінансових послуг.

Щоб краще зрозуміти виклики, які поставили перед українськими підприємствами в розрізі інтелектуальної власності, слід сфокусуватися на IT-індустрії, яка практично повністю базується на нематеріальних активах. Отже, найбільшою проблемою очікувано став відтік кадрів: за перший рік війни за кордон виїхало 20% айтівців, а ще 43% розглядали таку можливість.

Інша суттєва перешкода – розірвання контрактів з боку клієнтів, насамперед через воєнні ризики, зокрема зростання кіберзагроз. Згадаймо злам хакерами національного мобільного оператора «Київстар» у грудні 2023-го, внаслідок чого близько 24 мільйони абонентів залишилися без зв'язку на кілька днів.

З іншого боку, впливають на ситуацію і глобальні тенденції, серед яких зниження попиту на технологічні послуги та оптимізація витрат. Слід зазначити, що ці фактори притаманні не лише IT, а й усій екосистемі стартапів – так само, як і відтік інвесторів та зменшення рівня фінансування. Як наслідок – проблеми із захистом інтелектуальної власності, який також вимагає фінансових ресурсів та кваліфікованих кадрів.

Інша проблема, яка виходить за межі IT та стартапів – зазіхання РФ на українську інтелектуальну власність, масштаби якого за три роки зросли. Окреме місце посідає низка розробок у військовій сфері: пов'язані з ними дані продовжували публікуватися російськими науковими журналами

після початку війни. Подібна ситуація – з технологіями, які незаконно передавалися ворогу.

Але кейси в цивільній сфері не менш кричущі. Прикладом може бути крадіжка нашого географічного зазначення «Мелітопольська черешня», яке «Роспатент» «зареєстрував» у межах оформлення брендів так званих «нових регіонів РФ». Серед інших кейсів, які набули широкого розголосу – плагіат росіянами пісні Христини Соловй «Тримай», використання пісні Злати Огневич з новими словами російською як власної пропаганди, крадіжка даних гри Stalker 2. Такі посягання на нематеріальні активи українців є ще одним виявом культурної війни, яка триває століттями. Тому надійний захист української ІР – це ще й про відсіч окупантам.

Не лише вистояли, а й зростаємо

Повернімося до стартапів. Попри всі несприятливі чинники, кількість проектів, які припинили діяльність протягом перших півтора року великої війни, дорівнювала практично нулю. Водночас було запущено понад 80 нових стартапів.

Відповідно до рейтингу Global Startup Ecosystem Index від StartupBlink після різкого спаду на 16 п. у 2022 році, коли Україна посіла 50 місце серед 100 країн, вже з 2023 року прослідковується тенденція до зростання – у 2024 році ми піднялися на 46 позицію. Країна, в якій уже четвертий рік триває війна, не лише утримується у світовому ТОП-50, а й демонструє позитивну динаміку.

Так само ми не пасемо задніх, коли йдеться про інноваційний розвиток: у рейтингу Global Innovation Index 2024 від ВОІВ Україна посіла 60 місце серед 130 країн світу. Попри те, що наше місце просідає в порівнянні з минулими роками (через відсутність релевантних статистичних даних), відносно свого ВВП ми виробляємо більше інноваційної продукції порівняно з рівнем інвестицій у інновації. Тобто наш інноваційний розвиток відбувається швидше, аніж цього можна було б очікувати, зважаючи на фі-

нансові вливання в інноваційні галузі. Це означає, що ми адаптуємося, і робимо це дуже добре.

Такі тенденції характерні для всієї сфери інтелектуальної власності, яка не лише відновлюється, а й невпинно розвивається після падіння показників на початку 2022 року. Й у 2023, і в 2024 році відбулося зростання надходження заявок/реєстрації об'єктів промислової власності. Подібну ситуацію спостерігаємо й у сфері авторського права та суміжних прав. Наші підприємці продовжують активно створювати інновації, технології та креативні продукти – і реєструвати інтелектуальну власність.

Отже, які фактори допомагають українським компаніям та бізнесу не лише надолужувати втрачене, а й часто показувати вищі результати, аніж до повномасштабного вторгнення? Насамперед це переорієнтація на галузі, що мають попит. До прикладу, в Україні наразі відбувається бум *military* та *defence tech* стартапів, на яких зосереджується більшість інвесторів.

Відповідно, підприємці розширюють свою діяльність та роблять таким чином внесок у нашу майбутню Перемогу. Серед яскравих прикладів – компанія *Culver Aerospace*, яка постачає БПЛА *SKIF* для потреб армії та відкрила школу пілотів дронів, чи проект *Delfast*, який модифікував свої електробайки для використання на передовій (зокрема перевезення ракет *NLAW*).

Ще однією стратегією розвитку є розширення ринків збуту. Це ілюструють тенденції щодо запитів на IP-послуги, які стали більш орієнтованими на міжнародний рівень: клієнти вже на етапі реєстрації ОПВ в Україні цікавляться подробицями цих процедур в ЄС та США. Попри це, відповідно до інформаційно-аналітичної довідки УКРНОІВІ (IP офісу), в нашій державі досі спостерігається низький рівень міжнародної патентної активності, зокрема серед наукових підрозділів, які займаються патентно-ліцензійною діяльністю.

Іншими словами, потенціал комерціалізації розробок українських науковців не реалізується на повну. Аби подолати цю прогалину, слід підвищувати кваліфікацію IP-фахівців: організувати спеціалізовані тренінги й курси з міжнародного патентування, трансферу технологій, оцінки ринкового потенціалу та маркетингових досліджень. Зазначу, що IP офіс цілеспрямовано й активно працює за цим напрямом.

Ще одна важлива ремарка. Вже загадані українські оборонні стартапи зарекомендували себе на такому високому рівні, що пе-



редові світові компанії готові не лише створювати спільні розробки з нашими фахівцями, а й допомагати з їхнім просуванням на глобальні ринки: зокрема йдеться про багатовекторне партнерство України з американською корпорацією *Palantir*. Це – один із прикладів перспективних кейсів, який може дати поштовх до зміни ситуації з міжнародною патентною активністю в українських наукових установах та університетах.

IP офіс – це про стратегічну підтримку бізнесу

Важливо підкреслити, що Україна постійно вдосконалює національне законодавство у сфері інтелектуальної власності та забезпечує процес імплементації в нього *EU acquis*: зокрема в 2024 році було запроваджено оновлені правила подання заявок на реєстрацію та експертизу торговельних марок, географічних зазначень, промислових зразків, винаходів та корисних моделей.

У грудні 2024 року в Брюсселі успішно відбулася дводенна зустріч України та Європейської Комісії в межах скринінгу відповідності українського законодавства праву ЄС за переговорним розділом 7 «Право інтелектуальної власності». IP офіс бере активну участь у цих процесах, покликаних, серед іншого, спростити для українських компаній вихід на міжнародні ринки.

Не буде перебільшенням сказати й те, що створення нашого відомства (Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій зареєстрований 24 серпня 2022 року) також стало визначальним кроком на шляху до зміцнення національного бізнесу. Адже ми розширили свою діяльність далеко за межі реєстрації ОПВ: серед

ключових пріоритетів IP офісу – розбудова креативного та інноваційного середовища, а також розробка практичних інструментів підтримки МСП, креаторів та інноваторів.

Наведу лише декілька свіжих кейсів. Наразі в межах роботи *National IP&Innovations Hub*, що функціонує на базі IP офісу, триває програма з комерціалізації наукових розробок у сфері медичних технологій *Lab2Market MedTech*. Вона має на меті підтримку та розвиток як команд, що тільки розробляють свою ідею, так і вже готових стартапів.

А завдяки плідній співпраці нашого відомства з *VOiB* невдовзі в Україні буде вперше реалізовано програму *IP Management Clinics*, спрямовану на підвищення конкурентоспроможності українських інноваційних МСП на міжнародних ринках. Секрет успіху, яким будуть у подробицях ділитися найкращі світові експерти, – у бізнес-моделі, в основі якої лежить ефективне управління інтелектуальними активами.

Попри всі виклики повномасштабної війни (яка насамперед є війною технологій), українські компанії не лише вистояли та адаптувалися до ситуації, а й щодня доводять: криза може стати потужним драйвером зростання. Щобільше, об'єднавши зусилля бізнесу, розробників та держави, ми маємо унікальний шанс перезапустити нашу традиційно індустріальну економіку – трансформувати її в економіку знань, основним активом якої є інтелектуальна власність. Переконана, що цей перезапуск – запорука нашої Перемоги та успішної повоєнної відбудови. І зараз він йде повним ходом.

Матеріал взято за згодою автора з «Української правди»

Публічні закупівлі –

тест, що визначає майбутнє України в ЄС

Україна готується грати за правилами Євросоюзу, але чи зразкові ці правила?



Євген ЯКУБОВСЬКИЙ,
директор Державної установи «Професійні закупівлі»

Питання синхронізації законодавства

Наша країна готується до вступу в Європейський Союз, а це означає повну синхронізацію законодавства з їхніми нормами. Одним із перших і найважливіших кроків стане трансформація публічних закупівель.

Чому ця сфера опинилася в центрі уваги? Публічні закупівлі – справжній детектор ефективності державного управління. Вони дають змогу простежити, наскільки раціонально витрачаються бюджетні кошти, чи є чесна конкуренція на ринку і як працюють антикорупційні механізми. Крім того, закупівлі – одна з найбільш уразливих до корупції сфер. Через непрозорість процесів можуть втрачатися 10–30% бюджету.

Брюссель це прекрасно розуміє й наполягає, щоб країни-кандидати мали відкрити, чесну та конкурентну систему. Крім того, ЄС інвестує мільярди євро в майбутнє України в межах програми Ukraine Facility. Цілком логічно, що європейці хочуть бути впевненими: ці кошти будуть використані максимально ефективно.

Отже, трансформація публічних закупівель – це перший тест на готовність України грати за правилами ЄС. Але ось питання: чи зразкова євросоюзівська система?

Ложка дьогтю в бочці меду

На перший погляд, євросоюзівські закупівлі можуть здаватися ідеальними. Проте на практиці доступ до багатьох даних обмежений. Через це важко зрозуміти, хто отримує контракти? Якщо заглибитися в деталі, ситуація стає дещо цікавішою. Наприклад, Європейський суд аудиторів провів дослідження трансформації публічних закупівель за десять років і цифри говорять самі за себе.

Конкуренція зменшилася: частка тендерів з одним постачальником зростає з 23,5%

у 2011 році до 41,8% у 2021 році. Кількість учасників у тендерах упала з 5,7 до 3,2 компанії на закупівлю. Транскордонні закупівлі майже не працюють: лише 5% контрактів укладаються між компаніями з різних країн Євросоюзу.

Водночас самі ці процеси стали довгими: середня тривалість закупівель збільшилася із 62-х до 96-ти днів. Для нашого е-каталогу Prozorro Market, де державні замовники можуть придбати все необхідне всього за дев'ять днів, це виглядає як справжній нонсенс.

Цей приклад демонструє, що ідеальної моделі немає. Навіть у, здавалося б, зразкових системах завжди є простір для вдосконалення. Утім євросоюзівський досвід дає важливі орієнтири: що працює добре, а що варто зробити інакше.

Євросоюзівські best practices

Лідером з цифровізації традиційно вважається Естонія. Тут увесь процес відбувається онлайн: від оголошення тендера до підписання договору. Це економить час і мінімізує ризики корупції, бо зменшується вплив людського фактора.

Ще один ефективний підхід – централізація закупівель, яку активно розвивають Швеція та Австрія. Там працюють спеціальні організації, які беруть на себе більшість державних закупівель. Вони встановлюють єдині правила, об'єднують потреби та забезпечують вигідніші умови завдяки великим контрактам.

Яких кроків очікують від України?

Наші правила вже частково відповідають євросоюзівським директивам, але гармонізацію законодавства потрібно продовжувати. Попри війну, Україна зберігає прозорість і конкурентність закупівель. Ми очікуємо ухвалення законопроекту № 11520,

який запровадить нові процедури, адаптовані до стандартів ЄС.

Одним із ключових нововведень стануть динамічні системи закупівель (ДСЗ). Цей механізм спростить регулярні закупівлі. Система міститиме готове технічне завдання, а постачальники зможуть кваліфікуватися та приєднатися до торгів у будь-який час. Крім того, ДСЗ дозволить купувати не лише товари, а й послуги. Також у планах – впровадження інноваційного партнерства. Це підхід, коли держава укладає договір для розробки унікального продукту, послуги чи роботи, а потім купує його. Механізм може використовуватися, коли стандартні рішення не задовольняють потреби й необхідні справжні інновації.

Законопроект № 11520 допоможе перейти від системи, де вибір кращої пропозиції базується лише на найнижчій ціні, до моделі, яка враховує найкраще співвідношення «ціна – якість». Це дозволить замовникам оцінювати не лише вартість, а й життєвий цикл продукції, екологічні та соціальні характеристики. Чимало країн Європи уже багато років застосовують цей підхід.

В ЄС діє European Green Deal – стратегія зменшення вуглецевих викидів та кліматичної нейтральності до 2050 року. «Зелений» курс впливає на закупівлі: дедалі більше тендерів містять вимоги щодо екологічності, енергоефективності та стійкого виробництва. Крім того, директиви ЄС інтегрують принципи гендерної рівності та соціальної відповідальності, що створює нові вимоги до бізнесу.

Утім, застосування нецінових критеріїв може створити простір для суб'єктивності та зловживань. Уявіть, що оголошуючи закупівлю, скажімо, молока, замовник встановить такі умови: 50% оцінки буде нараховано за цінову пропозицію, 20% – за середній вік працівників компанії, 30% – за гендерний баланс, 10% – за екологічність. Як ці показники можуть об'єктивно відображати якість продукції?

Саме тому важливо заздалегідь затвердити чіткий порядок застосування критеріїв оцінки тендерних пропозицій. Це допоможе замовникам використовувати нецінові критерії більш ефективно, уникаючи дискримінаційних вимог.



Що може стати найбільшим викликом?

Одне з найскладніших питань у переговорах з ЄС – локалізація. В Україні активно впроваджується програма Президента «Зроблено в Україні», програма «національного кешбеку» та інші ініціативи, що стимулюють витрати всередині країни. Логіка зрозуміла: якщо є можливість купувати українські товари, то варто це робити, адже кошти залишаються в економіці, підуть на зарплати і податки.

Проте цей підхід суперечить принципам Єдиного економічного простору ЄС, де суворо дотримуються вимог рівного доступу до державних контрактів. ЄС прагне забезпечити вільну торгівлю, завдяки чому, наприклад, польські компанії можуть легко отримувати державні замовлення в Чехії, а німецькі – у Франції.

Під ці принципи налаштовані й закупівельні директиви: вони вирівнюють правила для всіх учасників ринку. Європейська комісія наполягає, щоб Україна відмовилася від обмежень для іноземних постачальників. ЄС розглядає це як економічну можливість для своїх компаній, особливо будівельних. Коли відбудова України набере обертів, євросоюзівський бізнес захоче брати в цьому активну участь і повертати частину інвестованих коштів у власну економіку.

Що ми можемо запропонувати ЄС?

Українська система на сьогодні вже випереджає деякі євросоюзівські за прозорістю, уніфікацією та цифровізацією. Навіть під час війни ми зберігаємо високі стандарти й удосконалюємо процеси в цій сфері. Несподівано велика війна стала катализатором змін.

Спочатку уряд дозволив витратити кошти без суворих обмежень, але згодом стало очевидно, що така система не може існувати довгостроково. Повернення до старих бюрократичних процедур теж не було виходом – закупівля продуктів могла тривати до 40 днів, що зовсім не відповідало воєнним реаліям. Відповіддю стало розширення Prozorro Market. Це маркетплейс, який дозволяє державним замовникам закуповувати стандартизовані товари: харчові продукти, офісне обладнання, товари для оборони, шкільні автобуси, електроенергію. Система містить перевірених постачальників, готову тендерну документацію та шаблони договорів. Завдяки цьому процедура може тривати до дев'яти днів.

Варто зазначити, що з початку 2025 року завдяки Prozorro Market держава зекономила 3 млрд грн. Автоматизація та висока конкуренція серед постачальників роблять ці процеси швидкими та ефективними. Головне – довіра, що формується через прозорість та чесні правила. Цей успішний кейс ми можемо запропонувати ЄС, адже там активно шукають способи вдосконалення закупівельного законодавства.

Замість висновку

Українська система публічних закупівель ефективно функціонує та прозоро забезпечує потреби держави. Це не означає, що вона досконала. Попереду на нас чекає масштабний процес гармонізації законодавства з євросоюзівськими нормами. Ми повинні автоматизувати всі етапи закупівель, впроваджувати інноваційні механізми та орієнтуватися на найкращі євросоюзівські практики.

Публічні закупівлі стануть нашим тестом на зрілість. Вони можуть стати історією успіху або залишитися зоною ризику. Вибір за нами.

■ ТРЕНІНГ

Воєнні злочини:

робота з вразливими свідками

Проект ЄС «Право-Justice» оголошує добір суддів для участі в практичному тренінгу «Робота з вразливими свідками у судових процесах щодо воєнних злочинів».

Розроблений Національною школою правосуддя Франції (ENM) за підтримки вказаного проекту тренінг надасть унікальну можливість для суддів поглибити свої знання та навички в сфері роботи з вразливими свідками, а також ознайомитися з міжнародними стандартами та практиками.

Ключові теми тренінгу: – психосоціальна підтримка потерпілих та свідків воєнних злочинів; – підготовка та опитування вразливих свідків; – захист прав потерпілих від сексуального насильства; – кращі практики роботи з різними типами свідків у міжнародних судових процесах.

Дати проведення тренінгу: 27 березня, 1, 8 та 15 квітня. Формат: онлайн через платформу Zoom. Час проведення: з 15:30 до 17:30. Тренери та експерти: Марі-Жанна Сардачті, судова юристка, Міжнародний кримінальний суд; Іван Вальтенбург, голова Палати захисту свідків; Селін Барде, засновниця і президентка НУО «WE ARE NOT WEAPONS OF WAR»; Леа Дарвес-Борноз, керівниця операцій НУО «WE ARE NOT WEAPONS OF WAR».

Учасники: 25 суддів (у пріоритеті представники з Київської, Луганської, Донецької, Дніпропетровської, Херсонської, Запорізької, Харківської, Сумської, Миколаївської та Чернігівської областей). Відбір учасників здійснюватиметься на підставі оцінки аплікаційної форми, поданої кандидатами на участь у навчальному курсі та мотиваційного листа, а також з урахуванням регіонального представництва та професійного досвіду. Реєстраційна форма: forms.gle/y6WPHv5duHxgNgdf6.

Сторінка проекту ЄС «Право-Justice» у Facebook

Навіщо Україні криміналізувати санкції

та чому про це заговорили лише на дванадцятому році війни?

Ми часто й багато говоримо про санкції, але що вони дають і чим загрожує їхнє порушення, зрозуміло не завжди? Навіть більше – попри те, що нині в списках осіб, щодо яких Україна застосувала санкції, вже понад 17 тисяч людей і компаній, ефективність таких обмежень досі залишається сумнівною. А зважаючи на останні рішення РНБО, виникає ще більше запитань, проти кого і як працюють санкції в Україні.



Наталія СІЧЕВЛЮК,
юридична радниця Transparency International Ukraine

По темі загалом

Насамперед важливо зрозуміти, що за своєю природою санкції – це реакція держави на порушення її національних інтересів іншими недружніми державами, їхніми громадянами та компаніями. Тому зараз українська санкційна політика має бути сфокусована на єдиному ворогу – російській федерації та поплічниках кремля, які підтримують повномасштабну агресію проти України. На тлі наростаючих політичних баталій важливо не втратити цей фокус, а лише зміцнювати його. Саме про те, як посилити санкційний тиск на агресора, і поговоримо в цій колонці.

Відомо, що 14 січня Володимир Зеленський вніс до парламенту як невідкладний законопроект № 12406, націлений на криміналізацію обходу й порушення санкцій в Україні. Тобто, нарешті в нашій країні можуть ухвалити нормативний акт, що дозволить карати осіб, які намагаються порушити та обійти антиросійські санкції.

Взагалі ефективна санкційна політика від самого свого концепту має передбачати низку системних рішень. І згаданий законопроект – лише початковий етап покращення цієї системи, нехай і говоримо ми про таке покращення аж на 12-му році війни. Втім, враховуючи досвіди інших країн, цей проект можна зробити більш амбітним за прикладом європейського законодавства.

Далі розберемося в тому, чому прийняття таких оновлень законодавства – надзвичайно важливий крок, на який давно чекають національні експерти та міжнародні партнери України. Йі подумаємо щодо того, як зробити цей крок, нехай із запізненням, але таки правильно.

Чому важливо змінювати наявний підхід?

Санкції є тимчасовими заходами політичного впливу держави на людей, компанії, сектори економіки іншої держави, які посягають або порушують її національні інтереси. Обмеження прав таких порушників, зокрема економічних, змушує їх припинити протиправну поведінку. Йі чим швидше та ефективніше спрацюють ці обмеження, тим менше шкоди отримає держава.

Саме тому важливо не давати підсанкційним особам можливості адаптуватися до нових обмежень і знаходити способи їх обійти, як це досі вдавалося робити рф на третьому році після повномасштабного вторгнення та дванадцятому році російсько-української війни. Нагадаємо, закон «Про санкції» в Україні прийнятий ще в 2014-му у відповідь на військову агресію росії у східних регіонах України. Його метою було захистити національну безпеку, інтереси та суверенітет держави через конкретні обмеження щодо певних фізичних та юридичних осіб. І вже в тому варіанті закону був прописаний механізм застосування та зняття санкцій, їх невичерпний перелік тощо, тобто була закладена основа санкційної політики держави. Втім жодна політика держави не є достатньо ефективною, якщо її виконання не забезпечене певним засобом примусу. Йі коли ми говоримо про санкції як реакцію держави на посягання на її національні інтереси, то забезпечення їх виконання є особливо важливим.

Щодо конфіскації активів за рішенням суду

Попри це, на етапі прийняття профільного закону в 2014 році про забезпечення

відповідальності за порушення або обхід санкцій взагалі не говорили. Законодавчий акт передбачав, що РНБО прийматиме рішення про застосування секторальних або персональних санкцій, це рішення вводиться в дію Президент своїм указом і, у випадку секторальних санкцій, затверджується парламент відповідною постановою. Також закон визначає, що з моменту винесення указу глави держави або прийняття постанови Верховної Ради рішення стає обов'язковим до виконання, але водночас про жодні наслідки невиконання не йдеться. Це вкрай негативно вплинуло на функціонування санкцій.

Після повномасштабного вторгнення росії в нашу країну в 2022 році Закон «Про санкції» змінили відповідно до вже сьогоднішніх воєнних викликів. Головне оновлення стосувалося введення нового виду санкцій – стягнення (конфіскація) за рішенням суду в дохід держави активів підсанкційних осіб. Таке стягнення можна застосовувати лише в період дії воєнного стану і лише після того, як активи цієї людини будуть заблоковані, тобто вона не зможе їх жодним чином використати чи відчужити.

Така зміна санкційного законодавства стала свідченням, що українська влада готова до більш рішучих дій проти поплічників кремля. Втім попри посилення санкційної політики законодавці так і не розв'язали ширшу проблему – ризик виведення підсанкційних активів за межі України на етапі їх блокування, що передуює судовому процесу. Для загального розуміння масштабу питання варто лише порохувати, що на кінець січня 2025 року згідно з Державним реєстром санкцій в Україні заблокували активи понад 14 тисяч осіб і компаній. Тобто до початку санкційної справи щодо конфіскації існує великий ризик, що підсанкційна особа передасть це майно комусь, хто не під санкціями, або виведе такі активи з території України.

Прикладом такого сценарію є справа про стягнення активів російського олігарха Михайла Шелкова. До березня 2023 року він мав під своїм контролем «Демурінський гірничо-збагачувальний комбінат» – це під-

приємство в 2020-2021 роках експортувало титановмісні сировини в росію та білорусь. Так, хоч Закон «Про санкції» на той момент уже діяв декілька років, до повномасштабного російського вторгнення, це було можливим. Коли Вищий антикорупційний суд почав розглядати справу, виявилось, що за декілька днів до 24 лютого 2022 року Шелков продав громадянці України Світлані Львю свою частку в українському підприємстві, якою володів через кіпрську компанію Limpieza Limited. У цей час він уже безстроково перебував під санкціями РНБО, які зокрема включали блокування активів та повну або часткову заборону будь-яких операцій з цінними паперами компаній, що належали Шелкову.

Такі дії – пряме порушення санкцій, і винних осіб мали б покарати. Втім, наразі єдиний можливий шлях для притягнення порушників антиросійських санкцій до відповідальності в Україні – інкримінувати їм участь у колабораційній діяльності. Але склад цього злочину лише частково покриває дії, які вчиняє особа, ухиляючись або порушуючи санкції, тому така практика неефективна, адже як суть злочину в ній береться саме співпраця з ворогом, а не обхід санкцій.

Крім того, сама стаття про колабораційну діяльність також з'явилася в Кримінальному кодексі лише в квітні 2022 року, тоді як антиросійські санкції Україна почала вводити ще за вісім років до того. Тобто, хоч санкції існували, вони мало на що, насправді, впливали і, по суті, жодним чином не обмежували можливості ворогів держави володіти й проводити операції з їхнім майном в Україні.

До прикладу, санкцію з блокування активів РНБО застосувала до російського олігарха Олега Дерипаски у 2018 році. І це не завадило йому продовжити володіти та керувати активами в Україні, які він набув ще на початку 2000-х. Серед таких активів Дерипаски – найбільший в Україні виробник металургійного глинозему та гідроксиду алюмінію «Миколаївський глиноземний завод» та ще 11 підприємств разом з їх промисловим комплексом. Ці активи вдалося вилучити з власності російського олігарха, конфіскувавши їх через новий санкційний механізм у 2023 році. Але аж до цього моменту, навіть після початку війни у 2014 році, вони працювали на Дерипаску.

Можна лише здогадуватися, наскільки меншим був би вплив росіян на українську економіку, якби наша санкційна



політика і, зокрема, відповідальність за порушення й обхід санкцій була б співрозмірною до агресії рф. Втім нарешті на розгляд парламенту надійшов відповідний законопроект про відповідальність за обхід санкцій. Як то кажуть, тож краще пізно ніж ніколи.

Як карають за порушення та обхід санкцій в інших країнах?

Ще один важливий аргумент для прийняття такого законопроекту в Україні полягає в тому, що криміналізацію порушення й обходу санкцій уже активно застосовують або починають застосовувати наші західні партнери. Так, наприклад, після Брекзиту Велика Британія прийняла Закон про санкції та боротьбу з відмиванням грошей (SAMLА). На підставі цього закону у вересні 2024 року Управління зі здійснення фінансових санкцій Великої Британії наклало штраф у £15 тис. на компанію Integral Concierge Services за порушення фінансових санкцій проти рф.

Найбільш релевантною для України у питанні криміналізації обходу санкцій можна вважати саме практику Європейського Союзу. І це логічно, адже ми активно рухаємося до членства в ЄС і зобов'язані адаптувати наше національне законодавство до європейського права.

Тут зазначимо, що окремі країни ЄС, такі, як Латвія, Литва та Естонія мають національне законодавство, яким криміналізовано порушення та обхід санкцій ще з 2016–2018 років. Такі зміни дозволили країнам Балтії швидко відреагувати на російську агресію. Так, наприклад, станом на серпень 2024 року в Литві було розпочато розслідування понад 50 справ про порушення санкцій проти рф та білорусі. Покаранням за ці

злочини можуть бути штраф, конфіскація майна або позбавлення волі до 8 років.

Але, на відміну від балтійських країн, далеко не всі члени ЄС мали законодавче підґрунтя для покарання поплічників кремля за порушення й обхід санкцій, накладених після повномасштабного вторгнення. Саме це стало поштовхом до уніфікації цього процесу в квітні 2024 року через прийняття спеціальної Директиви ЄС «Визначення кримінальних правопорушень і покарань за порушення обмежувальних заходів Союзу». Ця директива визначає мінімальні правила того, які самі діяння будуть визнаватися порушенням та обходом обмежувальних заходів Євросоюзу, а також встановлює пороги покарання за такі порушення. До прикладу, директива пропонує встановлювати максимальне покарання для фізичних осіб за порушення санкцій ЄС у вигляді позбавлення волі не менше 5-ти років, якщо ці злочини стосуються товарів, послуг, операцій або діяльності вартістю щонайменше €100 тис. на дату вчинення правопорушення. Також директива заохочує країни ЄС конфіскувати активи, що стали об'єктом злочину і доходів від такого злочину.

Звісно, якщо говорити про світові практики криміналізації обходу санкцій, варто згадати і про Сполучені Штати Америки. Ця країна криміналізувала обхід та порушення санкцій у Законі про міжнародні надзвичайні економічні повноваження (ІЕЕРА) ще у 1977 році. З початку повномасштабного вторгнення США були лідерами в притягненні російських олігархів до кримінальної відповідальності та навіть конфіскували низку їхніх активів. Йдеться, зокрема, про понад \$5 млн підсанкційного Костянтина Малофеева та яхту вартістю \$300 млн Сулеймана Керімова – іншого товариша путіна. Втім, за місяць після прихо-



ду до влади нової адміністрації президента санкційна політика США щодо росії ніби завмерла, а надалі може докорінно змінитися. Саме тому Україну потрібно негайно посилювати співпрацю з ЄС у цьому питанні.

Як варто криміналізувати порушення й обхід санкцій в Україні?

З огляду на активну роботу в євроінтеграційному полі, нам варто вже зараз імплементувати мінімальні вимоги Директиви й зекономити собі час. Бо ж якщо не зробити це ще на етапі прийняття профільного законопроекту, вносити такі зміни все одно доведеться пізніше в межах переговорного процесу з ЄС. До того ж, Україна і так вкрай довго затягувала з питанням криміналізації обходу санкцій, тоді як порушення таких обмежень сьогодні для нас критично болючі. Ми маємо нарешті очолити процес притягнення поплічників кремля до відповідальності.

Внесення до Кримінального кодексу статті, яка визначить злочином порушення або обхід санкцій, як це пропонує законопроект № 12406, дозволить:

- окрім конфіскації активів поплічників путіна, притягати їх також до кримінальної відповідальності через позбавлення волі;
- накладати на порушників санкцій штрафи від 425 тис. грн до 2,04 млн грн. Ці суми йтимуть у державний бюджет;
- посилити санкційну політику України загалом і запобігти новим потенційним порушенням.

Важливо звернути увагу, що для ефективного застосування нової статті про криміналізацію порушення та обходу санкцій законодавцем варто зберегти необережну форму вини такого злочину. Наразі чітка

згадка про те, що кримінальна відповідальність за порушення та обхід санкції включає й необережну форму вини, є лише в пояснювальній записці до законопроекту. Тоді як Директива ЄС вимагає криміналізувати торгівлю, імпорт, експорт, продаж, купівлю, передачу, транзит або транспортування підсанкційних товарів, а також надання послуг, пов'язаних із підсанкційними товарами, навіть якщо вони вчинені з недбалості щонайменше у випадку, що ці товари належать до товарів військового призначення чи подвійного використання.

Це положення важливо імплементувати щонайменше з міркувань чинного воєнного стану, та щоб порушники не могли уникнути відповідальності, стверджуючи, що не знали про накладені санкції.

Як приклад, державні реєстратори та нотаріуси зобов'язані виконувати фінансові санкції, накладені проти осіб або компаній. В такому випадку вони не повинні оформлювати та реєструвати будь-які правочини з активами підсанкційних осіб, адже це майно заблоковане. Втім, поширеною може бути ситуація, коли реєстратор через власний майновий інтерес дозволяє підсанкційній особі продати актив на користь особи, яка не під санкціями. У виправданні цей реєстратор може посилатися на зовнішні обставини – втрату доступу до державних реєстрів, закриття або збій в роботі реєстрів через воєнний стан тощо. І тоді довести умисел державного реєстратора на порушення санкції вкрай важко.

Інший елемент європейського санкційного законодавства, який, на жаль, взагалі не згаданий у законопроекті № 12406, – це надання тимчасових ліцензій для можливості розпоряджатися підсанкційними активами. В ЄС такий механізм передбачає надання уповноваженим органом держа-

ви-члена Європейського Союзу тимчасового дозволу підсанкційній особі, її родичам тощо використовувати заморожений актив, наприклад кошти, для покриття базових потреб, судових зборів та виплат, виконання договірних зобов'язань тощо. Компанії ж можуть отримувати таку ліцензію, аби уникнути банкрутства чи інших тяжких фінансових наслідків, пов'язаних із санкціями.

Кожна країна на рівні національного законодавства визначає порядок такого ліцензування. Найчастіше цей механізм передбачає подання заяви на отримання ліцензії через спеціальну державну платформу разом із документами, які обґрунтовують необхідність використання замороженого активу, як саме він буде використаний та протягом якого періоду. Уповноважений орган розглядає такі заяви протягом декількох місяців і видає ліцензію або відмовляє в її видачі. Порушення умов виданої ліцензії прирівнюється до порушення або обходу санкції.

Запровадження такого механізму в Україні дало б додаткові можливості для збереження фінансової привабливості українських підприємств, адже такі компанії через застосовані санкції можуть зазнавати значних збитків. Як наслідок, після конфіскації цих компаній Фонду держмайна буде важче їх продати.

Криміналізація порушення й обходу санкцій в Україні – це крок, який уже давно пора зробити нашій державі, що протистоїть воєнній агресії РФ з 2014 року. Останні політичні події лише підтверджують необхідність згуртованого зусилля у протистоянні ворогу.

Через відсутність покарання за порушення санкцій економіка України продовжувала заповнюватися російським бізнесом аж до повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. І досі є значні ризики «втрати» російських активів, які можна конфіскувати на нашу користь.

Після такої важкої боротьби на фронті, ми не можемо собі дозволити змінювати фокус санкцій і далі відставати від наших партнерів в санкційній політиці проти РФ. Саме тому потрібно вже зараз імплементувати найкращі європейські практики та підтвердити свою безперечну готовність боротися проти російської економічної інтервенції і тим самим посилити свій намір долучитися до спільного з Європою санкційного режиму проти кремля.

Моніторинг способу життя чиновників

У НАЗК закликають народних депутатів не ухвалювати поправки, які обмежать перевірку законності статків посадовців.

Ідеться про інструмент моніторингу способу життя (МСЖ), який здійснює Національне агентство з питань запобігання корупції. Як повідомили у прес-службі агентства, до Верховної Ради України внесено пропозиції змін (№ 12374-д) до ст. 51-4 «Моніторинг способу життя суб'єктів декларування» Закону України «Про запобігання корупції», і ці зміни можуть знищити інструмент моніторингу способу життя. На найближчому пленарному засіданні народні депутати України розглянуть ці поправки, що суттєво обмежать НАЗК у перевірці законності статків посадовців.

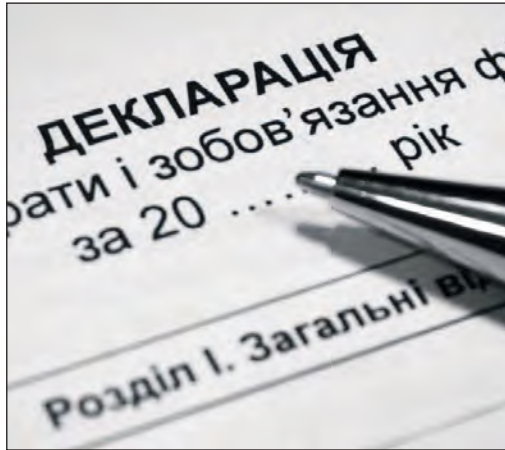
Тому НАЗК звернулося до Верховної Ради України з проханням відстояти інструмент, що довів свою ефективність у подоланні корупції. За словами працівників НАЗК, пропонувані зміни ускладнять перевірку сумнівних активів, зокрема зроблять неможливим аналіз активів, отриманих до публічної служби, і створять корупційні ризики, дозволяючи декларантам вказувати відсутні активи для їх подальшої легалізації.

А тепер про пропонувані зміни, які планують розглянути народні депутати:

1. Обмеження моніторингу способу життя лише періодом перебування в статусі декларанта, і, з погляду НАЗК, це унеможливить оцінку законності статків, набутих раніше, та надасть можливість пояснювати походження активів законними доходами до початку публічної служби. Це створює ризик узаконення необґрунтованих активів і звільнення від відповідальності після відставки.

2. Здійснення МСЖ лише декларанта та членів його сім'ї. Як кажуть у Агентстві, це дозволить недоброчесним посадовцям оформлювати активи на третіх осіб без можливості їхнього виявлення. Натомість чинний порядок моніторингу дозволяє виявляти такі випадки.

3. Обмеження терміну здійснення МСЖ трьома місяцями. Моніторинг потребує часу для аналізу великого обсягу даних, в тому числі здійснення міжнародних запитів і детального аналізу фінансових документів. Навіть простий моніторинг способу життя може тривати шість місяців, у складних



випадках – понад рік. Запропоновані строки зроблять ефективне виявлення корупції неможливим.

«Також звертаємо увагу, що ст. 290 Цивільного процесуального кодексу України дозволяє визнавати необґрунтованими активи, оформлені на третіх осіб за дорученням декларанта або якщо посадовець може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними. Йдеться про інститут цивільної конфіскації, який довів свою ефективність», – наголосили в НАЗК.

В агентстві вважають, що ці зміни спрямовані на обмеження виключно повноважень НАЗК та нівелюють такий важливий інструмент фінансового контролю, як МСЖ. Ці зміни зумовлять відкат назад у питаннях контролю за статками публічних службовців через МСЖ, підвищення ефективності якого останнім часом було відзначено міжнародними інституціями та експертами. Водночас законодавство не обмежує повноваження інших правоохоронних органів у зборі доказів щодо необґрунтованості активів відповідно до ст. 290 ЦПК України.

В агентстві нагадали, що за напрямом моніторингу способу життя 61 матеріал на 231,56 млн грн скеровано до САП для подання позовів у ВАКС, ще 30,95 млн грн уже стягнуто в дохід держави. Загалом сума необґрунтованих активів та незаконного збагачення за результатами МСЖ, здійснених Національним агентством запобігання корупції, становить понад 1,5 млрд гривень.

Спецтрибунал для путіна

Робота в цьому напрямку триває, стверджують в МЗС України

Питання притягнення росії до відповідальності за її агресію проти України не зняте з порядку денного, більше того, є певний прогрес щодо створення спецтрибуналу, заявив очільник цього міністерства Андрій Сибіга.

«Якщо говорити про відповідальність росії, то в нас є прогрес щодо досягнення домовленостей стосовно створення спеціального трибуналу. Ця робота ведеться, оскільки були прийняті певні макро-рішення на початку, потім все перейшло на рівень більше експертної та фахової роботи, і зараз ми досягли дійсно суттєвого прогресу з перспективою прискореного подальшого руху», – сказав А. Сибіга.

На уточнююче питання, чи значить це, що покарання агресорів не знято з порядку денного, він відповів: «Воно не може бути знято. Тому робота щодо спецтрибуналу триває, щодо реєстру збитків також».

При цьому глава МЗС нагадав про нещодавній прецедент, коли у Фінляндії засудили російського військового злочинця. «Це вам яскравий приклад того, що покарання ворога за воєнні злочини, злочини проти людяності, за цю геноцидну політику на території України – воно неминуче», – підсумував А. Сибіга.

Нагадаємо, на початку 2023 року повідомлялося, що Україна разом із союзниками й партнерами напрацювала три моделі заснування й роботи спеціального трибуналу щодо злочину агресії росії. А зовсім недавно, 17 березня, ЗМІ повідомили, що США виходять із багатонаціональної групи, яка розслідує злочини росії під час її вторгнення в Україну, включно з діями очільника кремля володимира путіна.

Додамо, що днями саміт лідерів ЄС підтримав «трибунал для путіна» під егідою Ради Європи. У висновках Європейської ради підкреслено необхідність притягнення до відповідальності винних за злочини, скоєні під час війни Росії проти України та заявлено про важливість створення такого спецтрибуналу.

Фіктивні розлучення та справи Свиначуків: кому точно не варто бути очільником БЕБ

Конкурс на директора БЕБ – одна з найважливіших кадрових битв 2025 року. І не лише тому, що проблемний орган конче потребує перезавантаження. Громадський сектор очікує від конкурсу кардинально інших підходів, адже процедура прописана більш прозоро та якісно, аніж в інших антикорупційних інституціях. Міжнародні експерти, багатостанне тестування та оприлюднення всіх документів – цього разу ми маємо шанс особисто перевірити кожного кандидата. Конкурс повинен стати прикладом для інших, зокрема й для Національної поліції України.



Мартина БОГУСЛАВЕЦЬ,
голова Антикорупційного центру «Межа»

Претенденти €...

Попри анонсовані умови, до БЕБ такі мали сміливість податися кандидати, до яких виникає чимало питань: недостовірне декларування, фіктивні розлучення, необґрунтовані активи. Окрім того, елітна нерухомість, коштовне майно та надзвичайно заможні співмешканки.

І хоча документи на конкурс подали аж 43 кандидати, комісія допустила до наступного етапу (тестування) лише 30 із них, 13 претендентів отримали відмови через ненадання повного пакету документів для участі в конкурсі або ж відсутність необхідного досвіду. А поки 30 кандидатів готуються до тестів і співбесід, ми розповідаємо про тих, кому точно не в БЕБ і до яких у комісії може виникнути багато запитань.

Калатур і лайфхаки з розлученням

Максим Калатур до листопада 2024 року очолював управління міжнародного співробітництва БЕБ, до того працював у Національній поліції, займався викладацькою діяльністю. Й хоча його декларація не рясніє великою кількістю майна, проте після розлучення набувати майно починає його экс-дружина. Tesla Model 3, AUDI Q7, квартира в новому ЖК – майже все це придбано одразу після розлучення, а загальна вартість майна сягає 8 млн грн, при тому, що жодних заощаджень раніше жінка не мала. Так, у лютому 2023 року Калатур розлучається із дружиною, а через 2 тижні вона купує Tesla Model 3, ринкова вартість якої становить на той час понад 800 тис. гривень. Ще через місяць экс-дружина посадовця купує квартиру в Києві площею 105 кв.м. Ринкова вартість такої може сягати 5,7 млн грн.

Для наглядності: дружина розлучається з чоловіком і майже одразу купує квартиру та селить туди колишнього чоловіка. Згодом також купує AUDI Q7 ринковою вартістю в 35 тис. дол, але реєструє на той же державний номер, яким раніше користувався колишній чоловік. Дивним є, коли люди, які офіційно розірвали шлюб та перестали бути сім'єю, продовжують разом жити у ново придбаному житлі та передають один одному реєстраційні номери для оформлення різних автовок.

Також у комісії може виникнути запитання й щодо квартири, оформленої на батька кандидата в 2024-му. Ринкова вартість майна – щонайменше 1,7 млн.

Горбов: будинок на Кіпрі та незадекларований бізнес дружини

Олександр Горбов у митних органах майже все життя. Наразі – заступник начальника Черкаської митниці. Намагався реалізуватися в політиці, у 2020 році балотувався до Миколаївської міської ради від партії «За майбутнє», не пройшов. Із митниці в БЕБ хоче перейти, аби «захищати економічні інтереси країни». Адже власні економічні інтереси, схоже, кандидат уже захистив. Зокрема, про це свідчить актив родини Горбова – «свіжа» нерухомість на Кіпрі на додачу до задекларованого раніше майна. Зокрема, претендент у декларації зазначає право безоплатного користування будинком на Кіпрі, що з грудня 2022 року належить іноземному громадянину Панайоту Антреасу. Цікаво те, що Панайот Антреас є сином Олександра Горбова. Важливо, що до 2019 року, коли він декларував сина, Панайот Антреас не мав жодного майна, доходів і заощаджень.

«Захищати економічні інтереси» планує Горбов в Україні. Натомість у родині систематично з 2020 року забуває декларувати доходи дружини. При тому, що вона відкрито розповідала, що мала власний салон краси. Так, салон – у Миколаєві, в декларації – лише соціальні виплати дружини та подаровані 1,7 млн грн від третьої особи, спроможності якої викликають сумніви.

У 2024 році Олена Горбова отримує 270 тис. грн гранту у рамках «єРобота» від Агенції регіонального розвитку Полтавської області на розвиток нового бізнесу – фітнес-студії. Думається, Олександр Горбов як посадовець із багаторічним досвідом та кандидат на топ-посади в країні мав би ретельніше заповнювати декларації. Крім того, очевидно, у вільний від роботи час Горбов виготовляв алкогольні напої та навіть у 2024 році отримав винагороду українського професійного дегустаційного конкурсу за свій кукурудзяний віскі. Така діяльність Горбова від звичайного хобі відрізнялася тим, що ним було створено окремий вебсайт для просування алкогольного бренду та фейсбук-сторінку. Відокремлення напою під власну назву також дає підстави стверджувати про певні бізнес-амбіції Горбова з підкорення алкогольного ринку України. Залишається лише невідомим, як ця діяльність суміщається з державною службою й чому цей його бізнес не був офіційно зареєстрований?

Борисенко: зв'язок зі справою Свиначуків і сумнівні активи

Олег Борисенко нині керує територіальним управлінням БЕБ у Чернівецькій області й хоче очолити та «перезапустити» все бюро. Вже в мотиваційному листі він зазначає, що планує запровадити «регулярні внутрішні перевірки роботи співробітників та чіткі дисциплінарні процедури». Зокрема, з дисциплінарними процедурами Борисенко добре знайомий. Свою сумнівну репутацію він заробив із часів роботи в НАБУ, де його хотіли притягнути до дисциплінарної відповідальності. В 2019 році Борисенко мав розслідувати діяльність «Оптимумспецдеталь» у відомій корупційній справі Свиначуків і схему розкрадань оборонного бюджету. Йшлося про постачання товарів невідомого походження під-



приємствам «Укроборонпрому». Сума оборудок сягнула 165 млн грн, до бюджету не надійшло понад 46 млн грн податків.

Натомість Борисенко особисто підписує довідку про те, що ТОВка є «чистою» і в перелік фіктивних компаній не включена. Тобто вийшло так, що замість розслідування схеми тодішній заступник керівника підрозділу детективів Борисенко підписував листи про безпроблемність одного з фігурантів розслідування. За такі «листування» його і мали притягнути до дисциплінарної відповідальності, але цього не відбулося. І питання не в доведенні невинуватості Борисенка, а в закінченні строків давності. Зокрема, про це зазначив він під час співбесіди в ще одному конкурсі – на голову САП.

Чинний керівник теруправління БЕБ у Чернівецькій області також володіє великою кількістю дорогої нерухомості. На двох із дружиною вони мають 9 об'єктів загальною вартістю понад 12,5 млн грн.

Асланов: чоловік співачки СолоХа, доходи якої не вказує в декларації

Максим Асланов, керівник відділу БЕБ, зайняв останнє місце в нашому рейтингу кандидатів із найбільшим доходом близьких людей. Сталося це зовсім не через низькі доходи його дружини – співачки СолоХи. Річ у тім, що скільки саме заробила співачка Солоха за 2023 рік ми можемо лише здогадуватися, спираюся на її власні коментарі. За словами співачки, від гонорару в 2–3 тисячі доларів вона отримує близько 50%. Якби кандидат вносив відомості про дохід дружини в декларацію, можливо, саме вона очолила б наш рейтинг. Декларація також Асланова містить ознаки недостовірних відомостей, адже посадовець не зазначив, що дружина має корпоративні права вартістю 1,5 млн грн, а саме 100-відсоткову частку в ТОВ «Ваша мати».

Присутні в біографії Асланова й зустрічі з поліцією. У вересні 2024 року, за версією Управління патрульної поліції, кандидат знаходився за кермом автівки в нетверезому стані. Від проходження медогляду він відмовився. Однак, уже під час судового засідання Управління патрульної поліції не надало відеозапис події. Отже, провадження було закрито у зв'язку з відсутністю складу правопорушення. Ну і наостанок, у 2017 році Асланов був недопущений до конкурсу на посаду старшого детектива НАБУ через невідповідність вимогам.

Не пройшли: кого комісія «відсіяла» ще до тестування

Щодо 13 кандидатів – комісія на етапі перевірки документів та відповідності кваліфікаційним вимогам вже вирішила, що їм поки не в БЕБ. Причини – ненадання повного пакету документів або ж відсутність необхідного стажу роботи за спеціальністю чи управлінського досвіду. До переліку осіб, що отримали відмови, увійшли: Іван Бочан, Василь Волинець, Максим Вовруль, Андрій Єфремов, Олег Лозовий, Юрій Маєвський, Олександр Мамро, Олег Пізняк, Володимир Сивоконь, Михайло Сінцов, Михайло Тітарчук, Дмитро Шаповалов та Богдана Яремчук.

Р.С. Конкурс на посаду директора БЕБ має стати взірцем прозорості та доброчесності. Разом із тим фіктивні розлучення, проблеми із декларуванням, зв'язки з ексрегіоналами та навіть історії з нетверезим водінням викликають серйозні сумніви та вимагають чітких пояснень. Якщо суспільство очікує якісного оновлення БЕБ, то допуск осіб із заплямованою репутацією до керівних посад має бути категорично виключений. В іншому разі цей конкурс ризикують стати ще одним втраченим шансом на очищення влади.

■ АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ Плагиат в університеті Шупика

У зв'язку з цим та в рамках боротьби з академічною недоброчесністю від виконання обов'язків звільнено голову та вченого секретаря Спеціалізованої вченої ради при Національному університеті охорони здоров'я імені П. Л. Шупика.

Про це повідомив міністр охорони здоров'я Віктор Ляшко. «Наразі на розгляді в комітеті з питань етики Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти перебувають 13 скарг щодо наукових робіт. Шість із них стосуються дисертацій, захищених у цій Спеціалізованій вченій раді. Їй саме ця спецрада отримала антипремію «Академічна негідність 2024 року», – зауважив міністр.

За його словами, перевірка виявила, що науковим керівником трьох із цих шести дисертацій був завідувач однієї з кафедр Буковинського державного медичного університету – із ним розірваний контракт і він уже звільнений. Експерти МОЗ також встановили, що керівництво спецради системно порушувало вимоги із запобігання академічному плагиату. Тому на місця посадовців, яких відсторонили від виконання обов'язків, мають подати інші кандидатури. Якщо ж комітет з питань етики НАЗЯВО знайде плагиат в наукових роботах, то автори дисертацій будуть позбавлені наукового ступеня, а всіх членів спеціальної комісії на 2 роки позбавлять права участі в підготовці та/або атестації наукових кадрів.

«Академічна доброчесність – це основа якісної освіти. Чесний, прозорий і відповідальний підхід до навчання гарантує, що майбутні лікарі отримають реальні знання, а не просто дипломи. Академічна доброчесність – це не формальність, а запорука довіри до медицини, адже здоров'я людей залежить від компетентності тих, хто їх лікує», – наголосив Віктор Ляшко.



Особливості правосуддя, дружнього до дитини

Воно передбачає залучення компетентних фахівців різних напрямів і міждисциплінарний підхід

Чому діти є вразливою групою; які загальні принципи визначають особливі гарантії для цієї категорії осіб під час судового розгляду; що таке правосуддя, дружнє до дитини, на практиці та про особливості судового процесу за участі дітей як вразливої групи розповів суддя Верховного Суду у Касаційному цивільному суді Павло Пархоменко на тренінгу для тренерів «Особливості судового провадження за участі вразливих верств населення».



Він зупинився на темі «Діти в судовому провадженні як окрема категорія вразливих груп». За словами судді, діти потребують постійного догляду і захисту, мають мінливий психоемоційний стан, залежність від дорослих, їхня низька психостійкість дуже часто стає об'єктом маніпулювання і фізичного, психологічного та сексуального насилля тощо. Усе це й зумовлює необхідність особливого підходу до розгляду справ за участю дітей.

Зазначимо, що керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, передбачають, що держави-члени повинні гарантувати ефективне здійснення прав дітей, аби їхні найкращі інтереси мали першочергову увагу у всьому, що стосується або зачіпає їхні інтереси. ЦПК України наголошує, що суд сприяє створенню належних умов для здійснення малолітньою або неповнолітньою особою її прав, визначених законом та передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ч. 3 ст. 45 кодексу).

Відповідно до ч. 2 ст. 10 КПК України неповнолітні особи користуються додатковими гарантіями під час їхньої участі в кримінальному провадженні.

Павло Пархоменко акцентував увагу учасників тренінгу на важливості забезпечення якнайкращих інтересів дитини під час судового провадження у справах за участі дітей. Згідно з п. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини дитина наділяється правом на те, щоб її найкращі інтереси оцінювалися і бралися до уваги першочергово при прийнятті в її відношенні будь-яких дій або рішень як у державній, так і в приватній сферах. У Зауваженнях загального порядку № 14 (2013) про права дитини на приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню її інтересів ідеться, що найкраще забезпечення інтересів дитини – це право, принцип і правило процедури, які засновані на оцінці всіх елементів, що відображають інтереси дитини або дітей, у конкретних обставинах.

Для визначення найкращих інтересів дитини необхідно в конкретній справі ви-

значити, в чому полягають відповідні елементи, наповнити їх конкретним змістом і визначити значущість кожного з них у співвідношенні з іншими. Зокрема, потрібно враховувати такі елементи, як погляди дитини, її індивідуальність, збереження сімейного оточення і підтримання відносин, піклування, захист і безпеку дитини, її вразливе становище, право дитини на здоров'я та освіту тощо.

Суддя звернув увагу на практику ЄСПЛ, яка визначає, що в найкращих інтересах дитини буде, по-перше, збереження її зв'язків із сім'єю (крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною), по-друге, забезпечення її розвитку в безпечному, спокійному та стійкому середовищі, яке не є неблагополучним.

Доповідач також зосередився на особливостях судового процесу за участі дітей як вразливої групи, зазначивши, що правосуддя, дружнє до дитини, на практиці передбачає залучення компетентних фахівців різних напрямів. При цьому Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, визначають, що тоді як судові органи мають кінцеву компетентність і відповідальність за прийняття остаточного рішення, держави-члени повинні, за необхідності, направити спільні зусилля на створення міждисциплінарних підходів з метою оцінки найкращих інтересів дітей під час процедури, пов'язаної з ними. А Зауваження загального порядку Комітету ООН з прав дитини № 24 (2019 р.) про права дитини в системі правосуддя щодо дітей зосереджують увагу на важливості безперервної та систематичної підготовки фахівців системи правосуддя для дітей. Разом із цим фахівці міждисциплінарних груп, окрім здатності працювати в команді, мають бути добре поінформовані про фізичний, психологічний, розумовий і соціальний розвиток дітей та підлітків, а також про особливі потреби найбільш знедолених із них.

Частину своєї доповіді Павло Пархоменко присвятив забезпеченню простору, дружнього до дитини, під час розгляду відповідної категорії справ. Згадувалися, зокрема такі моделі, як «Зелена кімната», «Барнахус» та «Зал судових засідань, дружній до дитини». Як зазначалося, методика «Зелена кімната» може застосовуватися суддями та іншими суб'єктами захисту прав дітей для проведення інтерв'ювання (допиту / опитування) дитини з урахуванням її вікових і психологічних особливостей та в умовах, що мінімізують і не допускають повторної травматизації психіки дитини. «Барнахус» (Barnahus, у перекладі з ісландської – «будинок дитини») – це модель міждисциплінарного та міжвідомчого підходу, яка гарантує співробітництво між різними організаціями (судовими, громадськими, медичними) на одній, комфортній для перебування дитини території, де дітям і родині разом під одним дахом пропонується необхідна допомога й підтримка. Доповідач на прикладах розповів про спеціальний дизайн зали судового засідання для розгляду справ щодо дітей. У такій залі немає кабінки для обвинуваченого, вона оформлена в особливих світлих кольорах, в ній наявні спеціальні картинки й пам'ятки, які роз'яснюють права та обов'язки, учасники судового засідання знаходяться на одному рівні (без підвищень), передбачено перебування дитини в безпосередній близькості до батьків та законного представника тощо.

Окремо суддя зупинився за питанні про з'ясування думки дитини. За його словами, іноді помилково має місце позиція про те, що з'ясувати думку дитини можливо лише після досягнення нею десятирічного або чотирнадцятирічного віку (ст. 160 СК України, статті 29, 31 ЦК України). Водночас у ст. 171 СК України закріплено, що дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Доповідач зазначив, що норми міжнародних актів не встановлюють будь-якого вікового обмеження щодо права дитини висловлювати свої погляди, і держави-учасники не заохочуються до введення в законодавстві або на практиці вікових обмежень, які б ущемляли право дитини бути почутою, з усіх питань, що стосуються її інтересів.

Наостанок зазначимо, що вказаний тренінг, організувала Національна школа суддів України за підтримки Консультативної місії Європейського Союзу (КМЕС в Україні).

Коломойський продовжує боротися за ПриватБанк

Колишній власник найбільшого банку України не полишає спроб скасувати його націоналізацію.



Бізнесмен Ігор Коломойський наприкінці січня цього року звернувся до Конституційного Суду, попросивши визнати неконституційними окремі приписи банківського закону № 590-IX та Господарського процесуального кодексу України. Про це повідомила прес-служба ПриватБанку.

Вичерпавши можливості оскарження в господарських судах, адвокати Коломойського вирішили зайти з іншого боку. «Як стало відомо 25 лютого, за наслідками розгляду господарської справи у Верховному суді, Ігор Коломойський звернувся до Конституційного Суду України, аби визнати неконституційними певні норми закону № 590-IX, який, на його думку, є «антиколомойським». Олігарх стверджує, що ці норми унеможливають повернення права власності, обмежують судовий захист та порушують принцип рівності сторін у судовому процесі. Він просить визнати їх неконституційними, оскільки вони, на його думку, нібито суперечать низці статей Конституції України», – повідомила прес-служба банку.

Конституційний Суд поки що відмовив екс-власнику ПриватБанку у відкритті провадження, але рішення не було одноставним, тому остаточно питання відкриття провадження буде вирішуватися Другим сенатом КСУ. «Автор клопотання вважає, що оспорювані приписи ГПК України та закону № 590 унеможливають реалізацію/відновлення порушеного пра-

ва приватної власності, здійснення апеляційного перегляду справи та у визначених законом випадках – касаційного оскарження судового рішення; обмежують право особи на ефективний судовий захист; призводять до звуження чинних прав громадян та до втручання законодавчої гілки влади в діяльність судів та суддів; порушують засади рівності всіх учасників судового процесу, а також не відповідають принципам верховенства права та недопустимості зворотної дії закону в часі», – йдеться на сайті КСУ.

Коломойський також подав касацію в адміністративній справі, яку Окружний адміністративний суд міста Києва в 2019 році вирішив на користь бізнесмена, а Шостий апеляційний адміністративний суд – на користь ПриватБанку. Зазначимо, що після націоналізації ПриватБанку держава витратила 155 млрд грн на його фінансове оздоровлення. Пізніше, в лютому 2023-го, Верховний суд підтвердив неможливість повернення ПриватБанку колишнім власникам, після чого суди нижчих інстанцій почали закривати провадження про оскарження націоналізації.

Уточнимо, Ігор Коломойський, якому до націоналізації належало 41,7% акцій вказаного банку, з вересня 2023 року перебуває в СІЗО. Його підозрюють у незаконному заволодінні 5,8 млрд грн шляхом фіктивного внесення готівки до каси ПриватБанку й інших злочинах.

Держава та економіка на шляху до ЄС

Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду спільно з Асоціацією суддів господарських судів України провів науково-практичну конференцію на тему «Держава та економіка на шляху до ЄС: виклики та перспективи».



Під час заходу судді ВС і господарських судів України, представники наукової спільноти, громадських організацій та бізнесу обговорили ключові питання, пов'язані з адаптацією господарського законодавства України до стандартів Європейського Союзу. Загалом же, як було заявлено, метою конференції було створення платформи для відкритого діалогу між усіма зацікавленими сторонами щодо ефективності господарського законодавства України в контексті євроінтеграції та норм правового забезпечення ефективного функціонування галузей економіки України.

Під час конференції учасники мали змогу висвітлити проблемні аспекти реформування господарського законодавства, виклики, які постають перед державою та економікою на шляху до членства в ЄС, а також запропонувати шляхи їх вирішення. Захід відкрили голова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Лариса Рогач та голова Асоціації суддів господарських судів України Наталія Богацька, яка, зокрема, зробила акцент на викликах, які постають перед господарськими судами в зв'язку зі скасуванням ГК України. Як на її думку, ці законодавчі зміни матимуть суттєвий вплив на економічні процеси, правозастосування й формування судової практики. З огляду на зазначене

Наталія Богацька наголосила на важливості спільної та узгодженої роботи суддів, науковців, представників бізнес-спільноти і прокуратури для забезпечення стабільності правозастосування.

Натомість голова КГС ВС Лариса Рогач, звертаючись із вітальним словом до учасників конференції, наголосила на важливості обговорення питань адаптації господарського законодавства України до стандартів ЄС. Попри складні обставини, зауважила вона, економічний розвиток та стабільність правового регулювання господарських відносин залишаються ключовими пріоритетами для розвитку держави.

Говорячи про забезпечення балансу у відносинах держави і суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції, очільниця КГС ВС особливу увагу приділила ролі в цьому процесі господарського судочинства, «яке сьогодні демонструє ефективність, відкритість та високу якість судових рішень». За словами Лариси Рогач, господарське законодавство України є гнучким та універсальним механізмом, що забезпечує правову визначеність у сфері економічних відносин. Водночас, на її думку, його модернізація має відбуватися системно, зі збереженням ключових засад, закладених у ГК України, а також із забезпеченням належного балансу між приватними та публічними інтересами.

Очільниця КГС ВС нагадала, що нещодавно Верховний Суд приєднався до Постійного міжнародного форуму мережі господарських судів (SIFoCC). Це є свідченням того, що господарське судочинство та господарське законодавство – невід'ємна частина правових систем багатьох розвинутих країн.

У свою чергу секретар судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС Олег Васьковський висвітлив проблеми ефективності розгляду справ про банкрутство у воєнний час та період повоєнного відновлення. Він звернув увагу на зростання кількості справ про банкрутство, що, на його думку, вимагає вдосконалення правового регулювання, систематизації норм і забезпечення єдності судової практики. Суддя розглянув еволюцію законодавчого регулювання інституту банкрутства та відзначив, що серед останніх позитивних змін є імплементація Директиви ЄС та запровадження процедури превентивної реструктуризації, яка відповідає стандартам Європейського Союзу.

Доповідач зупинився також на судовій практиці Верховного Суду в справах про банкрутство, якою сформовано та напрацьовано загальні засади й основні принципи у сфері банкрутства, зокрема колективне провадження в справах про банкрутство, підвищений стандарт доказування, повнота дій арбітражного керуючого, судовий контроль над процедурами банкрутства, які забезпечують справедливий розподіл активів боржника між кредиторами та формують чіткі правила для учасників процедури. На думку секретаря профільної судової палати, необхідно закріпити ці принципи на законодавчому рівні в КУЗПБ або в іншому кодифікованому акті у сфері економічних відносин.

Наступний доповідач, суддя ВС у КГС Віталій Зуєв проаналізував наслідки скасування Господарського кодексу України та виклики, які виникають у зв'язку із цим, у контексті земельних спорів. Він відзначив, зокрема, системоутворюючий, рамковий характер ГКУ та його значення для розвитку господарського законодавства. Суддя звернув увагу на особливості застосування норм цивільного законодавства при регулюванні земельних відносин, формуванні юридичних титулів та проб-

леми їх реалізації на прикладі емфітевзису і суперфіцію, а також вказав на потенційний негативний вплив на розгляд земельних спорів змін у судовій практиці у зв'язку з новелами в сфері законодавства про адміністративні процедури та акцентував на необхідності збереження існуючих підходів у вирішенні земельних спорів господарськими судами. Віталій Зуєв наголосив на позитивній оцінці бізнесом діяльності господарських судів та необхідності майбутньої систематизації господарських відносин з урахуванням сучасних потреб бізнесу.

Зазначимо, що під час науково-практичної конференції було представлено напрацьовану науковою спільнотою Концепцію модернізації господарського законодавства, яка має стати основою для подальшого вдосконалення правового регулювання господарських відносин. У межах цього заходу його учасники також обговорили й низку інших питань, зокрема: вплив воєнного стану на розгляд господарських спорів; структурні зміни в економіці України: проблеми правового забезпечення у воєнний та повоєнний час; європейські тренди нормопроєктування господарського законодавства; принцип свободи договору в нових правових реаліях: чи є обмеження в сфері господарювання; актуальні питання практичного правозастосування в умовах війни та повоєнного відновлення; вплив Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» на реформу закладів охорони здоров'я; проблеми формування законодавства щодо регулювання комерційної діяльності.

По закінченню дискусії організатори висловили сподівання, що результати науково-практичної конференції стануть основою для подальших наукових досліджень і практичних заходів, спрямованих на модернізацію господарського законодавства України та забезпечення її успішної інтеграції до Європейського Союзу, а також для формування стійкої судової практики, щоб мінімізувати ризики та негативні наслідки для безпосередніх учасників господарських правовідносин. Водночас Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду та Асоціація суддів господарських судів України підтвердили готовність до подальшої співпраці з усіма зацікавленими сторонами для вдосконалення законодавства України.

«Ви не повинні відмовляти жертвам у надії на справедливість».

Міжнародний кримінальний суд попросив у ЄС про захист

Очільниця Міжнародного кримінального суду Токомо Акане, яка видала ордер на арешт російського диктатора путіна, під час візиту до Брюсселя виступила із закликом до Європейського Союзу щодо захисту суду. Як пише сайт МКС, суддя Акане говорила про верховенство права в міжнародній спільноті на тлі «змінного геополітичного ландшафту» – йдеться про запровадження США санкцій проти осіб, причетних до кримінального переслідування ізраїльських урядовців за звинуваченням у вчиненні воєнних злочинів.



Суддя закликала Євросоюз «не відмовлятися від принципів, що були розроблені після двох світових воєн, та не відмовляти жертвам у надії на справедливість». Для цього у МКС хочуть внесення поправок до статуту ЄС про блокування, які б дозволили країнам-членам активніше захищати суд на міжнародній арені.

Україна наразі не готова сказати, чи буде продовжувати зусилля щодо притягнення росії до відповідальності за агресію через Міжнародний кримінальний суд.

Використання релігії як інструменту агресії

У Києві обговорювали виклики, пов'язані з використанням рф релігії як інструменту гібридної агресії.

На базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка за підтримки Офісу Генерального прокурора відбулася міжнародна науково-практична конференція «Релігійна політика рф як зброя гібридної війни: напрями реалізації та механізми протидії».

Захід зібрав представників Верховної Ради України, Служби безпеки України, Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, експертних установ, громадських організацій та міжнародних партнерів. Учасники конференції розглянули, зокрема, участь російської православної церкви (рпц) як елементу релігійного впливу рф у процесі легітимізації війни проти України, поширення кремлівських політичних наративів та здійснення розвідувально-підривної діяльності на шкоду Україні. Наголошувалося на зв'язках рпц із силовими структурами росії, її активній ролі у формуванні іде-

ології «руського мира», пропаганді агресивної війни, розпалюванні ненависті та виправданні воєнних злочинів, що згідно з нормами міжнародного права та національного законодавства є кримінально караними діяннями.

За результатами заходу розроблено проект резолюції, яка стане підставою для звернень до відповідних органів державної влади України, а також міжнародних інституцій. Документ містить конкретні пропозиції щодо правових, безпекових та інформаційних заходів для протидії використанню релігії як складової гібридної війни рф.

Як зазначалося, Офіс Генерального прокурора на сьогодні продовжує роботу щодо документування злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, та сприяння впровадженню заходів, спрямованих на нейтралізацію загроз національній безпеці України.

Еволюція українського правосуддя:

судовий прецедент – реальність, конституційність, надії та майбутнє. (Частина друга)

► ПРОДОВЖЕННЯ. Початок у № 5

Дана стаття присвячена обговоренню дуже важливого питання *правомірності застосування на законодавчому рівні, а також обґрунтованості з точки зору чинної на даний час в Україні моделі громадянського суспільства застосування визнаних у низці демократичних держав в якості джерела права судового прецеденту, судової практики, судової правотворчості.*



Володимир ДОН,
член Національної спілки журналістів України

Правова система як основа формування національної правової доктрини

Для повнішого сприйняття сказаного вище цілком логічно повернутися до витоків формування національних правових систем і тісно пов'язаного з цим процесом становлення основних правових сімей, які знайшли своє відображення в правовій системі України. Насамперед слід звернути увагу на відсутність у вітчизняній правовій науці єдиного понятійного апарату, єдиного підходу до розуміння таких важливих дефініцій, як *судова правотворчість, судова практика, судовий прецедент, переконливий прецедент, усталена судова практика* тощо. Більше того, проблема полягає в тому, що й у відповідних нормативно-правових актах відсутнє офіційне, а в зв'язку з цим однозначне та обов'язкове до застосування, трактування вище зазначених термінів (дефініцій), що мають вкрай важливе значення для подальшого аналізу, пов'язаного із судовою правотворчістю.

Не претендуючи на оцінку застосованих у публікації визначень як «істини в останній інстанції», для зручності сприйняття матеріалу та не відволікання від вирішення принципових питань автор на підставі аналізу наукових праць у цій сфері та власних висновків усе ж пропонує в рамках даної роботи дотримуватися запропонованої ним інтерпретації термінів, що використовуються. Отже, правова система держави – це, по-перше, складно організована структура правових засобів і способів, що включає в себе елементи, які володіють як відносно стабільними (правові традиції, правові

принципи), так і динамічними критеріями (система законодавства, правова політика, правова ідеологія, культура, освіта тощо), які в результаті інтеграції та взаємної дифузії визначають суть права. По-друге – це система взаємопов'язаних між собою власне права та засобів його реалізації.

Основними елементами національної правової системи є правові норми та принципи, чинне законодавство, правова політика й ідеологія, правова культура та свідомість, юридична освіта і наука, правові та юридичні установи. У зв'язку з цим основним завданням будь-якої національної правової системи, в тому числі й української, є забезпечення побудови й розвитку демократичної держави, формування громадянського суспільства за умови суворого дотримання прав та свобод людини і громадянина.

Поняття правової сім'ї

Як було зазначено раніше, з поняттям правової системи, тісно пов'язане поняття правової сім'ї. Під правовою сім'єю в теорії права, традиційно, розуміють сукупність національних правових систем, заснованих на спільності їх історичного формування, структури права, методів та форм їх реалізації (Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшучеко [гол. редкол.] та ін. К.: Укр. енциклоп., 1998. Т. 5: П-С. 2003. С. 39. 735 с.).

Відповідно до цього правові системи, що входять до однієї правової сім'ї, можуть мати спільну систему права, принципи та джерела права, законодавство, схожу організацію державних органів та правозасто-

совну практику, історію становлення й інші ознаки (Марущак О. А., Шванська А. О. Особливості визначення, сутності та співвідношення правової системи та правової сім'ї. *Право та суспільство*. 2017. № 6. Ч. 2. С. 32. С. 29–34). Таким чином визначальним фактором правової сім'ї є подібність правових систем, що утворена в результаті спільності історичного розвитку та у зв'язку з цим аутентичністю правових традицій, правових технік та інфраструктур, а також джерел права.

Відомий французький вчений-правознавець Рене Давид (Рене Давид. Основні правові системи сьогодення. Переклад із французької доктора юридичних наук, професора В. А. Туманова. С. 17. 392 с.) керуючись спільністю існуючих правових систем, що склалися, класифікував три основні правові сім'ї, які не втратили своєї актуальності і в даний час, – англо-американську, романо-германську та соціалістичну.

У зв'язку з тим, що дві останні зі згаданих правових сімей надали найбільшого впливу на становлення правової системи незалежної України, доцільно коротко зупинитися на основних засадах, характеристиках, властивостях тощо кожної системи. Романо-германська правова сім'я, що має досить глибоку історію, сягає своїм корінням римського права, будучи досить успішним прикладом розвитку, перетворення та еволюції правової науки. Виникнення, формування та розвиток романо-германської правової системи пов'язане з європейським континентом. У зв'язку з цим її часто називають системою материкового права, а англосаксонську – острівного права. Надалі, за рахунок колонізації, завоювань, освоєння нових земель і континентів, розширення сфери впливу відбулося поширення цієї системи шляхом насильницького насадження та нав'язування на захоплених територіях або рецепції у зв'язку зі сприйняттям як окремих її елементів, так і системи в цілому.

Таким чином романо-германська система поширилася не тільки на європейському материк, а й на африканському континенті, низці країн Близького Сходу, Латинської Америки, в тому числі й колишніх колоніях

Іспанії, Португалії та Франції. З іншого боку, генезис і виникнення концепції громадянського суспільства в Європі на рубежі XII і XIII століть, заснованого на праві, виявилися ефективним способом просування цієї правової системи.

Слід також зазначити, що усталені традиції, норми поведінки, суспільна мораль і справедливість, що становлять основу норм права держав, які прийняли романо-германську систему, досить серйозно сприяли її поширенню. Романо-германська правова сім'я, створена та сформована в Європі завдяки працям європейських університетів, які зуміли виробити та розвинути на базі кодифікації імператора Юстиніана загальну для всіх юридичну науку, пристосовану до умов сучасного світу. Термін «романо-германська» був обраний для того, аби віддати належне спільним зусиллям, що доклали одночасно університетами латинських та німецьких країн (Рене Давид, Основні правові системи сьогодення. Переклад із французького доктора юридичних наук професора В. А. Туманова. С. 17. 392 с.).

Відмінною рисою романо-германської сім'ї є ключова, чільна роль закону, заснованого на систематизованому підході до множини нормативно-правових актів, структурованих згідно окремих галузей права, прийняття нового кодифікованого акта шляхом гармонізації взаємопов'язаних норм, їх оновлення та вдосконалення.

Успіх і подальше поширення кодифікації у Європі стало наслідком кодифікації французького права, здійсненого початку XIX з ініціативи першого консула Французької республіки Наполеона Бонапарта. У результаті замість несистемних і часом архаїчних норм було розроблено й прийнято Кодекс цивільного права – Кодекс Наполеона, який не втратив своєї актуальності і в даний час.

Узагальнюючи думки низки авторів, можна сформулювати основні, характерні риси романо-германської системи, які визначають її принципову відмінність від інших правових систем та сімей. По-перше, існує суворі ієрархія джерел права. Основним джерелом є закони (кодекси) та підзаконні нормативно-правові акти. Закони формуються і приймаються спеціально уповноваженим законодавчим органом, в окремих випадках – безпосередньо народом.

По-друге, у всіх країнах романо-германської правової сім'ї існують писані конституції (основний закон держави, базис і наріжний камінь усієї національної правової системи), які мають вищу юридичну силу в



системі нормативних актів та є правовою основою для інших конституційних та звичайних законів та підзаконних актів. Контроль за конституційністю законів та підзаконних актів здійснюють спеціальні конституційні суди.

Особливості романо-германської правової сім'ї

Слід звернути особливу увагу те що, що у країнах романо-германської правової сім'ї, на відміну країн загального права, норма права створюється не суддями, а виключно спеціально уповноваженими на це державними органами. У зв'язку з цим існує незнання загалом правотворчих повноважень суддів та судових прецедентів.

Іншими словами романо-германська система відкидає саму можливість вироблення правових норм судами щодо кожного конкретного випадку. Система побудована за дедуктивним принципом – від загальних положень до окремих випадків і характеризується виробленням норм, які є основою для розгляду конкретних випадків. Таким чином, система відрізняється наявністю концептуальних абстрактних норм, а не окремими, одиничними, казуальними подіями, випадками та прецедентами.

Виятковою особливістю романо-германської системи є твердження, що права норма – це елемент, створений законодавчим органом, обраним народом. Більше того, в основі цієї норми лежить попередній досвід, принципи суспільної моралі та справедливості.

Концепція материкової правової системи полягає в тому, що неможливо створити кодекс, виходячи з бачення норми права в кожному окремому рішенні судді. Функція

кодексу полягає не в знаходженні універсальної відповіді на всі питання, що виникають у процесі реалізації правосуддя, а у виробленні механізмів та способів єдиного, того ж самого вирішення проблем, що виникають у сфері практичного правосуддя.

Ще однією особливістю романо-германської системи є чіткий поділ на приватне право (сукупність правових норм, що охороняють і регулюють відносини між приватними особами) й публічне право (сукупність норм права, що регулюють відносини, пов'язані із забезпеченням загальнодержавних інтересів).

Специфічною особливістю романо-германського права є його розмежування на природне та позитивне. При цьому домінуючим чинником є сама природа, а не воля законодавця. Людина наділена природними правами від народження, вони закладені в самій її сутності та однакові для всіх. Відповідно до цього природне право – це вихідні принципи, на основі яких приймаються чинні норми. Закон як джерело позитивного права має відповідати природному праву. Гармонійність позитивного та природного права встановлюють спеціальні інститути, в більшості випадків, як правило, конституційний суд. У зв'язку з тим, що національні конституції є основними носіями природного права, визначення відповідності нормативно-правових актів конституції є способом контролю на відповідність природному праву.

Перевагами та унікальністю романо-германського права у зв'язку з поділом його на природне та позитивне є утвердження прав і свободи людини як головних у системі суспільних відносин. Таким чином затверджується принцип верховенства права над державою.



У зв'язку з цим варто нагадати, що однією з найважливіших функцій громадянського суспільства є контроль за державою та вплив на державу правовими методами в разі її відступу від норм, що гарантують права і свободи громадян. Характерною особливістю романо-германської системи є чіткий поділ на галузі права – поєднання, сукупність норм та інститутів права, спрямованих на регулювання ідентичних суспільних відносин: конституційне право, цивільне право, адміністративне право, трудове, земельне, кримінальне, цивільне процесуальне тощо.

Англосаксонська правова система

Англосаксонська правова система, що набула значного поширення, стала основою сім'ї загального права (common law). Так звана острівна сім'я істотно відрізняється від романо-германської системи. Її корінна відмінність полягає в тому, що загальне право було створено суддями, які вирішували спори між окремими особами. Ця концепція в англосаксонській системі збереглася й до нашого часу. Її суть полягає в спрямованості на вирішення конкретної проблеми, а не на формування загального правила поведінки в майбутньому.

Історично походження загального права пов'язано з королівською владою – владою суверена. Стимулом у розвитку цієї системи послужили загрози встановленому порядку і навіть ризики для королівської влади. Практика тих часів говорить про те, що суперечки приватного характеру цікавили суди загального права лише тією мірою, якою вони торкалися інтересів Корони чи королівства. У зв'язку з цим у процесі формування та розвитку загального права, вчення та теорії представників романо-германської

школи, засновані на цивільному праві, грали дуже обмежену роль (Рене Давид, Основні правові системи сьогодення. Переклад із французького доктора юридичних наук професора В. А. Туманова. С. 19. 392 с.).

Судовий прецедент як домінуюче джерело права

Отже, основною характеристикою та принциповою відмінністю англосаксонської правової системи є визнання як домінуючого джерела права судового прецеденту, а також закріплення в діяльності судів не тільки функції застосування, а й створення норм права, а також присутність у суддів високого ступеня процесуальної свободи.

Досить точно й коректно принципові особливості та ознаки англосаксонської системи визначені вітчизняними вченими-правознавцями О. В. Дручком, Р. В. Зваричем, М. М. Новіковою, які можна сформулювати наступним чином:

1. Наявність особливої системи джерел права.
2. Незначний ступінь кодифікації, яка, до того ж, має малоістотний характер.
3. Визнання як найбільш поширеного джерела права судового прецеденту – рішення щодо конкретної юридичної справи, яке виступає зразком у процесі розгляду аналогічних справ такими судами або судами, що знаходяться нижче за рангом.
4. Істотне значення правотворчих повноважень суддів.
5. Високий рівень значущості в судовому процесі інституту присяжних, наділених значними повноваженнями під час вирішення справи насправді.
6. Пріоритетність процесуального права над матеріальним.

7. Відсутність поділу права на громадське та приватне, а також диференціації права за галузями.

8. Визнання як норми права виробленого судовою практикою рішення у справі.

9. Відсутність ієрархії норм права (О. В. Дручек, Р. В. Зварич, М. М. Новікова. Романо-германська та англосаксонська правові системи: історичні аспекти формування та основні характеристики).

Необхідно відзначити, що концепція англосаксонської системи, що історично склалася, полягає в тому, що в контексті джерел вона складається з норм, створених королівськими судами (загального права) і норм, створених Судом канцлера (права справедливості).

Україна: соціалістичне право у спадок

Не є одкровенням факт того, що правова система незалежної України створена на базі так званого соціалістичного права, що є, на думку ряду дослідників, досить своєрідною та специфічною правовою системою. Аналіз історичних подій говорить про те, що до поширення, а точніше абсцедування соціалізму на європейському континенті, що відбулося в період 1917 – 1949 рр., такі держави, як Польща, Угорщина, Румунія, Росія, Болгарія, Чехословаччина, Албанія, Югославія, Німеччина, Литва, Латвія, Естонія належали до романо-германської правової сім'ї, основні традиції якої збереглися і в умовах авторитарно-тоталітарних режимів, щоправда з деякими трансформаціями.

Філософія соціалізму, заснована на так званих принципах соціальної рівності та соціальної справедливості, а також що базується на ідеї суспільної власності на засоби виробництва, природно вплинула на правову систему держав соціалістичного табору. На думку К. Маркса, Ф. Енгельса, в. лєніна єдиним джерелом соціалістичного права є революційна творчість законодавця та революційна необхідність для реалізації волі народу під керівництвом комуністичної партії. При цьому ряд західних фахівців-правознавців наполягають на тому, що соціалістична правова система не оригінальна, самостійна система, а є реплікою, імітацією романо-германської системи, підтверджуючи це аналогічним сприйняттям правової норми, схожістю структур і термінології.

Незважаючи на те, що основним джерелом права в соціалістичній правовій системі, як і в романо-германській системі, є

закон, його функція розглядається по-різному. У країнах романо-германської сім'ї значення закону вбачають у тому, що він є найефективнішим способом вираження норм права, в соціалістичному – найбільш природний спосіб створення права (Рене Давид. Основні правові системи сьогодення. Переклад із французького доктора юридичних наук професора В. А. Туманова. С. 149. 392 с.). У зв'язку з цим соціалістична система позбавлена концепції поділу права на природне та позитивне, а природне право практично повністю відсутнє. Переважане домінування позитивного права спричинене самою специфікою соціалістичного режиму, ігноруванням прав і свобод окремих громадян в ім'я волі народу та перемоги соціалізму.

Особливості радянської системи правосуддя є загальноприйнята норма обрання суддів. Судді обираються терміном п'ять років із можливістю відкликання тим органом, який їх обрав. Судді першої інстанції (народні судді) обиралися населенням району чи міста. Судді вищих інстанцій – відповідними радами (обласними, крайовими, верховними радами союзних республік, верховною радою срср)

Необхідно зазначити, що в умовах соціалістичного режиму та необмеженого впливу комуністичної партії, практично всі судді були членами КПРС, що забезпечувало їхню повну лояльність та відданість існуючій владі.

Принцип відбору «свій – чужий»

У зв'язку з цим варто підкреслити, що порядок відбору і призначення суддів, існуючий у незалежній Україні, що піддається постійній критиці, демонструє повну наступність і послідовність радянській партійній системі. При цьому характерною відмінністю є те, що замість ідеологічної прихильності та партійної належності, існуюча в даний час система відбору та призначення суддів побудована на корупційних відносинах. Слід зазначити, що такий спосіб відбору дозволяє досить точно кваліфікувати кандидатів у судді за принципом «свій – чужий». У цих умовах абсолютно байдужі положення законів, порядки і регламенти роботи ВККСУ, ВРП тощо. Існуючі вкрай рідкісні винятки є лише відступом від усталеної практики й не впливають на функціональність присутньої в Україні системи в цілому.

Привертає увагу порядок тлумачення законів у радянській державі. По-перше,



це робилося вкрай вузькою кількістю органів – президія верховної ради срср, верховний суд срср і головний державний арбітр срср. По-друге, своєрідним результатом, яким є видання спеціальних директив, обов'язкових для виконання всіма органами правосуддя.

Таким чином, роль того ж верховного суду срср була зведена значною мірою до вироблення подібних директив для суддів, а не до перевірки рішень у конкретних справах. Виходячи з цього, а також у рамках існуючої на той час доктрини, що визначає керівну роль комуністичної партії, відбулася глибока трансформація цього суду з органу правосуддя в орган управління.

Подібні процеси відбувалися і в незалежній Україні, коли Верховний суд під головуванням Я. М. Романюка спробував підім'яти під себе функції законодавчої та виконавчої влади. Внаслідок запеклої боротьби ВСУ було ліквідовано і замість нього створено ВС.

Судова правотворчість, судова практика – в умовах тоталітарного та авторитарного режиму, в тому розумінні як це здійснюється у вільному суспільстві, категорично неможливі. Виходячи з того, що основним завданням суду було обслуговування влади, будь-яка правотворчість несла потенційну загрозу і категорично припинялася.

Водночас декларативна заява в ст. 155 конституції срср «Судді і народні засідателі є незалежними і підкоряються лише законам». Будь-яке втручання у діяльність суддів і народних засідателів щодо здійснення правосуддя є недопустимим і тягне за собою відповідальність за законом» (Конституція (Основний Закон) союзу радянських соціалістичних республік від 07.10.77 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77#Text) зовсім не відобра-

жало реальну ситуацію. В державі з однопартійною системою та повною концентрацією влади в руках комуністичної партії позиція та роль судової влади були практично нікчемними.

Досить точно роль суду оцінив творець радянської держави в. лєнін «Суд – це інструмент у руках панівного класу; він забезпечує панування цього класу та охороняє його інтереси. Жодний закон не може зв'язати вираження волі панівних класів.» (лєнін в. і. Аграрна програма соціал-демократії у російській революції. – Повн. збір. тв., т. 16. С. 124.). Отже, суди є неспроможними ні створювати право, ні розвивати його, радянська правова система вимагала від суддів виключно застосування права, але не правотворчості (Рене Давид. Основні правові системи сьогодення. Переклад із французького доктора юридичних наук професора В. А. Туманова. С. 174. 392 с.).

У диктаторських режимах і державах з демократією, що не є усталою, є великий ризик того, що правотворчість суддів може призвести до знищення всієї правової системи країни чи то шляхом заподіяння, в тому числі, й ідеологічної шкоди існуючому режиму, чи то шляхом комерціалізації правосуддя.

Наведений вище короткий аналіз соціалістичної правової системи досить об'єктивно описує спадщину, отриману незалежною Україною, яка зберегла деякі свої риси й досі. Отже, з достатньо великою часткою ймовірності, яку поділяє значна кількість експертів, можна стверджувати, що правовою платформою для побудови незалежної держави України є романо-германська правова система.

(Далі буде...)

Коли виконання наказу стає злочином:

як ДБР переслідує військових за рішення военного часу

На початку 2022 року, коли війна стала повномасштабною, полковник Роман Розенберг, командир авіаційної бригади Національної гвардії України, отримав наказ відновити аеродром. Це завдання вимагало оперативної закупівлі резервуарів для зберігання авіаційного пального. Через місяці після виконання цього наказу, він опинився за ґратами, звинувачений у «недбалому ставленні до військової служби».



Виконання наказу та закупівлі в умовах війни

Розенберг, досвідчений військовий, який здійснив 89 бойових вильотів та нагороджений орденом Богдана Хмельницького, у липні 2022 року уклав договір із ТОВ «ТД Роботенкс» на закупівлю резервуарів РГС-50 та РГР-25. Контракт на суму 19,9 млн грн мав забезпечити збереження стратегічного запасу пального. Умови були стандартними для военного часу: фіксована ціна, жодних змін у договорі після його підписання.

Запаси пального прибули на військовий об'єкт, а завдання командування було виконано. Це суттєво підвищило боєготовність підрозділів НГУ. Попри проблеми із закупівлями у 2022 році, ця була проведена відповідно до законодавства та порядків, затверджених Кабінетом Міністрів України. Проте півтора року потому Державне бюро розслідувань (ДБР) ініціювало кримінальне провадження за фактом, що ці резервуари були закуплені за завищеною ціною. 29 червня минулого року полковнику Розенбергу висунули підозру та відправили до слідчого ізолятора.

Різні версії ДБР: невідповідність офіційних звинувачень

ДБР стверджує, що через недбалість Розенберга було переплачено 11,9 млн грн.

Однак у власному офіційному повідомленні Бюро описує інші обставини: мовляв, постачальник самостійно завищив ціни після укладення договору, а військовий не помітив цього. Така невідповідність викликає питання: що саме інкримінується полковнику – неналежний контроль чи фальсифікація постачальником?

Захист наполягає, що ці звинувачення безпідставні. Ще до відкриття справи компанія-постачальник ініціювала незалежну експертизу, яка встановила, що ринкова вартість резервуарів становить 23,5 млн грн – значно більше за суму контракту. Додатково, інший висновок експертів, призначений самим ДБР, не зміг підтвердити факт завищення цін.

Чому справа триває попри відсутність доказів?

Справа полковника Розенберга викликає суспільний резонанс на тлі обговорення прозорості державних закупівель та антикорупційних заходів. Проте численні експертизи, аудити та документи свідчать, що підстав для звинувачень немає. Акт ревізії Держаудитслужби, проведений у червні 2024 року, не виявив жодних фінансових зловживань. Відповідно до документів Національної гвардії, закупівля відповідала всім постановам Кабінету Міністрів щодо

оборонних закупівель. І, зрештою, військова частина офіційно заявила, що жодних збитків завдано не було.

Попри це, 23 грудня 2024 року слідчі ДБР призначили нову експертизу, доручивши її приватній особі, яка не мала відповідної кваліфікації в більшості необхідних галузей. При цьому Міністерство юстиції підтвердило, що строк дії сертифіката цього експерта в певних напрямках закінчився понад п'ять років тому. Наступного дня слідство поспіхом оголосило завершення розслідування, а вже 3 лютого 2025 року обвинувальний акт було передано до суду, попри численні неузгодженості в матеріалах справи.

Політичний контекст і майбутнє справи

Проблема, яка постає перед суспільством у цій справі, виходить за межі одного контракту. Військові, які виконують накази в умовах війни, опиняються під кримінальним переслідуванням за дії, які, як виглядає, не порушували закон. Історія полковника Розенберга – це не лише про одну закупівлю, а й про методи роботи Державного бюро розслідувань у контексті военного часу та правозастосування щодо військовослужбовців.

Не так давно низка народних депутатів звернулися до Офісу Генерального прокурора з проханням взяти справу на контроль з метою унеможливлення фальсифікації матеріалів з боку слідства. Відкритим залишається питання: це справедливе розслідування чи цілеспрямоване переслідування військового, який просто виконував свій обов'язок?

Розенберг під судом, і його справа стає лакмусовим папірцем для всіх військових командирів: чи можна виконувати накази без страху опинитися за ґратами? Поки українці обурюються новинами, які безпосередньо не стосуються їхнього життя, окремі силові структури цілеспрямовано створюють атмосферу страху серед військових. Що для нас важливіше: перемога чи гучні розслідування, які більше нагадують показові судилища і лише деморалізують сили оборони? Ціна цих дій – не просто доля одного командира, а боєздатність всієї країни.

Підготував Федір МОРОЗ,
спеціально для ЮВУ

Новації для АРМА

Депутати пропонують змінити систему управління арештованими активами

В антикорупційному комітеті Верховної Ради пропонують нову модель управління арештованими активами. Про це повідомила його голова Анастасія Радіна в інтерв'ю LIGA.net. Ідеться про доопрацьований до другого читання варіант, прописаний у законопроекті № 12374-д.



Нова модель, зокрема, передбачає розподіл активів на прості (одиночні квартири, автомобілі тощо) та складні (єдині майнові комплекси, виробничі лінії, частки в статутному капіталі підприємств). «Першими можна управляти, наприклад, просто шляхом передання в оренду. Управління іншими потребують специфічних знань, досвіду, а часто й вкладень оборотного капіталу», – роз'яснила А. Радіна.

Відповідно до типу активу пропонується два механізми пошуку управителя. Для простих активів управителя визначатимуть у два етапи. Під час першого відбиратимуть претендентів до пулу кваліфікованих учасників. На другому етапі серед них проводитиметься аукціон з пошуку управителя на Prozorro. Претенденти завчасно не володітимуть інформацією про те, які активи будуть виставлені на аукціон. Переможцем аукціону стане учасник, який запропонує найнижчий розмір винагороди (відсоток з прибутку) від управління активом.

«Претендентами на управління простими активами можуть бути фізичні особи-підприємці або юридичні особи, які відповідають чітко визначеним у законопроекті критеріям. Не пов'язані з власником арештованого активу чи підозрюваними/обвинувачуваними у справі, в якій арештовано активи. Не є причетними до корупційних злочинів чи порушень антимонопольного законодавства та мають підтверджений досвід у певній сфері, наприклад, посередницькій діяльності зі здавання в оренду рухо-

го та нерухомого майна тощо», – зазначила народна депутатка.

Для складних активів управителів шукатимуть через аукціон на Prozorro, а дані про актив оприлюднюватимуться в е-системі заздалегідь. Це пов'язано з тим, що складний актив може бути специфічним та потребуватиме наявності певних ліцензій і досвіду. «У цьому випадку, обмежувати учасників пулом попередньої кваліфікації, думаю, недоцільно, бо так на аукціон може взагалі ніхто не прийти», – вважає Анастасія Радіна. Водночас, за її словами, процедура формування кваліфікаційних вимог і перевірка учасників на відповідність цим вимогам матиме більше запобіжників від зловживань, аніж є зараз. Для цього пропонується утворити комісію, до якої буде залучено не тільки представників АРМА, а й фахівців бізнес-омбудсмана, НКЦПФР та Мінекономіки. «Такий склад комісії слугуватиме запобіжником від потенційних корупційних ризиків та необґрунтованих відмов у проходженні кваліфікації», – резюмувала голова антикорупційного комітету ВРУ.

Що до самої процедури добору управителя, то виглядатиме вона наступним чином: суб'єкти підприємницької діяльності ознайомлюються з інформацією про актив на Prozorro та подають свої пропозиції. Комісія перевіряє їх на відповідність критеріям. Потім на Prozorro відбувається аукціон, переможцем якого стане суб'єкт, що запропонує реалістичну найнижчу винагороду за управління активом.

Всиновлені діти

У 2024 році українці всиновили 1 270 дітей – найбільше за останні п'ять років.

Торік в Україні усиновлено 1 270 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, 1 268 із них усиновили українські родини.

Про це повідомило Міністерство соціальної політики. Це практично дорівнює цифрам до повномасштабного вторгнення, коли було дозволено міждержавне усиновлення, і дітей усиновлювали як українці, так і іноземці. Що ж до українців, то минулого року вони усиновили найбільше дітей за останні п'ять років. Для порівняння за роками:

2024 – 1270 дітей (з них 1 268 усиновлено громадянами України, двох дітей іноземцями);

2023 – 927 дітей (з них 926 усиновлено громадянами України, одну дитину іноземцями);

2022 – 752 дитини (з них 643 усиновлено громадянами України, решту іноземцями);

2021 – 1 354 дитини (з них 1 082 усиновлено громадянами України, решту іноземцями);

2020 – 1 239 дітей (з них 992 усиновлено громадянами України, решту іноземцями).

Варто зазначити, що під час воєнного стану всиновлення іноземцями дозволено лише у випадках, коли усиновлювач є родичем дитини або усиновлювана дитина є братом чи сестрою дитини, яку родина усиновила раніше. Додамо й те, що серед усиновлених минулого року – лише 140 дітей у віці від 11 до 17 років (11%). Такий показник співставний із бажаннями кандидатів в усиновлювачі: лише 13% кандидатів, які перебували на обліку минулого року, заявляли про намір усиновити дитину, старшу за 10 років. Водночас 70% дітей, які перебувають на обліку з усиновлення, – саме такого віку.

Уточнимо також, що в 2024 році Мінсоцполітики вдосконалило процедуру усиновлення: кандидати в усиновлювачі отримали можливість забрати дитину в родину до рішення суду; скасовано рекомендацію віку, статі, кількості дітей, яких може усиновити людина чи родина, щоб кандидатам надавали інформацію про більшу кількість дітей на обліку.

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Суд продовжив арешт головному психіатру ЗСУ

На минулому тижні Шевченківський районний суд Києва ухвалив рішення продовжити тримання під вартою (до 21 квітня) головного психіатра Збройних сил України Олега Друзя, якого підозрюють у незаконному збагаченні на понад 1 мільйон доларів.

Про це інформує, зокрема кореспондент «Суспільного». «Шевченківський райсуд Києва до 21 квітня продовжив тримання під вартою головному психіатру ЗСУ Олегу Друзю із можливістю внести заставу в понад 49 мільйонів гривень».

Що передувало. Двадцять першого січня співробітники Служби безпеки України затримали головного психіатра Збройних сил Олега Друзя, який є заступником голови Центральної ВЛК та вирішує питання щодо придатності військових до проходження служби. Згідно матеріалів справи, цей посадовець протягом повномасштабного вторгнення набув необґрунтованих активів на понад 1 млн доларів США. При цьому фігурант не відображав відповідне майно в своїй декларації, оформив його на дружину, доньку, синів та інших сторонніх осіб.

Шевченківський районний суд Києва 22 січня арештував його із правом застави. Зазначимо, що в 2017 році Друзь фігурував також у справі про хабар за надання медичного висновку про непридатність до проходження військової служби за станом здоров'я, але був виправданий «у зв'язку з недоведеністю наявності у його діянні складу кримінального правопорушення».



■ СУДДІВСЬКА ОСВІТА

Правовий контроль за незаконним обігом зброї: новий напрямок у суддівській освіті

У столиці обговорювали презентацію дослідження судової практики розгляду кримінальних проваджень за статтею 263 Кримінального кодексу України.

Повномасштабне вторгнення країни-агресора в лютому 2022 року спричинило значне зростання кількості незареєстрованої зброї серед цивільного населення. Це створює нові виклики для правоохоронних органів та судової практики. Відповідно до статті 263 КК України незаконне носіння, зберігання, придбання чи збут вогнепальної зброї без відповідного дозволу є кримінальним правопорушенням. Водночас закон передбачає можливість звільнення від відповідальності для осіб, які добровільно здають зброю державним органам. На цьому наголосила в своєму виступі проректорка Національної школи суддів України Наталія Шукліна. Як було зазначено, українське законодавство адаптується до реалій

воєнного часу. Зокрема, ухвалений Закон № 2114-IX дозволив цивільним особам отримувати та використовувати зброю для захисту держави. Однак подальше збільшення її обігу потребує чітких правових механізмів контролю та належної кваліфікації правопорушень. Крім того, представниця НШСУ запевнила, що результати дослідження та нинішня дискусія будуть взяті за основу під час розробки майбутнього курсу для суддів з цієї проблематики.

Додамо, що в дискусії взяли участь судді місцевих загальних та апеляційних судів, представники Національної школи суддів України, Центру безпекових досліджень «СЕНСС», а також інші зацікавлені сторони системи правосуддя.

■ КРУГЛИЙ СТІЛ

Дисциплінарна тема для обговорення

У Києві відбувся круглий стіл, на якому були представлені для обговорення Висновок № 27 Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) «Про дисциплінарну відповідальність суддів» і Варшавські рекомендації щодо незалежності суду та підзвітності суддів Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ.

На відкритті заходу були присутні очільники судової влади, а також представники Верховної Ради України та міжнародних партнерів. Від Національної школи суддів України в роботі круглого столу взяли участь виконавчак обов'язків ректора Наталія Шукліна та заступниця начальника відділу підготовки викладачів Тамара Закревська.

Під час подальшої фахової дискусії експерти обговорили ключові аспекти реформування судової системи та питання обізнаності представників судової, законодавчої та виконавчої влади, а також громадськості щодо стандартів Ради Європи у сфері правосуддя. Як зазначалося, відповідальність суддів стала темою, що викликає велике занепокоєння в останні роки. У кількох рішеннях європейських судів встановлено, що виконавча влада застосовувала дисциплінарні заходи для того, аби змусити

суддів мовчати або усунути їх за рішення, що були не на її користь. У світлі таких подій учасники круглого столу й обговорили підстави, обґрунтування та межі дисциплінарної відповідальності суддів.

Варто зазначити, що свого часу КРЕС уже розглядала це питання у Висновку № 3 (2002 р.) щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісності поведінки та безсторонності. Тому метою цього Висновку є оцінка та розробка стандартів дисциплінарної відповідальності суддів, а також розгляд їхнього впливу на незалежність судової системи, зокрема оцінка змін, що відбулися з часу ухвалення попереднього документа. Він містить набір ключових принципів і рекомендацій, що застосовуються до всіх держав-членів, і призначений для вирішення ситуацій, коли незалежність і без-

■ СЕМІНАР

Етичні виклики сучасного правосуддя

У Національному університеті «Острозька академія» – історичному центрі освіти та правничої думки – відбувся семінар на вказану тему за участі суддів місцевих та апеляційних судів.

Заснована в XVI столітті Острозька академія стала першим вищим навчальним закладом на українських землях й осередком, де розвивалися право, філософія та етика. Тепер, через століття, саме тут відбулася важлива дискусія про етичні виклики сучасного правосуддя, організована Національною школою суддів України у співпраці з Консультативною місією Європейського Союзу (КМЕС) в Україні.

«Правосуддя – це міст, який судді будують щодня своїми рішеннями. Цей захід НШСУ проводить, аби допомогти суддям осмислити складні морально-етичні дилеми, що виникають у процесі здійснення правосуддя, та знайти баланс між незалежністю, суспільними очікуваннями та професійною доброчесністю», – зазначила під

час відкриття заходу директорка Львівського регіонального відділення НШСУ Оксана Польна.

Під час семінару судді Верховного Суду та Конституційного Суду України, а також представники КМЕС і Вищої ради правосуддя розкрили основні принципи суддівської етики та поділилися міжнародним досвідом вирішення етичних дилем у судовій практиці, представили напрацювання щодо оновлення Кодексу суддівської етики відповідно до сучасних викликів, а також проаналізували роль суддівської етики у підтримці авторитету правосуддя та практику дисциплінарних проваджень щодо суддів, підстави притягнення до відповідальності та значення таких процесів для очищення судової системи.

Відповідальність суддів:**чи основа для реальних змін?**

сторонність суддів можуть опинитися під загрозою.

Щодо Варшавських рекомендацій, то вони мають доповнити Київські рекомендації щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та в Середній Азії (2010 р.) завдяки опрацюванню деяких питань, які не були охоплені раніше, та як відповідь на події, що відбулися після 2010 року. Ці два документи слід розглядати разом, оскільки щодо всіх питань, які не були враховані у Варшавських рекомендаціях, залишаються застосовними Київські рекомендації.

До даної дискусії долучилися міжнародні та українські експерти, серед яких суддя Високого Суду Ірландії, голова Консультативної ради європейських суддів Леоні Рейнольдс, суддя Конституційного Суду України Віктор Городовенко, суддя Верховного Суду у Касаційному господарському суді Єгор Краснов, суддя Адміністративного суду м. Відень Едіт Целлер, а також пред-



ставники ОБСЄ та інших міжнародних організацій. До розмови приєдналися й судді апеляційних та місцевих судів України, представники Вищої ради правосуддя, Ради суддів України, Національної школи суддів, Державної судової адміністрації, наукової спільноти, громадських організацій та медіа.

Підготував Максим БОНДАР,
спеціально для ЮВУ

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Махінації з водійськими правами

Адміністратор одного з територіальних сервісних центрів МВС Київщини брав гроші за сприяння в отриманні водійських посвідчень. Чоловіку світить до 8 років ув'язнення.

Про це повідомили в поліції області, передає RegioNews. Зазначається, що затриманий організував незаконну схему для клієнта, позбавленого водійських прав за керування у стані сп'яніння. Він забезпечив фіктивне навчання чоловіка в автошколі та маніпулював статусом його посвідчення водія у відомчій базі, змінивши його з «вилученого» на «видане». Крім того, адміністратор допоміг іншій клієнтці успішно скласти всі необхідні іспити для отримання права керування автомобілем.

На Одещині затримали правоохоронця

Працівники ДБР затримали правоохоронця з Одеської області, який за гроші обіцяє оформити списання з військового обліку. Про це повідомляє RegioNews із посиланням на прес-службу ДБР.

Використовуючи свої повноваження правоохоронець підшукував чоловіків, які перебували в розшуку та переховувалися від ТЦК та СП. За 15 000 доларів США він пропонував їм, начебто, через знайомих фахівців медико-соціальної експертизи оформити інвалідність відповідної групи, яка дозволяла списання з військового обліку.

Співробітники Державного бюро розслідувань затримали правоохоронця під час передачі грошей від особи, яка перебувала у розшуку ТЦК. Затриманому повідомлено про підозру в одержанні неправомірної вигоди, поєднаному з вимаганням (ч. 3 ст. 369-2 КК України). Йому загрожує до 8 років позбавлення волі.

Збиття літака МАУ:

Іран намагався зірвати скаргу в ICAO

Рада Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO) відхилила скаргу Ірану на позов чотирьох держав, чії громадяни загинули внаслідок збиття літака МАУ в січні 2020 року.

Про це днями повідомив у Х міністр закордонних справ Андрій Сибіга. За його словами, Іран намагався заперечити юрисдикцію Ради ICAO стосовно скарги на збиття літака рейсу PS752. «Але Рада ухвалила рішення на користь України, Канади, Швеції та Великої Британії, перевівши справу до розгляду по суті. Ми продовжимо працювати разом, щоб притягнути Іран до відповідальності», – додав він.

Як уточнюється, позов проти Ірану до Міжнародної організації цивільної авіації був поданий у січні 2024 року. Нагадаємо також, що через кілька днів після офіційних заперечень Іран також визнав, що підрозділ Корпусу вартових ісламської революції ненавмисно збив літак на тлі загострення напруженості у відносинах із США через вбивство американським безпілотником високопоставленого генерала Касема Сулеймані поблизу Багдада.

Більшість жертв того рейсу були іранцями та канадцами, але 11 з них виявилися громадянами України. Тож наша країна, Велика Британія, Канада та Швеція ініціювали арбітражний розгляд спору щодо збиття цього пасажирського літака наприкінці грудня 2022 року.



Єдність під тиском

Чи розколола війна в Україні суспільну думку Європи та США?

Якщо 2025-й увійде в історію як рік, коли трансатлантичний альянс розпався, майбутні історики будуть здивовані тим, наскільки далеко від «базових» інтересів в Європі та Америці відступили національні лідери.

Зворотний ефект

Попри високу ціну захисту суверенітету України – і навіть попри те, що більшість європейців втратили віру в США як надійного союзника, – виборці з обох берегів Атлантики залишаються дивовижно єдині в своїй підтримці України. Поки тривають переговори між США, Францією, Великою Британією, Польщею та Німеччиною, підтримка України серед громадськості буде важливим фактором для врахування. В опитуваннях, проведених нами по всій території США та в чотирьох великих європейських країнах цього місяця, ми виявили, що більшість виборців у всіх країнах все ще підтримують основні принципи НАТО. Значні розбіжності виникають лише серед виборців крайньої правої партії «Альтернатива для Німеччини» (АдН) та республіканців США, але навіть у цих випадках виборці поділяються.

Якщо президент США Дональд Трамп і віцепрезидент Джей Ді Венс прагнули розділити європейців і внести розбрат, їхня стратегія, здається, дала зворотний ефект. У Німеччині лідер блоку ХДС/ХСС Фрідріх Мерц, який, найімовірніше, стане наступним канцлером і якого вважають «атлантистом серед атлантистів», закликає європейців навіть проголосити «незалежність» від США.

Об'єднуючий чинник – зміна курсу США

Попри втому та розбіжності європейців після трьох років війни, їх об'єднала зміна курсу США. Тепер лише близько чверті французів і німців вважають США союзником. І навіть у Великій Британії ті, хто вважає США союзником, вже не становлять більшість.

Європейці, здається, готові діяти самостійно, і більшість у кожній країні, де проводилося опитування, заявляє, що хоче підтримувати Україну, навіть якщо Сполучені Штати Америки вийдуть із цього процесу.

У США громадська думка ще більш вра-

жає. Щодо України американці здебільшого погоджуються з європейцями. Лише 5% прихильників Республіканської партії відчують більшу симпатію до росії, тоді як у понад десять разів більше республіканців симпатизують Україні. Лише один з чотирьох американців хоче, щоб США припинили допомогу Україні.

Із таких питань, як відповідальність за війну, як краще служити національним інтересам, як має завершитися війна і хто може бути надійним у забезпеченні мирної угоди, є більше спільних поглядів, аніж розбіжностей. Наприклад, більшість американців, німців, французів та британців підтримують відправлення військ для виконання миротворчої місії в Україні – хоча значна частка опитаних в усіх країнах (за винятком Великої Британії) виступає проти такого розгортання, як і можна було очікувати.

Понад те, навіть більшість республіканців погоджуються з тим, що росія є агресором, і більшість як у Європі, так і в США – серед усіх політичних блоків – вважають путіна диктатором. Більшість європейців й американців, включно з республіканцями, також вважають, що захист Україною свого суверенітету важливий для їхніх власних країн, і більшість – навіть серед бази Трампа – переживають, що росія може найближчим часом вторгнутися в інші країни Європи.

Нарешті, щодо можливих мирних переговорів більшість європейців та американців вважають, що Україна має бути за столом переговорів. Лише один з п'яти або менше мають думку, що США повинні вести мирні переговори з Росією без участі України.

Несприйняття трампізму

Розбіжності в основному стосуються характеру Трампа та його загального підходу до політики. Тут виявляється вірність його прихильників з MAGA. Тоді як більшість британців, німців, французів, поляків і демократів у США вважають, що Трамп погано впорався з війною, 71% республіканців думають інакше. Лише серед республіканців



більшість вважає, що угода, укладена Трампом в Україні, була б корисною для США.

Менше ніж один з п'яти республіканців вважає, що Трамп проявляє менше поваги, ніж його український колега Володимир Зеленський, коли вони зустрічалися в Овальному кабінеті. Натомість три чверті демократів США і більшість у кожній європейській країні переконані, що це так.

Виняток, що підтверджує правило

Інша країна з великими відмінностями від трансатлантичних цінностей – Німеччина, де «АдН» значно посилила свої позиції після того, як отримала похвалу від Джей Ді Венса і підтримку від Ілона Маска. Лише 33% прихильників цієї партії вважають Росію винною у війні. Партія, особливо її електорат у Східній Німеччині, виявляє сильну прихильність до путіна

і його режиму. Але це робить їх винятком, що підтверджує правило. Бачення «Альтернативи для Німеччини» не збігається з поглядами інших німців і навіть з іншими популістськими партіями Європи, такими, як «Національне об'єднання» у Франції або Reform UK.

Американці та європейці не поляризovanі щодо війни в Україні або трансатлантичного альянсу. Якщо НАТО не переживе президентство Трампа, його розпад не буде наслідком глобальних політичних змін – радше це станеться через рішення, прийняті невеликою групою еліт. Це може вказувати на більш фундаментальний поділ у західних демократіях – між відданими партійцями і рештою з нас.

Мат'є ЛЕФЕВР, Тім ДІКСОН,
співзасновники міжнародної непри-
буткової організації More in Common

Поверніть Статую Свободи!

Французький депутат Європарламенту Рафаель Глюксманн вважає, що США повинні повернути Франції Статую Свободи, подаровану у XIX столітті.

Про це він сказав на з'їзді своєї партії Placé Publique 16 березня, передає «Європейська правда» з посиланням на AFP. Як вказується, у своїй промові Глюксманн звернувся до «американців, які обрали сторону тиранів», маючи на увазі адміністрацію Дональда Трампа. «Ми збираємося сказати американцям, які звільняють дослідників за прояв наукової свободи: «Поверніть нам Статую Свободи». Ми подарували її вам, але, очевидно, ви її зневажаєте. Тож їй буде просто чудово тут, з нами», – сказав політик. Також євродепутат розкритикував позицію США стосовно повномасштабного вторгнення росії в Україну й закликав «до демократичного опо-

ру» для протистояння ультраправим силам.

Нагадаємо, статуя Свободи була створена французом Огюстом Бартольдї як подарунок французького народу американцям у пам'ять про союз між двома країнами під час Війни за незалежність США. Вона була відкрита 28 жовтня 1886 року на честь 100-річчя американської Декларації незалежності, і зараз стоїть на Острові Свободи в Нью-Йорку, що на південь від Мангеттена.

Додамо, що Глюксманн і раніше критикував нинішню адміністрацію США. Так, у лютому він порівняв розмову Дональда Трампа і владіміра путіна з Мюнхенською змовою 1938 року.

Хто не любить Трампа – психічно хворий

Такий законопроект ініціюють республіканці одного зі штатів

Група республіканських законодавців у Міннесоті планує подати на розгляд законопроект, який передбачає внесення «синдрому божевільня через Трампа» до списку психічних розладів у штаті.

Відповідно до документу, цей стан визначається як гострий напад параної, спричинений політикою Дональда Трампа, що ускладнює розрізнення законних політичних розбіжностей і патологічних ознак у його поведінці. Документ мають передати на розгляд комітету з питань охорони здоров'я та соціальних служб. Його ініціатори стверджують, що цей синдром супроводжується загальною істерією, спричиненою політикою президента. Однак експерти вважають, що через політичний розкол у законодавчому органі штату шанси на його ухвалення мінімальні.

Зазначимо, що прихильники Трампа давно використовують термін «синдром божевільня через Трампа» для критики політичних опонентів, які, на їхню думку, мають упереджену одержимість президентом. Вони вважають, що реакція на його політику часто виходить за межі раціонального сприйняття й перетворюється на емоційну нестабільність.

Фраза «синдром божевільня» набрала популярності в політичних дискусіях останніх років. Проте вона не є новою – її вперше запропонував у 2003 році покійний політичний коментатор Чарльз Краутхаммер для опису непримирної критики президента Джорджа Буша-молодшого.

Попри спроби республіканців закрити цей термін на офіційному рівні, багато експертів і політичних опонентів Трампа вважають таку ініціативу спекулятивною та недоречною. Вони наголошують, що подібні законодавчі кроки можуть мати політичний характер, а не медичне підґрунтя.

Три кити цивілістичного мислення Геннадія Костянтиновича Матвєєва

► ЗАКІНЧЕННЯ. Початок у №5

Петро ПАЦУРКІВСЬКИЙ,
студент I курсу магістратури
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка



Римське право й українські університети

Аналіз наукових праць Г. К. Матвєєва переконує, що він виходив саме із такого розуміння римського архетипу приватного права. Окрім власне природи приватного права, що мало вирішальне значення для його творчого самовизначення в пізнанні ним цивільного права *sрр*, неабиякий вплив на це мали загальносуспільний та ідеологічний контексти його епохи. Як уже зазначалося нами на початку цього дослідження, в *sрр* безроздільно домінував імператив «нічого приватного ми не визнаємо», внаслідок якого сама згадка приватного права була якнайсуворіше заборонена. Держава його замінила радянським цивільним правом.

Визначальною особливістю цього права стало, послуговуючись термінологією Р. О. Стефанчука, його тотальне «запублічнення», тобто вторгнення авторитарної держави в сферу істинно цивільних правовідносин такою мірою, що приватні особи як природні суб'єкти цих відносин були де-факто і де-юре перетворені в об'єкти державного впливу, а приватність радянського цивільного права була в основному втрачена. Про сприйняття цієї даності істинними вченими-цивілістами Н. С. Кузнецова нещодавно висловила-ся так: «Не один рік викладаючи цивільне право в українських університетах, ми «на клітинному рівні» відчували всі утиски приватного права, які постійно супроводжували процес регулювання відповідних відносин» і навела цілий ряд переконливих прикладів справжнього глуму з боку радянської держави над цивільним правом та його природними суб'єктами – приватними особами.

Принагідно зазначимо, що явищу так званої позитивації цивільного права вирішальною мірою сприяло тотальне пану-

вання в радянському праворозумінні в цілому юридичного позитивізму як світогляду правознавців та як методології пізнання ними відповідного права. Прикметно, що «запублічнення» приватного права, хоча й незрівнянно меншою мірою в порівнянні з вищезазначеним, як зауважує Р. О. Стефанчук, має місце і в сучасній Україні. На нашу думку, принциповим кроком по шляху ще більшого його подолання стало скасування парламентом Господарського кодексу України та відмова в такий спосіб від дуалізму правового регулювання де-факто цивільних правовідносин.

Незрівнянно меншою мірою в *sрр*, у порівнянні з радянським цивільним правом в цілому, були запубліченими лише такі його сегменти, як юридична відповідальність осіб та сімейне право осіб. В них де-факто та де-юре залишився не деформованим до невпізнання його римський архетип. Саме вони й були обраними Г. К. Матвєєвим в якості предмета його наукових досліджень. На нашу думку, цей вибір не був випадковим, а свідчив передусім про світоглядні пріоритети та методологічні вподобання вченого, його професійні дослідницькі смаки і переконання. Це в сукупності і представляє собою стиль відповідного наукового мислення.

Концепція цивільно-правової відповідальності

Для цілей цього дослідження вважаємо за достатнє зазначити тільки ключові наукові роботи Г. К. Матвєєва, які, на нашу думку, повно репрезентують його концепцію розуміння цивільно-правової відповідальності та сімейного права осіб. Щодо першої проблематики це, передусім, його дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Вина як підстава цивільно-правової відповідальності», захищена в 1951 р. Оприлюднена на її основі в 1955 р. монографія «Вина в радянському цивіль-

ному праві», яка, як зазначають А. Довгерт, Н. Кузнецова, Я. Шевченко, «зайняла чільне місце у скарбниці вітчизняної цивілістичної літератури», та монографія «Підстави цивільно-правової відповідальності», оприлюднена в 1970 р., за визначенням О. А. Підопригори, як найбільш концентрований підсумок наукових пошуків Г. К. Матвєєва з цієї проблематики. Із неї ж ним опубліковано також десятки статей, ключові положення яких неодноразово породжували гострі дискусії радянських вчених-цивілістів.

Визначаючи квінтесенцію цього наукового доробку свого Вчителя, В. І. Кисіль, З. В. Ромовська та В. В. Луць резонно зауважили, що Г. К. Матвєєв виступив опонентом «теорії заподіяння», обґрунтувавши інший підхід – відповідальності, заснованої на принципі вини» особи. Це повністю відповідало мегапринципу архетипу римського приватного права – його диспозитивності, але в умовах радянської тоталітарної дійсності це відкрито не декларувалося.

Найбільш послідовно, повно та аргументовано концепція винної відповідальності особи була викладена Г. К. Матвєєвим у його підсумковій монографії «Підстави цивільно-правової відповідальності». Її наскрізним лейтмотивом є ідея про те, що «люди і організації відповідають у нас за протиправні, шкідливі і винні вчинки», оскільки «всі правопорушення вчиняються людьми, їхніми діями». Особливо евристично плідним для розуміння та розкриття ставлення Г. К. Матвєєва до римського архетипу приватного права є таке його резюме: «дія стає протиправною тільки тоді, коли вона... порушує норми права, а одночасно й відповідні суб'єктивні права громадян та організацій (осіб – П. П.), що охороняються об'єктивним правом». Тобто, межею приватного права будь-якої приватної особи є лише таке ж право іншої особи.

Про «протиправну бездіяльність»

Для пізнання цивільно-правової відповідальності по нинішній час зберегли важливе світоглядне і методологічне значення висновки Г. К. Матвєєва про те, що однією з поширених форм людських дій постає людська бездіяльність. Вона, на його думку, «як акт зовнішньої поведінки людини з

юридичного погляду принципово не відрізняється від дії: кожна з них може супроводжуватися вольовими й інтелектуальними моментами й викликати протиправний результат...», – зазначав він. Причому, як наголошує вчений, «в цивільному праві (особливо у договірному) протиправна бездіяльність має більше значення, ніж вчинок».

Ще більшої світоглядної глибини та парадигмальної визначеності знайшло спонтанне ставлення Г. К. Матвеева до римського архетипу приватного права в його міркуваннях з приводу дій особи в стані крайньої необхідності. Зокрема, він задається риторичним питанням: чи зобов'язана особа, яка вчинила дію в стані крайньої необхідності і цим захистила свій або чужий законний інтерес, але при цьому заподіяла матеріальну шкоду третій особі, відшкодувати цю шкоду? Як відомо, тодішній законодавець давав позитивну відповідь на це питання. Позиція Г. К. Матвеева істотно відмінна від позиції законодавця. Він, зокрема, вважав, що: «З огляду на обставини конкретної справи суд може покласти обов'язок з відшкодування шкоди й на третю особу, в інтересах якої діяв заподіювач. За певних умов суду дається право звільнити від відшкодування повністю або частково як заподіювача, так і третю особу». Такий висновок можна обґрунтувати лише на основі принципу диспозитивності цивільного права як парадигмальної матриці його розуміння.

Питання особистої немайнової та особистої майнової відповідальності

Особа як суб'єкт цивільного права перебуває в центрі уваги Г. К. Матвеева і тоді, коли він аналізує питання «особистої немайнової та особистої майнової» відповідальності. «Проблема відшкодування договірної і позадоговірної шкоди кружляє в кінцевому підсумку навколо того самого питання: коли і в яких межах повинна відповідати одна особа перед іншою, якщо остання зазнала шкоди через дії, які залежали від першої особи», – наголошує він. Особиста відповідальність за заподіяну шкоду, на думку Г. К. Матвеева, є принципом цивільно-правової відповідальності. Саме так тлумачиться вона й у парадигмальних межах римського архетипу приватного права.

Принагідно звернемо увагу, що в сучасній цивілістичній доктрині України домінує суттєво інше розуміння сенсу цивільно-правової відповідальності, ніж те, яке так наполегливо і послідовно захищав



Г. К. Матвеев. Передусім зазначимо, що на думку І. В. Спасибо-Фатеевої, вона наразі недостатньо досліджується науковцями в цілому як феномен. Зокрема, авторка в «Передмові» до «Вчення про цивільно-правову відповідальність» наголошує: «В сучасній українській цивілістиці тематика дослідження відповідальності становить настільки мізерний процент, що дає підстави стверджувати про широкую прогалину в цьому», – резюмує І. В. Спасибо-Фатеевої.

А в першому ж абзаці §1 гл. 1 цієї монографії стверджується: «Класичні напрями дослідження юридичної відповідальності становлять: а) її розуміння як негативних наслідків або як санкцій (негативна відповідальність); б) співвідношення юридичної відповідальності та суміжних правових інститутів (юридичний обов'язок, зловживання правом, ризик та ін.); в) характеристика загальних ознак юридичної відповідальності та спеціальних ознак цивільно-правової відповідальності (далі – ЦПВ); г) функції; д) умови; е) види; є) звільнення від ЦПВ та зменшення її обсягу».

Також контрастує із розумінням квінтенсенції (мегапринципу) цивільно-правової відповідальності Г. К. Матвеевим її тлумачення в спеціальному монографічному дослідженні В. В. Надьон: «...головними особливостями цивільно-правової відповідальності визнається її майновий та компенсаційний характер, принцип повного відшкодування збитків (шкоди). Негативний наслідок у відносинах цивільно-правової відповідальності впливає насамперед на майнову сферу заподіювача шкоди (збитків), а не на його особистість», – вказує автор.

Із такого твердження логічно слідує висновок, що майнова сфера заподіювача

шкоди є, нібито, чимось субстантивно самостійним і незалежним від особи, яка завдала відповідних збитків. Цей підхід наразі є домінуючим у вітчизняній цивілістиці.

Завершуючи стислий виклад концепції цивільно-правової відповідальності Г. К. Матвеева, вважаємо за необхідне виокремити ще один її сутнісний аспект, а саме суто персональний характер такої відповідальності. Її суб'єктивною підставою, як зазначає вчений, «є вина даної особи, що свідчить про порочність її волі, про відсталість її свідомості. Виявити порочну волю правопорушника, осудити її і таким чином виправити – таким є виховне завдання інституту цивільно-правової відповідальності в радянському праві».

Гостро полемізуючи з цього питання зі своїми чисельними опонентами – прихильниками «теорії заподіяння» вини, він аргументовано підтримував тих небагатьох соратників по наукових поглядах на природу цивільно-правової відповідальності, хто був переконаний, що наявність або відсутність відповідного психічного ставлення залежить від самої особи і від самої людини залежить направити свою свідомість і волю до тієї або іншої мети, використати свої психічні можливості для тієї або іншої діяльності.

Отже, цивілістичне мислення Г. К. Матвеева послідовно та усвідомлено спиралося на парадигмальну матрицю римського архетипу приватного права, якому атрибутивно були притаманні мегапринцип диспозитивності, а також властивості персональності, фактичності та спонтанності. Ця матриця виявилася найфундаментальнішою з опору його цивілістичного мислення. Його особисте «тяжіння до римського права» він непрямо визнав уже після розпаду срсп.



Персоноцентризм як аксіологічний принцип

Ще однією з опор цивілістичного мислення Г. К. Матвеева був його персонцентризм як аксіологічний принцип. Великою мірою цей аспект дослідження нами уже розкрито під час розгляду попереднього питання, коли ми аналізували по суті персонцентристську концепцію цивільно-правової відповідальності вченого. Саме приватність (персональність) цієї відповідальності і надає їй персонцентричного характеру.

Інша сторона персонцентризму цивілістичного мислення Г. К. Матвеева знайшла своє відображення в його працях «Історія сімейно-шлюбного законодавства Української РСР», яка побачила світ у 1960 р., а також «Радянське сімейне право», найбільш відомий за виданням 1985 р. Окремі інноваційні підходи до персонцентристського розуміння науковцем сімейно-шлюбних відносин знайшли своє відображення в його статтях «Питання радянського колізійного сімейного права» та «Умови та правові наслідки укладання іноземних шлюбів», оприлюднених у 1972 р., і «Проблеми міжнародного сімейного права» від 1978 р., а також неодноразово публікувалися ним у процесі розробки разом з іншими вченими у 60-х роках ХХ ст. «Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб та сім'ю» і «Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР».

Г. К. Матвеев був принциповим прихильником таких основоположних начал шлюбно-сімейних відносин, як свобода осіб на шлюб за умови, якщо вони відповідають визнаним суспільством для цього критеріям, а також свобода розірвання шлюбно-сімейних відносин за ініціативою будь-кого

зі сторін цих відносин. Він обґрунтував це тим, що як протиправно примушувати людей до одруження, оскільки це їх приватна справа, так само неприпустимо примушувати їх до сімейного життя, якщо воно настільки зруйнувалося, що його фактично уже немає.

До атрибутивних начал сім'ї вчений також відносив рівноправність кожного з подружжя, оскільки її відсутність заперечувала б право на приватність особи – сторони сімейного союзу. Крім того, він пояснював таку вимогу й тим, що в разі відсутності рівноправності в сім'ї вона тим більше стане неможливою в суспільстві в цілому. Пережитки типу «чоловічої влади» в сім'ї він категорично відкидав, оскільки «уже сам факт їх згадування принижує гідність жінки» – члена подружжя, зазначав він.

Таким же неприпустимим Г. К. Матвеев вважав і пережиток так званої «батьківської влади» щодо дітей, яка категорично суперечить їх інтересам. Він принципово та послідовно виступав на захист інтересів дітей у сім'ї й у суспільстві. Особливо яскраво це проявилось в його вимозі урівнення прав шлюбних і позашлюбних дітей. Він називав таке урівнення найфундаментальнішою новелою радянського сімейного права, оскільки в ньому йшлося де-факто і де-юре про визнання однакового масштабу особистості кожної дитини, незалежно від того, за яких обставин вона народилася.

Про сімейне право

Особливо яскраво та послідовно персонцентризм правового мислення Г. К. Матвеева проявився в його полеміці з тими вченими-цивілістами та загальними теоретиками права, які вважали, що сімейне пра-

во є такою ж частиною цивільного права, як торговельне, транспортне, страхове чи спадкове право. Вчений послідовно дотримувався концепції самостійної галузевої приналежності сімейного права.

Основні аргументи опонентів Г. К. Матвеева з цього питання, як загальновідомо, полягали в тому, що цивільне та сімейне право регулюють «тотожні відносини», а саме: 1) майнові – для цивільного права це аксіома, а в сімейному це, до прикладу, відносини щодо спільного та роздільного майна подружжя, аліментні та деякі інші відносини; 2) особисті немайнові відносини – знову ж таки для цивільного права це, так би мовити, класика жанру, а в сімейному праві вони постають з приводу обрання спільного прізвища членів подружжя чи залишення кожному з них прізвища за його вибором, з приводу батьківських прав та обов'язків щодо виховання дітей та ряд інших відносин.

Ще одним аргументом системного характеру опонентів Г. К. Матвеева щодо розуміння природи сімейного права було їх твердження про те, що як цивільне, так і сімейне право регулюються головно диспозитивним методом і що як одному, так й іншому з них до певної міри притаманний також імперативний метод правового регулювання.

Г. К. Матвеев у цьому спорі «залишився на своїй позиції», оскільки був переконаний у наявності в сімейного права власного предмету правового регулювання. Його аргументація на користь такого висновку базувалася головно на необхідності врахування фундаментальних особливостей сімейно-шлюбних відносин при вирішенні питання щодо галузевої приналежності сімейного права, якими аж ніяк неможливо знехтувати. До речі, це була і залишається нині загальна вимога теоретичної юриспруденції до обґрунтування будь-якої галузі права. Такі особливості сімейно-шлюбних відносин науковець вбачав у їх атрибутивно персоналістському характері.

По-перше, як стверджував він, сімейно-шлюбні відносини постають з таких своєрідних персоналістських «юридичних фактів, як шлюб і споріднення, материнство і батьківство, всиновлення та патронат». Вони, як зауважував вчений, якісно відрізняються від звичайних юридичних фактів, властивих для цивільних правовідносин. Г. К. Матвеев принагідно підкреслював, що із вищезазначених персоналістських фактів виникають не лише особисті немайнові, але й майнові сімейні відносини.

«По-друге, – резюмував Г. К. Матвеев, – сімейно-шлюбні відносини є переважно особисто-правовими (укладення та розірвання шлюбу, статус подружжя, батьків і дітей, права та обов'язки батьків із виховання дітей тощо) і лише потім майновими (спільне і роздільне майно подружжя, аліменти з обов'язання); у цивільному праві, навпаки, переважають майнові відносини (на ґрунті права власності і товарно-грошових зв'язків), а особисті займають незначне місце [з часом особисті немайнові відносини у цивільному праві надзвичайно розвинулися і займають у ньому уже докорінно інше місце – П. П.]. До того ж, майнові відносини в сімейному праві завжди і безпосередньо пов'язані з особистими і ніби випливають з них..., тоді як у цивільному праві майнові відносини можуть бути і не пов'язаними з відносинами особистими».

По-третє, як стверджував Г. К. Матвеев, сімейно-шлюбні права та обов'язки, за загальним правилом, невідчужувані і не можуть передаватися іншим особам: «їх неможливо продати або купити, подарувати чи заповісти». Причому, згідно позиції вченого, невідчужуваність (персоніфікованість) властива не лише особистим, але й матеріальним правам та обов'язкам за сімейним правом, тоді як у цивільному праві ситуація з особистими та майновими правами діаметрально протилежна. Як зазначає А. С. Довгерт, Г. К. Матвеев виступав також за пом'якшення територіального принципу радянського сімейного права на користь особистісних начал укладення шлюбу.

Загалом же, в науковому доробку Г. К. Матвеева без особливих труднощів можна знайти ще велику кількість положень, які переконують у персоніцентричності його цивілістичного мислення. Проте, на нашу думку, вищевикладеного досить, виходячи з цілей нашого дослідження, щоб достатньою мірою переконатися в цьому. Усвідомлений послідовний персоніцентризм став ще однією з базових опор цивілістичного мислення Г. К. Матвеева, найпереконливішим виявом його аксіологічної спрямованості.

Феноменологічність як методологічний принцип цивілістичного мислення Матвеева

Гортаючи сторінки наукових праць цього видатного вченого цивіліста, неможливо уникнути відчуття, що аналогічний стиль мислення приватного права тобі вже зустрічався. І при цьому одразу ж приходиться на

пам'ять *Corpus Juris Civilis*, де виклад новел римського приватного права головню відбувається від третьої особи однини без спеціальної артикуляції уваги на цьому факті. Особливо наочним прикладом згідно цього критерію є монографія Г. К. Матвеева «Підстави цивільно-правової відповідальності». В ній автор застосував таке ж розрізнення її окремих смислових блоків у спосіб позначення їх цифрами, яке має місце в Дигестах та Інституціях Юстиніана.

Г. К. Матвеев також не афішує явно своєї прихильності або, навпаки, негативно-ставлення до того або іншого методу пізнання цивільного права чи до їх сукупності, що завжди було актуальним у науці, а на той час розцінювалося як особливо важливий атрибут для виявлення світоглядного пріоритету вченого. Але того, чого неможливо приховати за його природою, – способу бачення та сприйняття правової дійсності – не зміг утаємничити і Г. К. Матвеев. Ретельний системний і телеологічний аналіз його наукового доробку переконує, що домінуючим для нього був фактично феноменологічний метод пізнання цивільного права.

ких доповідях «Картезіанські медитації. Вступ до феноменології» зазначав, що «ключовою у феноменології є ідея очевидності» певної речі або явища, а власне очевидність пояснював так: «Кожна очевидність є схопленням самого сущого або так-сущого в модусі «вони саме» в цілковитій впевненості в цьому бутті, яка... виключає будь-який сумнів».

«Воно саме»...

Наразі достеменно невідомо, чи був обізнаним із творчими здобутками феноменологів А. Райнаха та Е. Гусерля Г. К. Матвеев або особисто збагнув евристичний потенціал феноменологічного угляду для пізнання цивільного права. За критерієм цілей нашого дослідження це не має жодного значення. Адже ще Цицерон, виокремлюючи властивість буттєвої фактичності римського приватного права, сам не знаючи того, по суті оперував феноменологічним углядом як методом його пізнання.

Принципове значення має тільки той безперечний факт, що в своїх рефлексіях з приводу цивільно-правової відповідальності

Усвідомлений послідовний персоніцентризм став ще однією з базових опор цивілістичного мислення Г. К. Матвеева, найпереконливішим виявом його аксіологічної спрямованості.

Як переконує аналіз розвитку цивілістики як науки, чи не вперше системно та послідовно цей підхід до пізнання цивільного права був застосований у десятих роках ХХ ст. молодим німецьким феноменологом, учнем Едмунда Гусерля Адольфом Райнахом. Саме за допомогою його евристичного потенціалу він дійшов висновку про спричиненість усього приватного права людиною. Ключовими пізнавальними інструментами цього підходу, як довів А. Райнах у його основній праці «Ап'юріорні засади цивільного права», є «принцип звернення до самих речей», а також «сутнісний угляд» як засіб «схоплення» цих речей у їх бутті та проникнення в їх сутність. Ці методи дозволяють побачити, як наголошує А. Райнах, що «ті утворення, які загальноприйнято називати специфічно правовими, наділені буттям так само, як числа, дерева чи будинки; що це буття незалежне від того, осягається воно людьми, чи ні, що воно, зокрема, незалежне [і] від будь-якого позитивного права...».

Нагадаємо, Едмунд Гусерль наприкінці 20-х років ХХ ст. у своїх знаменитих паризь-

сті Г. К. Матвеев щоразу виходив із факту очевидності («воно саме») відповідних дій чи бездіяльності особи в цивільних правовідносинах. Про це його щоразу інформували відповідні джерела юридичних фактів (головно судові рішення чи арбітражні справи), підстав не довіряти яким у нього не було. Осмислюючи ці факти, вчений аналізував їх на предмет того, мало місце цивільне правопорушення, чи ні, зокрема з'ясував, була наявною чи відсутньою вина особи-правопорушника, а звідси робив висновки про настання або ні її цивільно-правової відповідальності.

Ще більшої переконаності в тому, що вищезазначені юридичні факти цивільно-правової дійсності є саме тими її явищами («вони саме»), якими зумовлюється або спростовується цивільно-правова відповідальність суб'єктів цивільного права, Г. К. Матвееву сприяв його особистий досвід члена Верховного Суду УРСР. Це надавало його «сутнісному угляду» в цивільно-правову дійсність усіх класичних ознак феноменологічного підходу до її пізнання.

Тим не менше в основі критеріїв віднесення вищезазначених юридичних фактів до типу «вони саме» лежала їх безпосередня природа. До прикладу, Г. К. Матвеев надає опис одного з них так: «С. працював сторожем на будівельному майданчику. Під час охорони складу на нього було вчинено напад, він був сильно побитий і протягом доби пролежав непритомний у холодному підвалі складу, в результаті чого у нього були відморожені ноги. У зв'язку з ампутацією ніг С. був визнаний інвалідом I групи і йому була призначена пенсія. Він звернувся до суду з позовом про повне відшкодування шкоди, в т.ч. і виплати різниці між колишньою зарплатою та пенсією. Народний суд 2-ї дільниці Амур-Нижньодніпровського району Дніпропетровської області задовільнив позов С., однак Дніпропетровський обласний суд у позові відмовив, вважаючи, що

побачив коня, що йшов назустріч, запряженого в двоколісний візок. Щоб уникнути зіткнення з візком, Ладнов взяв правіше по ходу руху і зменшив швидкість до 15 км за годину. Коли автомашина наблизилась до візка на відстань чотирьох метрів, кінь раптово кинувся убік машини, в результаті чого машина зачепила візок. Від удару машини Аргюхов, який знаходився у візку, упав на шосе й, одержавши перелом кісток основ черепа, помер. Шофер Ладнов засуджений на тій підставі, що їздив з несправними гальмами, внаслідок чого не зумів вчасно зупинити машину. Верховний Суд срср скасував даний вирок, зазначивши, що «на відстані чотирьох метрів від коня, що зненацька кинувся у бік машини, яка їхала зі швидкістю 15 км. за годину, шофер за усіх умов, якщо б і гальма були справними, не зміг би запобігти аварії».

чин безліч, то дійсною причиною протиправного результату (шкоди) можуть бути визнані лише ті дії заподіювача, які не тільки в даному конкретному випадку, а взагалі (як правило, завжди) призводять саме до цього, а не іншого результату».

На це Г. К. Матвеев резюмував, що «правовзнавство – це не математика, тому й критерій «імовірності» не є тут універсальним, тобто таким, що здатний замінити собою всі інші прийоми встановлення об'єктивної істини. Інакше кажучи, йому не може бути надано рангу принципу...», – вказував він.

Основоположними критеріями для з'ясування істини, як загальновідомо, є обов'язкове врахування природи предмету пізнання та мети пізнання. А природа цивільно-правової реальності, як з'ясували ще стародавні римляни, відзначається буттєвою процесуальною фактичністю, персональністю та спонтанністю. Саме тому для її пізнання Г. К. Матвеев й обрав феноменологічний підхід. Він став для нього методологічним принципом у дослідженні цивільно-правової відповідальності, зокрема, в з'ясуванні феномену вини за цивільним правом. Адже, як зазначав ще Е. Гусерль, «феноменологія на правду... через зміну природної настанови на трансцендентальну відкриває можливість для коперніканського перевороту» у пізнанні дійсності. Саме так можна оцінити тлумачення Г. К. Матвеевим вини за радянським цивільним правом

Природа цивільно-правової реальності, як з'ясували ще стародавні римляни, відзначається буттєвою процесуальною фактичністю, персональністю та спонтанністю.

відповідач не може відповідати за дії бандитів. Судова колегія Верховного Суду срср вирішила цю справу інакше. Скасувавши вирок обласного суду, вона вказала: «Після нападу бандитів С. пролежав непритомним добу на цементній підлозі в холодному підвалі, куди був кинутий ними. Ця обставина засвідчує, що адміністрація будівельної дільниці порушила чинні правила, не перевірявши сторожового поста. Якби це було зроблено, то С. була б вчасно надана медична допомога й він не відморозив би ніг...».

Матвеев цим прикладом продемонстрував поширене явище протиправної бездіяльності, зокрема у вищезазначеному випадку адміністрації будівельної дільниці. Він наголосив, що «з юридичної точки зору бездіяльність не є простою пасивністю суб'єкта». У правовому сенсі вона є, як зазначив вчений, невчиненням конкретної дії, до якої суб'єкт був зобов'язаний». Тобто протиправна бездіяльність, згідно розуміння її природи Г. К. Матвеевим, також постає як факт буттєвої реальності, що породжує об'єктивні наслідки, зокрема й цивільно-правову відповідальність.

Ще одним типовим прикладом, яким Г. К. Матвеев демонструє породження цивільно-правової відповідальності буттєвою фактичністю, може бути такий: «Шофер Ладнов, їдучи на вантажній автомашині,

У вищевказаній судовій справі наочно відобразилася діаметральна протилежність підходів до розуміння природи цивільно-правової відповідальності представниками так званої «теорії заподіяння», яку у вищезазначеній справі реалізував суд, який засудив Ладнова «на тій підставі, що їздив з несправними гальмами, внаслідок чого не зумів вчасно зупинити машину», та теорії відповідальності, заснованої на принципі вини, яка щоразу залежить від збігу великої сукупності фактичних обставин – вона була реалізована у вищезазначеній справі найвищою судовою інстанцією держави.

Саме другий з цих підходів послідовно захищав та розвивав і Г. К. Матвеев. Полемізуючи з представниками першого підходу, які розуміли причинність не як реально існуючий зв'язок між явищами дійсності, якими є також протиправна дія та шкідливий результат, а як наявність певного алгоритму, «імовірності» подій чи бездіяльності суб'єктів цивільних правовідносин, він акцентував увагу передусім на методологічній хибності такого підходу. Адже, як зазначає Г. К. Матвеев, прихильники «теорії заподіяння» виходили з такого виробленого ними алгоритму оцінки протиправності дії та шкідливого результату: оскільки «всі явища в природі та суспільстві причинно-обумовлені та оскільки таких обумовлюючих при-

Висновки

Згідно канонів наукознавства квінтенція стилю наукового мислення вченого найбільш очевидно проявляється в способі постановки та вирішення ним дослідницьких задач, у системі його аргументації інноваційних положень, оцінок, узагальнень та висновків. Він є найголовнішим методологічним ключем до автентичного розуміння наукового доробку вченого. Не є винятком у цьому ряду й спосіб цивілістичного мислення Г. К. Матвеева. В його основі лежали три таких фундаментальні чинники: 1) римський архетип приватного права як парадигмальна матриця його цивілістичного мислення; персонорентризм як аксіологічний стандарт цивілістичного мислення Г. К. Матвеева; 3) феноменологія як методологічний принцип цивілістичного мислення Г. К. Матвеева. Застосовані системно та у взаємодоповненні саме ці пізнавальні інструменти головню й забезпечили його наукову новизну та впізнаваність доробку вченого у вітчизняній цивілістиці в цілому.

Відшкодування шкоди від терористичних актів

Чи реально отримати компенсацію від держави?

Компенсація за знищене або викрадене майно під час бойових дій можлива, але через відсутність чітких законодавчих механізмів потерпілим доводиться шукати справедливості у судах.



Світлана ПРИЙМАК,
юристка

Відповідальність держави: міф чи реальність?

Відшкодування шкоди, завданої терористичними актами, є однією з найскладніших та найболючіших тем у сучасній юридичній практиці України. Як досвідчена адвокатка, я неодноразово стикалася з випадками, коли громадяни та підприємства втрачали своє майно внаслідок бойових дій, і питання компенсації ставало для них життєво важливим. У цій статті я прагну розглянути актуальну судову практику, зокрема рішення Великої Палати Верховного Суду, та окреслити можливі шляхи захисту прав потерпілих.

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» у статті 19 декларує право громадян на відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом. Однак відсутність конкретного механізму реалізації цього права створює правовий вакуум, який ускладнює процес отримання компенсації. Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, держава несе як негативні, так і позитивні обов'язки щодо захисту права власності. Негативний обов'язок полягає у невтручанні в право власності, тоді як позитивний – ужитті заходів для його захисту від посягань третіх осіб.

Судова практика: надії та реалії. Показовою є постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2019 року у справі № 265/6582/16-ц. У цій справі позивачка вимагала від держави відшкодування шкоди за знищене внаслідок артилерійського обстрілу торговельне приміщення в Маріуполі. Суд дійшов висновку, що відсутність у законодавстві України приписів щодо відшкодування шкоди, заподіяної нежитловій нерухомості терористичним актом, не перешкоджає особі вимагати компенсації на підставі статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і осново-

положних свобод. Проте така компенсація не обов'язково передбачає відшкодування реальної вартості пошкодженого майна.

Інший приклад – постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 910/378/19, де позивач вимагав відшкодування за викрадене на території проведення АТО обладнання. Суд зазначив, що право на відшкодування відповідно до закону шкоди, заподіяної терористичним актом, не породжує легітимного очікування на отримання від держави компенсації за пошкоджене або викрадене майно.

Відсутність чіткого механізму компенсації

Основною проблемою є відсутність у законодавстві України чіткого механізму відшкодування шкоди, заподіяної терористичними актами. Це призводить до неоднозначності судової практики та ускладнює захист прав потерпілих. Крім того, Кодекс цивільного за-

хисту України передбачає можливість страхування майна від надзвичайних ситуацій, але не покладає обов'язок відшкодування шкоди виключно на державу.

Шляхи вирішення: пошук справедливості

Для захисту прав потерпілих необхідно:

- розробити законодавчий механізм компенсації: прийняття закону, який би чітко визначав порядок та умови відшкодування шкоди, заподіяної терористичними актами;
- звернення до суду: у разі відсутності законодавчого механізму, потерпілі можуть звертатися до суду з позовом до держави, посилаючись на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції;
- страхування майна: розглянути можливість добровільного страхування майна від ризиків, пов'язаних із терористичними актами.

Відшкодування шкоди, завданої терористичними актами, залишається складним та багатоаспектним питанням. Відсутність чіткого законодавчого механізму ускладнює процес отримання компенсації, проте існують правові шляхи захисту прав потерпілих. Як адвокатка, я закликаю до активної участі у формуванні законодавчої бази та використанні наявних правових інструментів для досягнення справедливості.

Держслужбовців-інвалідів поменшало

Двісті працівників держустанов, зокрема митниці, податкової та прокуратури позбавлені статусу інвалідності в результаті перевірок.

Про це заявила радниця голови Державного бюро розслідувань з питань комунікацій Тетяна Сапьян у телеєфірі. «Я можу сказати, що на підставі перевірок і з'ясування всіх обставин, хто і як набував інвалідність, на сьогоднішній день понад 200 працівників державних установ позбавлені інвалідності повністю. Це працівники митниці, податкової, прокуратури, а також інших правоохоронних органів», – зазначила вона.

Нагадаємо, в грудні 2024-го міністр охорони здоров'я України Віктор Ляшко заявив, що правоохоронці передали МОЗ понад 2 тисячі справ про можливі фальшиві інвалідності, видані медико-соціальними експертними комісіями, які припинили існування з 1 січня. «Майже тисячу з них ми вже розглянули, 188-ми особам уже скасовано інвалідність, 388-м – направлені до нашого профільного науково-дослідного інституту для перегляду, щоб подивитися, чи були маніпуляції, чи дійсно стан здоров'я відповідає тим змінам, які записані в справу при проведенні МСЕК», – зазначив В. Ляшко.

Перший проректор

Часом хочеться розповісти ще стільки надзвичайного, яке відсуває все повсякденне й оживає лише в спогадах, постає в них у найсвіжіших барвах, наче живе і навіть ясніше, аніж було тоді. Продовжуючи розповідь про наш випуск і наших наставників з приємністю згадую професора Володимира Володимировича Сташиса (1925-2011 рр.), який понад 40 років працював першим проректором нашого інституту, створив потужну школу харківських вчених у галузі кримінального права, визнану не лише в Україні, а й далеко за її межами. Під його безпосереднім керівництвом було підготовлено понад 30 кандидатських дисертацій, 7 молодих науковців стали докторами юридичних наук, 5 – академіками України.

Як згадував професор, на початку 1943 р. він був призваний до лав радянської армії. А з липня цього ж року брав участь у бойових діях на Калінінському, Північно-Західному та Прибалтійському фронтах, був комсоргом батальйону 756-го стрілецького полку, який входив до 150-ї стрілецької дивізії і прославився при штурмі Берліна, захопленні рейхстагу та встановленні на ньому стягу перемоги. Був тричі поранений, як наслідок цього вісім місяців провів у шпиталі, інвалід війни II групи. Після закінчення екстерном середньої школи (з 1946 по 1950 рр.) навчався в Харківському юридичному інституті. Здобувши вищу освіту, вступив до аспірантури рідного вузу. Під час навчання неодноразово виконував обов'язки народного судді. Згодом обіймав посади асистента, старшого викладача.

У цьому році (10 липня) ми відзначатимемо сторіччя від дня народження шановного вченого. Не стану зараз перераховувати всі його почесні звання та нагороди. Про це достатньо вже написано. Як колишній абітурієнт згадую Володимира Володимировича як звичайну людину – привітну й розсудливу. Саме йому я завдячую тим, що став студентом-юристом. А міг би й не бути ним, бо часто прірва лежить між мрією і реальністю.

Дмитро ЩЕРБАНЬ,

ветеран прокуратури, член національних спілок письменників та журналістів України



«Ідіть до Сташиса»

...Подав документи, не спав, бо хвилювався, відтак примудрився запізнитися на перший письмовий екзамен. Добігши до аудиторії, зустрівся в дверях з членами комісії, які, оголосивши тему, вже виходили з кімнати, де абітурієнти почали писати.

Був ще один такий як я – Володимир Грицков. Звичайно, нас у середину не пустили, порадивши звернутися до відповідального секретаря приймальної комісії. Микола Іванович Панов, вислухавши пояснення Грицкова про те, що той спізнився бо не знаючи Харкова сів не на той трамвай, дозволив йому наступного дня здавати екзамен з іншим потоком абітурієнтів. А дізнавшись, що я харків'янин, був категоричний: «Недисципліновані абітурієнти нам не потрібні. Забирай документи!». Як не вмовляв я його – марно. Сам розумів, що причина справді банальна, але ж і мрія ось-ось вислизне з рук.

Чомусь вирішив іти до парткому інституту. Там порекомендували звернутися до

Сташиса. Володимир Володимирович вислухав мене і дозволив здати екзамен на другий день, з іншою групою. Так мені ще й поталанило: наступного дня тему твору дали вже іншу і знайому мені. Я її досі пам'ятаю: «Соціалістичний реалізм у романі О. М. Горького «Мати».

Так сталося, що після здачі вступних екзаменів Володимир Грицков став стростою нашої 9-ї групи, а я його заступником. Не перебільшу, коли скажу, що з питаннями щодо навчання та побуту студенти більше зверталися до В. В. Сташиса ніж до ректора інституту. Питання державного розподілу по закінченню вузу теж відносилися до його компетенції.

Першокурсники, зазвичай, це як помічники в адміністративно-господарській частині. Якось стоїмо у вестибюлі корпусу очікуючи, що надійде хтось із керівництва й надасть нам обсяг роботи з прибирання території. Через якийсь час до нас підходить такий низенький на зріст, уже в літах, чоловік. Думаю, його памятають покоління студентів того часу за прізвиськом Фантомас.

Він одразу до нас з лайкою: «Чого це ви тут стоїте, нічого не робите!».

Як старший групи я йому: «А чого це ви кричите на нас. Ми стоїмо бо не знаємо яку нам роботу дадуть, а ви одразу в крик. Я піду і поскаржусь Сташису...»

Але потрібно було знати Фантомаса. «До Сташиса підеш скаржитися!? Іди, іди! Це я тільки кричу, а Сташис – той і слухати не буде – одразу б'є...»

Із часом навіть першокурсники перестали його боятися. Любив чоловік покричатися... А так людина як людина. Студенти переповідали, як він на повному серйозі розповідав, що в дитинстві бачив російського царя, коли той, ще до революції, відвідав Харків. Кортж проїзжав по вулиці Сумській. Багато людей його вітали, кидали квіти. І лише він один, сидячи на руках у матері, коли цар проїхав, з огидою плюнув в його бік...

А ще Фантомас запевняв, що по зразках почерку може визначити характер та вдачу людини. Простий працівник, можна сказати двірник, але ж де? В юридичному інституті! І не місце красить людину, а людина місце...

«На службі вірував, а дома – ні...»

Недарма згадалася тема екзаменаційно-го твору. В роки горбачовської перебудови заговорили, що соціалістичний реалізм – пережиток радянської влади. Я не великий шанувальник творчості Максима Горького, проте ціную його слова про те, що кожен повинен повстати проти безжального часу і потім залишити бодай якісь спогади про себе. Людині іноді все-таки потрібно аналізувати прожите життя, інакше не зміниться на краще ні саме вона, ні її світ.

На те, чи вірив я в комуністичну ідею, дозволю собі відповісти жартом, висловленим ще Остапом Вишнею: «На службі вірував, а дома – ні». Думаю, що не один я такий був. І вийшов із тієї комуністичної свідомості, відкараскався від ідеї без жалю, бо як прокурорський працівник побачив партію і владу зсередини, її, так би мовити, зворотний, гірший, ніж офіційний, бік. Професія привчила бачити не лише очевидне, але й приховане. Саме на прокурорських посадах відчув, що мене, та й не тільки мене, весь час ошукували, замилювали очі і раптом виявилось: все, у що

я вірив, точніше, у що мене змушували вірити, – ілюзія.

Аж ніяк не можу претендувати на те, що мене не зачепив загальний ентузіазм, викликаний відстороненням партії від влади, скасуванням її конституційної ролі в державі. Я чесно поділяв його, хоч посада стримує мене від гучного вияву своїх почуттів. До чого це я веду? Та до того, що нас учили, що людина в суспільстві вільна, якщо вона підкоряється тільки законам. Вони можуть бути навіть корисними, якщо не шукати в них чогось більшого.

Забігаючи наперед скажу, що при зустрічі на 30-ліття випуску нашого курсу, ректор В. Я. Тацій, розуміючи, що в аудиторії вже не студенти, а люди, які займають вагомий посади в органах державного управління, сказав, що присутні як практики можуть виказувати претензії до сучасних правових актів, законодавства. Правова наука й досі сильна, і академія надає до Верховної Ради вивірені проекти законодавчих актів. Проте, у комісіях ВР у сесійній залі їх так підкореговують під політичні, а то й фінансові інтереси груп окремих депутатів, що після прийняття відповідного закону практики тільки розводять руками.

Як уже колишній практик, але не відсторонений від впливу права на особисте життя, особливо в пенсійних питаннях, скажу, що законам почали надавати такого химерного значення, що годі їх збагнути не те, що простим громадянам, а й юристам. Наразі закон дедалі більше стає законом, який обстоює інтереси власних привілеїв чиновників та олігархів.

Та повернемося до теми нашої оповіді. Не вдаватимось у подробиці, а лише коротко скажу, що згаданий В. В. Сташис був особистістю і з професійною чутливістю правника тримав руку на його пульсі часу, активно впливав на події що відбувалися, як у колишньому сср, в Україні і Харкові, зокрема як член виконавчого комітету міської ради. У 2000 році йому було присвоєно звання «Почесний громадянин м. Харкова».

Наскільки цей вплив був правильним й ефективним – однозначної відповіді дати не берусь. Залишимо це для істориків, адже природа в усі людські вчинки завжди вкладає й глибоку іронію. Згадую розмови з колишнім першим секретарем Харківського обкому партії В. П. Мисниченком. Свого часу він був заступником голови правової комісії цк кпрс і розповідав, що друга половина 1988 року була переобтяжена про-



веденням пленумів партії. Один за одним – три пленуми. Відчувалося, що партійне керівництво цк кпрс лихоманило. Підкидав «дров у вогонь» і Єльцин. До того ж, готувалися до виборів народних депутатів сср і, безумовно, шукали правильних шляхів, створювали різні комісії. Створили й комісію з правової роботи. Спочатку її очолив секретар цк кпрс, керівник кдб В. М. Чебриков. Через якийсь час його змінив Б. М. Пуго, Мисниченко був затверджений його заступником. Звичайно, він готувався до проведення засідань цієї комісії. Одного разу Пуго не було і йому довелося вести засідання.

Він згадував якось, що коли видав свою книгу «Смотреть правде в глаза», то приніс її своїм давнім знайомим – В. Я. Тацію та В. В. Сташису. Спочатку зайшов до ректора, а потім до першого проректора. Розмова стосувалася книги, і В. В. Сташис відчув, що Мисниченко залишається на тих самих позиціях, на яких був і раніше, а він дійсно твердо тримався своїх комуністичних позицій. Під час розмови Сташис каже: «Я тобі зараз щось покажу». Розкриває сейф і дістає орден Бойового Червоного Прапора за № 17. Каже, що то його батька, який у громадянську війну командував якимось з'єднанням і його за заслуги нагородили цим орденом. Розговорились, і я йому висловлюю свою думку про бандерівців. А він мені: «постривай, там не все так, як нам колись говорили». Каже, що їм надали архівні документи, доручили вивчити це питання, і вони зараз вносять свої пропозиції щодо реабілітації бандерівців. Розкажу мені, що раніше вони цього не знали. А тепер, виявляється, все не так...

Дійсно – тепер усе не так. Але що вдієш? Змінюються часи, змінюються люди, обста-

вини, і ми повинні прийняти наш час таким, яким він є. Людина теж повинна вирости зі свого часу, як хлопчина з дитячих штанців. Значну частину життя кожному з нас доводиться викорчувувати зі свідомості те, що пустило там паростки в дитинстві та юності.

Тоді я відповів першому секретарю обкому партії: «Ви згадали В. В. Сташиса у зв'язку з новими документами щодо оцінки бандерівського руху. Мій батько – сержант «Смершу» – ще в дитинстві розповідав мені, як радянські чекісти перевдягались у форму бандерівців і вирізували активістів по селах. Тепер цьому є багато документальних підтверджень.

– Для будь-якого ідеологічного напрямку свідчення завжди можна знайти, – мовив він.

– Погоджуюся з цим. Іноді ми маємо дуже вагомий науковий підстави для того, щоб віддати котромусь свідченню перевагу над іншими. Будь-яка влада завжди подає факти або ж небезсторонньо, або ж занадто вільно, використовуючи для цього науковців. Безумовно, серед них багато розумних людей, бо це – цвіт нації – еліта. Коли озирнешся тепер назад, з позиції людини, яка прокинулася зі сну, то бачиш, що комуністи аж ніяк не були «розумом, честю і совістю нашої епохи», як про це проголошувалося і писалося на плакатах та транспарантах під час святкових демонстрацій.

«Проморгали, Владиславе Петровичу, проморгали...»

У ході розмови перший секретар обкому раптом емоційно запитав мене:



– Як тебе з такими поглядами могли призначити прокурором району?

– Проморгали, Владиславе Петровичу, проморгали...

Розповідали, що коли м. с. горбачова ізолювали у Форосі й оголосили, що управління в країні переходить до «Надзвичайного комітету», то голові Харківського облвиконкому О. С. Масельському на стіл поклали дві доповіді: одну – на підтримку надзвичайного стану, а другу – проти. І писали їх науковці юридичного інституту. На той час я вже мав десять років слідчо-прокурорської практики і не слід було ні дивуватися цьому, ні засмучуватись, і все ж я був і здивований і засмучений. До цих почуттів домішалося якесь внутрішнє невдоволення. Не вважаю себе великим знавцем права, але однокашники й досі згадують, як я тоді сказав: «права у нас не буде, а буде «чого бажаєте?»». Зрештою, все так і сталося. Закони пристосували до обставин, замість того, аби ними керуватися. За прикладами далеко ходити не треба. Досить сказати про Конституцію. Її прийняли лише на п'ятому році нашої Незалежності – все ніяк не могли домовитися в раді. А коли в країні п'ять років не було Конституції – такого можна накоїти! Та й прийняли її під покровом ночі. А потім що з нею творили? Вивертали та й досі вивертають, як того кожуха, кожен під себе. Тому й кажуть, що у нас кожен правник має свою юридичну правду.

Зрештою не про це мова. Вже згадував, що коли сам поступав до інституту, то потрібно було направлення від обкому партії. А коли мої доньки поступали, потрібно було «дістати» направлення від

прокуратури області. Звичайно працівникам прокуратури для своїх дітей це було легше отримати. І не можна відійти від правди й промовчати, що без сприяння першого проректора не обходилося. Багатьом прокурорським, працівникам діти яких вступали до нашого вузу в роки незалежності України, відомі його слова: «Це ж наші діти»...

Тепер, коли для вступу до Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (така тепер офіційна назва нашого інституту) в складі якого шість факультетів, Інститут служби безпеки України, Військово-юридичний інститут, Полтавський юридичний інститут та фаховий коледж, не потрібні жодні направлення, тодішнє сприяння першого проректора цілком можна вибачити. Важливо, щоб була особистість, а особистості пробачається багато. Адже наші діти вирости поруч з батьками юристами й добре знали, на що йдуть. В першу чергу на ненормований робочий день.

Пригадую, як працюючи слідчим прокуратури Чугувського району, у вихідний день, зібралися до кума на гостину, а в нього дочка ровесниця моєї. Вже виходячи з квартири почув, що задзвонив телефон. Черговий райвідділу міліції повідомив, що сталася смертельна пригода і за мною вже виїхала оперативна група.

Кажу дружині щоб їхали в гості без мене. Для неї це вже було звичним, а от донька одразу в плач і промовляє: «Сищик ти сищик! Ніколи й нікуди с тобою не підеш...» Тепер і в неї, хоч працює в апараті прокуратури області, часто ненормований робочий день. До того ж, переглядаючи в інтернеті призначення на посади в прокуратурі, не-

рідко зустрічаю знайомі прізвища й пізнаю синів та дочок моїх однокурсників. Є і в нашій справі династії...

Та повернемося до В. В. Сташиса, нашого проректора. Про нього, в мене найкращі спогади як про Вчителя і видатну Людину. Проте, не можна й не сказати, що за успіхом кожного чоловіка стоїть дружина. З 1948-го року В. В. Сташис долав свій життєвий шлях разом із дружиною Ольгою Олександрівною Прийменко. Разом виховали доньку, виростили онука. Сімейні клопоти не завадили Ользі Олександрівні – старшому раднику юстиції, багато років працювати в прокуратурі Харківської області, очолювати цивільно-судовий відділ. Їхні могили й зараз поруч...

Замість післяслова

Я людина сучасна й далеке майбутнє мене мало хвилює. До того ж, не знаючи достеменно про минулі події, ми, безперечно, просто не маємо необхідних даних, щоб, базуючись на них, точно передбачати хід подій, які мають відбутися в далекій перспективі. Куди більше хвилює доля дітей та онуків, тих, кому жити активним життям одразу за нами. Що ближче майбутнє, то дужче воно нас непокоїть.

Нерідко життя і досвід можуть надати окремим словам відтінку зовсім іншого, не буденного змісту. На свядкуванні тридцятиріччя нашого випуску В. В. Сташис, звертаючись до нас, прокурорів, суддів, адвокатів, промовив: «Тридцять років – це і на волі строк!», який зірвав ширі, довготривалі оплески. Життя, немов оком кліпнути – так швидко збігли ці роки. Немовби недавно були студентами інституту, а вже – сорок п'ять по його закінченню! Час безжално проріджує лави й випускників, для багатьох доля вже відміряла свою мірку.

Шкода, що ми тепер так рідко бачимося та й не всі друзі студентських років витримують іспит часу. Роки боротьби з ковідом не дали можливості зустрітися на сорокаріччя випуску. Сорок п'ять припадає на роки війни.

Спілкуємося завдяки сучасним засобам зв'язку. В розмовах усі підтримують пропозицію за будь якому розвитку подій зустрітися – там у Харкові, на нашому місці. І при тому згадуються слова Володимира Володимировича Сташиса, що з роками друзям потрібно зустрічатися частіше, бо «для живих ще багато залишилося в келиху щастя»...

Примусове вилучення майна:

умови, особливості, компенсація – роз'яснення Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції

Ідеться, зокрема, про те, як отримати компенсацію в разі примусового відчуження майна та за яких умов це можливо?



Статтю 41 Конституції України визначено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а право приватної власності є непорушним. Проте в умовах воєнного стану можуть виникати ситуації, коли держава змушена тимчасово чи назавжди вилучити майно в юридичних та фізичних осіб для забезпечення оборони. Правовою основою примусового відчуження або вилучення майна є Закон «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» № 4765-VI від 17.05.2012 року (зі змінами), інші закони України та Указ Президента України про введення воєнного стану.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може застосовуватися лише у виняткових випадках, з мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку, встановлених законом. Важливо зазначити, що за таке майно передбачена компенсація, яка здійснюється попередньо або після відчуження. Це дозволяє збалансувати інтереси держави та громадян, які, хоча й тимчасово позбавляються власності, отримують матеріальну компенсацію.

Примусове відчуження або вилучення майна в умовах воєнного стану може здійснюватися за рішенням військового командування, погодженим відповідно з органом військового управління, визначеним Міністерством оборони України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради. Якщо ж ідеться про території, де ведуться активні бойові дії, рішення про вилучення ухвалюється без додаткових погоджень.

Закон визначає три основні способи примусового відчуження або вилучення майна:

- із попереднім повним відшкодуванням його вартості ;
- із наступним повним відшкодуванням у разі неможливості попереднього;
- вилучення без компенсації (для державних підприємств).

На відшкодування вартості майна (компенсацію) в разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного стану мають право юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, в яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно

для потреб держави. Відповідно, їхні правонаступники та спадкоємці також можуть претендувати на компенсацію. Попереднє повне відшкодування вартості примусово відчуженого майна здійснюється на підставі документа, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проведена у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження.

Колишній власник або уповноважена ним особа для отримання наступної повної компенсації за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану може звернутися після скасування воєнного стану до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем відчуження майна із заявою, до якої додаються акт і документ, що містить висновок про вартість майна. Спори, пов'язані з відшкодуванням вартості примусово відчуженого майна, вирішуються в судовому порядку. Документальне оформлення примусового відчуження майна є обов'язковим. Для цього складається акт, в якому зазначаються відомості про власника, опис майна та сума компенсації.

Оцінка відчуженого майна проводиться відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. Якщо залучити незалежних оцінювачів неможливо, цю процедуру здійснюють органи державної влади або місцевого самоврядування за погодженням із власником. У разі його відмови або відсутності, такі органи можуть провести оцінку самостійно.

Важливо: колишній власник має право оскаржити оцінку майна, на підставі якої йому було виплачено компенсацію, в судовому порядку.

Примусове відчуження – крайній захід, але необхідний для оборони. Держава гарантує компенсацію за вилучене майно. У воєнний час кожен із нас робить свій внесок у перемогу, й інколи цей внесок вимірюється не лише особистою мужністю, а й готовністю поступитися частиною власності заради спільної справи.

Затримка суддею підготовки судового рішення:

правові нюанси та відповідальність

Затримки у виготовленні судових рішень у всіх справах мають не лише правові, а й серйозні економічні наслідки.



Дмитро ЗЕНКІН,
адвокат

Що говорить із цього приводу закон?

Судова зала. Напруженість відчутна навіть у мовчанні. Суддя, як скульптор, який творить з мармуру, працює над найважливішим актом правосуддя — рішенням, що буде виголошене Іменем Держави. І ось він, той довгоочікуваний момент: резолютивна частина проголошена, але... на повний текст треба почекати. Скільки: п'ять днів, тиждень, місяць? А що, як чекати довше? Як це позначається на сторонах процесу, які наслідки для судді, і чи є такі ситуації винятками чи системною проблемою? Ця тема — тонка, наче нитка, що з'єднує баланс між правом на справедливий суд і можливостями судді, обмеженими людським ресурсом і часом.

Відповідно до частини першої статті 376 Кримінально-процесуального кодексу (КПК) України, судові рішення має проголошуватися негайно після виходу суду з нарадчої кімнати. Якщо виготовлення тексту потребує часу, суд оголошує резолютивну частину, залишаючи п'ять діб для підготовки повного тексту.

У свою чергу Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) також встановлює строки виготовлення судових рішень. Частина 6 статті 259 ЦПК передбачає, що повний текст рішення суду першої інстанції має бути складений не пізніше п'яти днів із дня проголошення вступної та резолютивної частин. Що важливо, в апеляційному порядку строки складання рішення скорочуються: апеляційний суд має виготовити повний текст судового рішення протягом двох днів після оголошення резолютивної частини (ч. 3 ст. 382 ЦПК).

Щодо господарського процесуального судочинства, то тут строки виготовлення

рішень регулюються статтею 240 Господарського процесуального кодексу України. Повний текст рішення має бути складений і підписаний суддею не пізніше п'яти днів після оголошення його вступної та резолютивної частин.

Зрозуміло, що це все компроміс між швидкістю правосуддя та його якістю. Однак реальність часто виходить за рамки цих строків. Наприклад, у складних справах із великим обсягом доказів або багатопарними аргументами сторін судді нерідко потребують більше часу. Така затримка може бути як об'єктивною, так і наслідком недостатньої організації роботи суду чи перевантаженості суддів.

Водночас відсутність рішення у встановлений строк може порушувати права сторін у будь-якому процесі. У кримінальних справах затримка у виготовленні судових рішень може створювати значні економічні та соціальні наслідки, які часто недооцінюються. Ось кілька прикладів:

Тривалість тримання під вартою без визначеності. Якщо особа перебуває під вартою й очікує повного тексту рішення для подачі апеляції, затримка може призвести до незаконного позбавлення волі, що, своєю чергою, вимагає компенсації з державного бюджету в разі визнання порушення її прав.

Збитки для бізнесу обвинувачених. Якщо обвинувачений є власником бізнесу, то його тривале перебування в невизначеності через відсутність повного тексту судового рішення може призвести до втрати контрактів, порушення роботи компанії та фінансових збитків.

Затримка у відшкодуванні шкоди потерпілим. У справах, де йдеться про відшкодування шкоди потерпілим (наприклад у справах про шахрайство чи майнові злочини), відсутність повного тексту рішення блокує подальші процеси щодо виконання вироку чи цивільного позову в межах кримінальної справи.

Зрив процедур конфіскації майна. У справах, де передбачено конфіскацію майна, затримка у виготовленні рішення може створювати ризик приховування активів, що ускладнить виконання вироку та завдасть шкоди державному бюджету.

Порушення права на оскарження вироку. Затримка може обмежувати можливість обвинуваченого своєчасно звернутися до апеляційної чи касаційної інстанції. Це призводить до затягування процесу, зростання судових витрат і навіть компенсацій за надмірну тривалість провадження.

У господарських справах затримка у виготовленні рішень може мати значно серйозніші економічні наслідки.

Фінансові витрати на тримання обвинуваченого під вартою. Кожен день перебування обвинуваченого у слідчому ізоляторі обходиться державі у певну суму. Якщо затримка зумовлена винятково порушенням строків виготовлення рішення, це створює непотрібне навантаження на бюджет.

Можливе виникнення міжнародних позовів. У разі, якщо особа звертається до Європейського суду з прав людини через надмірну тривалість кримінального провадження, держава може зазнати значних фінансових витрат на виплату компенсації за порушення прав обвинуваченого чи потерпілого.

Наприклад, у цивільному:

1) затягування виконання судового рішення. Особливо це відчутно в позовах про стягнення аліментів, компенсацій чи відшкодування шкоди. Затримка в отриманні

ні правової визначеності. Учасники справи залишаються в стані невизначеності, не знаючи мотивів суду та можливих шляхів оскарження.

У господарських справах затримка у виготовленні рішень може мати значно серйозніші економічні наслідки, наприклад:

Перешкоди для виконання зобов'язань. Якщо рішення суду стосується боргових зобов'язань чи передання майна, затримка може спричинити збитки для обох сторін.

Фінансові ризики. У справах про банкрутство, реструктуризацію боргів або корпоративні конфлікти зволікання з виготовленням рішення може унеможливити виконання його умов у майбутньому.

Чому строки не завжди дотримуються?

Перевантаженість суддів залишається ключовим фактором. Але не менш важливою є організація роботи суду. Наприклад, технічна недосконалість. Деякі суди все ще працюють без сучасних технологій, які могли б автоматизувати процес підготовки рішень. У цьому ж ряду й людський фактор. Помилки, недоліки в роботі або навіть банальне фізичне виснаження судді можуть вплинути на строки. На жаль, часто в Україні ці причини не виправдовуються, навіть якщо вони об'єктивні.

Але що робити, коли строки порушуються? Тут ключову роль відіграє не лише формальний аспект, а й наслідки затримки для сторін процесу.

Відповідальність судді: чи завжди затримка – це порушення?

Українське законодавство не просто формально обмежує суддю в строках, а й підкріплює ці вимоги обов'язком забезпечити доступність судового рішення. Закон України «Про доступ до судових рішень» прямо вказує, що всі рішення повинні бути відкритими й оприлюднюватися в Реєстрі не пізніше наступного дня після їх виготовлення.

Однак реальність часто інша. Складна справа, великий обсяг матеріалів, обмежені ресурси суду – це обставини, які судді не завжди можуть контролювати. Та навіть такі виклики не знімають відповідальності за значну затримку.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово констатував, що затримка у виготовленні тексту рішення без вагомих причин є порушенням права на справедливий суд. Наприклад, у справі «Масса проти



Італії» (§ 16, 27–31) ЄСПЛ визнав, що затримка з боку суду в оприлюдненні мотивувальної частини рішення підриває довіру до правосуддя. Схожий висновок і в справі «Б. проти Австрії» (§ 50–52): навіть при складності матеріалів справи суддя зобов'язаний дотримуватися розумних строків для завершення письмового оформлення рішення.

Чому це важливо для сторін?

Відсутність повного тексту рішення створює численні проблеми. Ось лише декілька:

- а) обмеження права на оскарження, без мотивувальної частини сторони не можуть ефективно підготувати апеляцію чи касаційну скаргу;
- б) юридична невизначеність – учасники справи залишаються у підвищеному стані, що порушує принцип правової визначеності.
- в) матеріальні наслідки – наприклад, у цивільних або господарських справах затримка може завадити виконанню рішення, створюючи економічні ризики для сторін.

Закордонний досвід, або Чому важлива оперативність?

У більшості країн Європи строки виготовлення судових рішень також регулюються законом. Наприклад, у Німеччині судді зобов'язані надавати повний текст рішення протягом декількох тижнів після його проголошення. Порушення цих строків може призвести до дисциплінарних заходів.

У Франції судді не лише складають рішення в стислі терміни, але й намагаються забезпечити простоту та зрозумілість мови документа, аби уникнути складнощів для сторін. Їхні колеги із США (у федеральних судах) мають значну автономію у визначенні строків, однак значна затримка може вплинути на репутацію суду й стати підста-

вою для дисциплінарних розглядів. У всіх цих країнах велика увага приділяється тому, щоб строки виготовлення рішень були чіткими та дотримувалися, адже затримка підриває довіру до правосуддя.

Що може зробити сторона?

Якщо ви зіткнулися із затримкою у виготовленні судового рішення, важливо не залишатися осторонь. Ви маєте кілька інструментів:

- 1) звернення до голови суду – у разі невинуватості затримки це може спонукати суддю завершити роботу;
- 2) скарга до Вищої ради правосуддя – якщо затримка є системною, суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності;
- 3) оскарження порушення права на справедливий суд – це може бути розгляд у національних судах або звернення до ЄСПЛ.

Чи можна знайти баланс?

Безперечно, судді працюють у непростих умовах, і написання мотивувальної частини рішення – це не просто технічний процес. Це – відповідальний аналіз усіх доказів, аргументів, законодавства і прецедентної практики. Однак баланс між якістю і строками повинен бути знайдений.

Рішення суду – це не лише документ, а символ правосуддя. Кожна затримка, кожна помилка чи невизначеність у його складанні – це тріщина в довірі до судової системи. Тож чи достатньо нам тих днів, що прописані в законі? Чи не варто заглиблюватися в проблему з боку організації роботи судів, забезпечення ресурсами та модернізації процесів? Це питання залишається відкритим, і відповідь на нього формуватиме наше майбутнє правосуддя.

Касаційний перегляд справ:

висновки ЄСПЛ

Обмеження доступу до касаційного перегляду у справах про вчинення незначних кримінальних правопорушень не порушує Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.

Такого висновку дійшов Європейський суд з прав людини у справі *ÇAĞIL v. TÜRKİYE* (№ 19085/18). Стосувалася вона подій 2015 року, коли заявнику і трьом іншим особам було пред'явлено обвинувачення в погрозах, публічних образах та нанесенні тілесних ушкоджень. Внаслідок бійки біля кафе. Суд першої інстанції визнав заявника винним і призначив йому покарання у вигляді 87 денних штрафів (приблизно 594 євро), 25 денних штрафів (приблизно 170 євро) та 120 денних штрафів (приблизно 683 євро). Вирок був остаточним, оскільки кожен зі штрафів не перевищував порогу для оскарження, передбаченого національним законодавством. Конституційний суд відхилив скаргу заявника щодо неможливості подати касаційну скаргу.

ЄСПЛ підтвердив, що обмеження доступу до суду можливе за умови дотримання принципу пропорційності. Суд зазначив, що заявник мав би право на касаційне оскарження, якби його засудили до позбавлення волі або якби штрафи перевищували встановлений поріг. Однак у разі несплати штрафи не могли бути автоматично замінені ув'язненням, а лише громадськими роботами.

Окрім того, ЄСПЛ розглянув питання про можливість подання касаційної скарги прокурором у випадках, коли обвинувачений такого права не має. Суд звернув увагу на відсутність пояснень від уряду щодо обґрунтування такої нерівності. Проте заявник не довів, що це порушило його права, а національна система оскарження залишалася збалансованою. Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що в цій справі не було порушено п. 1 ст. 6 Конвенції. З детальнішим описом цього рішення ви зможете ознайомитись у наступних оглядах практики ЄСПЛ. Офіційний текст рішення у справі *ÇAĞIL v. TÜRKİYE* – на вебсайті Європейського суду з прав людини: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-240186.

Стягнення компенсації за примусово викуплені акції

Вимоги акціонера до кінцевого бенефіціарного власника щодо стягнення компенсації за примусово викуплені акції мають розглядатися судами господарської, а не цивільної юрисдикції – КГС ВС

Міноритарний акціонер може звертатися з позовом про стягнення справедливої компенсації за примусово вилучені акції як до покупця, так і до його афілійованих осіб, кінцевого бенефіціарного власника та емітента. В таких правовідносинах підлягає застосуванню доктрина «підняття корпоративної завіси», оскільки відповідачі фактично становлять єдину економічну групу, їхні інтереси збігаються, а вигодонабувачем є кінцевий бенефіціарний власник. Застосування доктрини є виправданим для досягнення справедливого результату та полегшення виконання судового рішення. Спір підлягає розгляду в порядку господарського судочинства. Такий висновок зробила судова палата для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.

Суть справи. Компанія «BARLENCO LTD» – афілійована особа з компаніями «METINVEST B.V.», «Метінвест Інтернешнл С. А.», ТОВ «Метінвест Холдінг», яким належав домінуючий контрольний пакет акцій ПрАТ «Азовсталь», примусово викупила акції цього товариства в міноритарного акціонера ПАТ «Синергія-7». Викуп відбувся відповідно до положень ст. 65-2 Закону «Про акціонерні товариства» (процедура сквіз-ауту). Між афілійованими особами та компанією «BARLENCO LTD» було укладено договір, за яким остання здійснювала обов'язковий викуп акцій. Після завершення процедури сквіз-ауту компанія «BARLENCO LTD» перепродала компанії «METINVEST B.V.» усі примусово викуплені акції. Перепродаж вчинили також інші акціонери – афілійовані особи на користь компанії «METINVEST B.V.», яка стала одноосібним власником 100 % пакета акцій ПрАТ «Азовсталь»; кінцевий бенефіціарний власник не змінився. Міноритарний акціонер вважав ціну, за якою відбувся викуп акцій, несправедливою, визначеною з порушенням вимог закону, тому звернувся до суду з позовом до покупця акцій, його афілійованої особи та кінцевого бенефіціарного власника про солідарне стягнення з відповідачів справедливої компенсації за примусово вилучені акції. Суди першої та апеляційної інстанцій позовні вимоги задовольнили повністю.

Позиція Верховного суду. Судова палата КГС ВС, залишаючи без змін зазначені судо-



ві рішення, не знайшла підстав для відступу від попередніх правових висновків у цій категорії спорів. Крім того, щодо позовних вимог до кінцевого бенефіціарного власника судова палата зазначила, що застосування доктрини «підняття корпоративної завіси» є обґрунтованим, оскільки відповідачі фактично становлять єдину економічну групу, їхні інтереси збігаються. Особливістю діяльності групи компаній є те, що один учасник цієї групи може діяти в інтересах інших учасників, а тому неможливо визначити, хто саме отримав вигоду від процедури примусового продажу акцій за заниженою ціною. Вигодонабувачем у такому разі може бути будь-яка юридична особа, яка входить до складу групи, а кінцевим вигодонабувачем є кінцевий бенефіціарний власник.

Застосування доктрини також є виправданим, оскільки переслідує мету досягнення справедливого результату, зокрема полегшити виконання судового рішення за умови повного або часткового задоволення позовних вимог. За таких обставин позовні вимоги міноритарного акціонера щодо стягнення компенсації за примусово викуплені акції можуть бути адресовані, зокрема, до кінцевого бенефіціарного власника, оскільки в таких правовідносинах підлягає застосуванню доктрина «підняття корпоративної завіси». Ці вимоги відповідно до ст. 19 ЦПК України та ст. 20 ГПК України мають розглядатися господарським судом. Постанова КГС ВС від 3 лютого 2025 року у справі № 910/8714/18 – reyestr.court.gov.ua/Review/125060495.

P.S. Із цим та іншими правовими висновками Верховного Суду можна ознайомитись в Базі правових позицій Верховного Суду – lpd.court.gov.ua.

Цивільний позивач як учасник кримінального провадження

Судова практика щодо визнання особи цивільним позивачем у кримінальному провадженні.

Євгенія ТОНКОНОЖКО,
керівниця Адвокатського об'єднання
«Тонконожко та партнери», адвокатка,
членкиня Асоціації правників України



Єдиний реєстр судових рішень – це місце, де можна знайти як підтвердження своїх переконань, так і категоричне їх спростування. З одного боку це позитивний факт, з іншого неоднозначність судової практики іноді може приводити до порушення прав учасників кримінального провадження.

Тепер по те, чому у мене взагалі постало питання про цивільного позивача й чому я провела понад 6 годин вивчаючи судову практику в єдиному реєстрі судових рішень? Відповідаю: 12 березня цього року під час підготовчого судового засідання представник потерпілого, який був одночасно й адвокатом свідка в цьому ж кримінальному провадженні, подав цивільний позов в інтересах особи, яка не була визнана потерпілим у кримінальному провадженні, але їй була заподіяна матеріальна шкода. Прокурор заперечував проти долучення поданого цивільного позову та розгляду одночасно з кримінальним провадженням, посилаючись на той факт, що особа не є стороною кримінального провадження. Суд вийшов у нарадчу кімнату, повернувшись оголосив, що цивільний позов потерпілого приєднано до справи, а цивільний позов, поданий в інтересах особи, яка не визнана потерпілим, повернуто адвокату.

І тому виникає запитання, а чи можна поставити знак рівності між потерпілим та цивільним позивачем? Чи є обов'язковою умова визнання особи потерпілою в кримінальному провадженні, для подання позовної заяви до органу досудового розслідування або суду? На мою думку, ні. Адже, зважаючи на положення п. 25 ст. 3 КПК України, цивільний позивач є учасником кримінального провадження, а відповідно до п. 19 ст. 3 КПК України потерпілий є стороною кримінального провадження. Права та обов'язки потерпілого та цивільного позивача регулюються різними параграфами та статтями

Кримінального процесуального кодексу й мають різний обсяг прав та обов'язків.

Так, права та обов'язки потерпілого виникають із моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого (стаття 55 КПК України). Водночас права та обов'язки цивільного позивача виникають із моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду (стаття 61 КПК України). А на практиці нерідко трапляються випадки, коли шкода, заподіяна кримінальним правопорушенням, не охоплюється складом кримінального правопорушення, бо заподіяна не тільки потерпілому, а й іншим особам, які не є потерпілими. І якщо пов'язувати право на подання цивільного позову в межах кримінального провадження з визнанням особи потерпілою у кримінальному провадженні, то права осіб, яким заподіяна шкода кримінальним правопорушенням і які не визнані потерпілими, будуть порушені.

На мою думку, в разі наявності підстав передбачених статтею ст. 61 КПК, не є обов'язковим визнання особи цивільним позивачем на стадії досудового розслідування або подання цивільного позову слідчому чи прокурору. Цивільний позивач вправі подавати позов на підготовчому судовому засіданні і при цьому має бути визнаним судом цивільним позивачем, тобто учасником кримінального провадження.

Разом із тим судова практика з цього питання розділилася на два протилежні табори. Частина судів визнає особу, яка подала цивільний позов у підготовчому судовому засіданні – цивільним позивачем, і не пов'язує набуття статусу цивільного позивача з визнанням особи потерпілою в кримінальному провадженні. Так, ухвалою Калинівського районного суду Вінницької області в справі № 132/2833/21 від 28.10.2021 р. було

відмовлено у визнанні особи потерпілою, проте визнано її цивільним позивачем. Суд зазначив, що «з огляду на вищевикладене, підстав для визнання потерпілою ОСОБА_7 у даному кримінальному провадженні суд не вбачає, оскільки ОСОБА_7 на досудовому слідстві не подала відповідну заяву про залучення її до провадження як потерпілої та матеріали даного кримінального провадження не містять будь-яких відомостей про те, що ОСОБА_7 було завдано фізичної шкоди. За таких обставин суд вважає за необхідне в задоволенні клопотання ОСОБА_7 про залучення її в кримінальному провадженні в якості потерпілої слід відмовити. Враховуючи, що ОСОБА_7 та ПрАТ «СК «Перша» не є учасниками кримінального провадження, суд вважає необхідним визнати ОСОБА_7 цивільним позивачем, а страхову компанію ПрАТ «СК «Перша» цивільним відповідачем та залучити їх до участі по даному кримінальному провадженні в межах розгляду цивільного позову». URL: reestr.court.gov.ua/Review/100859052 (посилання на судові рішення).

Разом з тим існує протилежна практика судів, які відмовляють у визнанні цивільним позивачем особи, яка не визнана потерпілим у кримінальному провадженні. Так, ухвалою Приморського районного суму Одеси у справі № 522/14646/20 від 16 червня 2021 р. судом встановлено, що «обов'язковою умовою для подачі цивільного позову особою є факт завдання їй шкоди саме кримінальним правопорушенням та надання їй статусу потерпілої особи на етапі досудового слідства. З матеріалів кримінального провадження за № 12019160500004862 від 05.09.2019 року, які є в розпорядженні суду на даній стадії судового провадження, вбачається, що потерпілим від злочину є ОСОБА_7, а ТОВ «Феррімен» не є учасником або стороною кримінального провадження, потерпілим у справі не визнавалося, з аналогічним клопотанням та цивільним позовом до слідчого або прокурора не зверталось». URL: reestr.court.gov.ua/Review/97757115 (посилання на судові рішення). Аналогічна правова позиція міститься й в ухвалі Подільського райсуду Києва у справі № 758/873/22 від 6 липня 2022 р. З урахуванням такої неоднозначної позиції судів, кожен із нас завжди знайде потрібну судову практику або сформує свою.

Адмінарешт майна платника податків – це публічно-правовий спір, а не спір про право

Адміністративний арешт майна платника податків може свідчити про наявність публічно-правового спору, а не спору про право.



Євген МОРОЗОВ,
адвокат (судовий захист)

Законодавче регулювання

Одинадцятого січня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду в рамках справи № 520/19803/23, адміністративне провадження № К/990/32754/23 (ЄДРСРУ № 116242139) досліджував питання щодо того, що адміністративний арешт майна платника податків може свідчити про наявність публічно-правового спору, а не спору про право. Згідно з приписами частини 4 статті 5 КАС України суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України. Право звернення до суду суб'єктом владних повноважень – податковим органом визначено статтею 94 ПК України, за змістом пункту 94.1 якої адміністративний арешт майна платника податків (далі – арешт майна) є винятковим способом забезпечення виконання платником податків його обов'язків, визначених законом.

Арешт майна може бути застосовано, якщо з'ясується одна з таких обставин, зокрема, платник податків відмовляється від проведення документальної або фактичної перевірки за наявності законних підстав для її проведення або від допуску посадових осіб контролюючого органу (підпункт 94.2.3 пункту 94.2 статті 94 ПК України). Пунктом 94.6 статті 94 ПК України передбачено, що керівник (його заступник або уповноважена особа) контролюючого органу за наявності однієї з обставин, визначених у пункті 94.2 цієї статті, приймає рішення про застосування арешту майна платника податків, яке надсилається: 94.6.1 платнику податків з вимогою тимчасово зупинити відчуження його майна; 94.6.2 іншим особам, у володінні, розпорядженні або користуванні яких перебуває майно такого платника податків, з вимогою тимчасово зупинити його відчуження.

Хто може накладати арешт?

Арешт на майно може бути накладено рішенням керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу, обґрунтованість якого протягом 96 годин має бути перевірена судом. Значений строк не може бути продовжений в адміністративному порядку, в тому числі за рішенням інших державних органів, крім випадків, коли власника майна, на яке накладено арешт, не встановлено (не виявлено). У цих випадках таке майно перебуває під режимом адміністративного арешту протягом строку, визначеного законом для визнання його безхазяйним, або в разі, якщо майно є таким, що швидко псується, – протягом граничного строку, визначеного законодавством. Порядок операцій з майном, власника якого не встановлено, визначається законодавством з питань поводження з безхазяйним майном. Строк, визначений цим пунктом, не включає добові години, що припадають на вихідні та святкові дні (пункт 94.10 статті 94 ПК України).

Важливо. Тобто, саме під час розгляду судом подання (заяви) контролюючого органу про підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна, застосованого рішенням керівника податкового органу, суди в цьому судовому провадженні насамперед зобов'язані перевірити обґрунтованість даного рішення. Непогодження з цим рішенням й оскарження його в порядку пп. 94.11 ст. 94 ПК України не свідчить про наявність спору про право.

Абзацом другим пп. 94.11 ст. 94 ПК України встановлено, що у всіх випадках, коли контролюючий орган вищого рівня або суд скасовує рішення про арешт майна, контролюючий орган вищого рівня проводить службове розслідування щодо мотивів прийняття керівником (його заступником або уповноваженою особою) контролюючого

органу рішення про арешт майна та приймає рішення про притягнення винних до відповідальності відповідно до закону. Тобто право на оскарження рішення про арешт майна встановлено ПК України, що може свідчити про наявність публічно-правового спору, а не спору про право.

Щодо процесуального порядку розгляду даної категорії справ, то КАС України встановлено особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ (глава 11) та порядок розгляду окремих категорій термінових адміністративних справ (§ 2 цієї глави). Статтею 283 КАС України врегульовано особливості провадження у справах за зверненням податкових та митних органів.

Пунктом 2 частини 1 статті 283 КАС України визначено, що провадження у справах за зверненням податкових та митних органів при здійсненні ними визначених законом повноважень здійснюється на підставі заяви таких органів щодо підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника податків. Згідно з частинами четвертою–п'ятою статті 283 КАС України суд ухвалою відмовляє у відкритті провадження за заявою, якщо: 1) заявлено вимогу, не передбачену частиною першою цієї статті; 2) із поданих до суду матеріалів вбачається спір про право. Відмова у відкритті провадження за заявою унеможливорює повторне звернення заявника з такою самою заявою. Заявник у цьому випадку має право звернутися з тими самими вимогами до суду в загальному порядку.

Верховний Суд у складі судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду у постанові від 23 лютого 2023 року у справі № 640/17091/21 вирішуючи питання про те, чи можна вважати, що подання платником податків позову про скасування наказу про проведення перевірки є спором про право в розумінні пункту 2 частини четвертої статті 283 КАС України при перевірці заяви контролюючого органу, передбаченої пунктом 2 частини першої статті 283 КАС України, акцентував увагу, що оцінку обґрунтованості заперечень платника податків щодо правомірності проведення перевірки має

надавати суд в межах здійснення превентивного контролю при реалізації податковими органами певних видів його повноважень, шляхом розгляду заяв податкових органів, передбачених частиною першою статті 283 КАС України. У таких справах адміністративний суд фактично є незалежним суб'єктом, який здійснює перевірку об'єктивності прийнятого контролюючим органом рішення, та одночасно виконує завдання захисту прав платників податків від потенційно можливих зловживань з боку суб'єктів владних повноважень. Згідно правового висновку судової палати, наявність спору про право в розумінні пункту 2 частини четвертої статті 283 КАС України має вбачатися саме на етапі вирішення питання про відкриття провадження у справі за заявою контролюючого органу, передбаченою частиною першою статті 283 КАС України. При цьому в справах за заявою контролюючого органу, передбаченою пунктом 2 частини першої статті 283 КАС України, заперечення платника податків щодо правомірності проведення податкової перевірки, які полягають в оскарженні відповідного наказу про її проведення чи дій контролюючого органу при її проведенні, не можуть розглядатися як «спір про право».

Щодо поняття публічно-правовий спір

Також судовою палатою зазначено, що з огляду на частину першу статті 4 КАС України звернення платника податків до адміністративного суду з позовом про визнання протиправним рішення податкового органу про проведення податкової перевірки чи про застосування адміністративного арешту майна або дій такого органу при проведенні перевірки підпадає під поняття публічно-правового спору (пункт 2). Визначення цього терміну не дає підстав для висновку, що «публічно-правовий спір» є тожним до терміну «спір про право». Отже, подання до суду адміністративного позову про протиправність рішення/дій щодо проведення перевірки або накладення адміністративного арешту не може розглядатися як підстава для відмови у відкритті провадження у розумінні пункту 2 частини четвертої статті 283 КАС України.

Верховний суд зазначає, що, незважаючи на те, що правовий висновок, викладений у вищевказаній постанові безпосередньо стосується питання закриття провадження в разі встановлення судом першої інстан-

ції такого факту вже після відкриття провадження, однак цей висновок фактично підлягає застосуванню і в цій справі, незважаючи на те, що перевірки в даній справі підлягають висновки судів попередніх інстанцій про наявність підстав для відмови у відкритті провадження у справі на підставі пункту 2 частини четвертої статті 283 КАС України з тих самих підстав.

Позиція Верховного Суду

Насамкінець, Верховний суд повторно зауважує, що оскарження платником податків наказу контролюючого органу про проведення перевірки, дій контролюючого органу при її проведенні, чи рішення про застосування адміністративного арешту майна, не є спором про право у розумінні пункту 2 частини четвертої статті 283 КАС України і не перешкоджає розгляду заяви про підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника податків. Перевірка причин відмови в допуску посадових осіб податкового органу до проведення податкової перевірки з боку платника податків, обґрунтованості рішення про застосування адміністративного арешту майна входять до предмету доказування в справах, передбачених пунктом 2 частини першої статті 283 КАС України.

Отже, висновок, що між сторонами існує спір про право, предметом якого є правовідносини, існування яких є передумовою виникнення підстав для застосування умовного адміністративного арешту, тому наявності підстави для відмови у відкритті провадження у справі, є помилковим.

Висновок

Відповідно до правової позиції Верховного Суду, викладеної, зокрема, в постанові від 12.04.2023 р. у справі № 380/6993/22; від 23.02.2023 р. у справі № 640/17091/21 вбачається, що подання платником податків позову про скасування наказу про проведення перевірки не є спором про право в розумінні пункту 2 частини четвертої статті 283 КАС України та не впливає на можливість розгляду судом заяв податкових органів, передбачених частиною першою статті 283 КАС України, оскільки застосування адміністративного арешту майна як спосіб забезпечення виконання платником податків його обов'язків не може ставитися в пряму залежність від оцінки самим платником податків законності підстав для проведення податкової перевірки.

Передача майна замість аліментів

Як це працює та що потрібно знати з цього приводу? Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції роз'яснює, в яких випадках можна звільнитися від обов'язку платити аліменти через передачу нерухомого майна?

Що таке договір про припинення права на аліменти через передачу майна? Це можливість припинити аліментні зобов'язання, передавши нерухоме майно (квартиру, будинок, земельну ділянку) замість щомісячних виплат на користь дитини. Таке рішення дозволяє звільнити одного з батьків від обов'язку виплачувати аліменти, якщо майно відповідає потребам дитини.

Як це працює? Для початку потрібно отримати дозвіл органу опіки та піклування: для укладення такого договору необхідно звернутися до органів опіки та піклування для підтвердження, що передача майна не порушує інтересів дитини. Друге – укладення самого договору: він укладається в письмовій формі, нотаріально засвідчується та підлягає державній реєстрації. Важливо, щоб майно, яке передається, було рівноцінною компенсацією для дитячих потреб.

Що передається? Майно, яке можна передати в рахунок аліментів, — це нерухоме майно, таке, як земельна ділянка, будинок, квартира тощо. Обов'язок батьків: навіть після передачі майна, батьки не звільняються від повної відповідальності за утримання дитини в додаткових витратах, таких, як медичне обслуговування або освіта. Деталі: якщо дитина досягла чотирнадцяти років, вона бере участь в укладенні цього договору; набувачем права власності на нерухоме майно є сама дитина або дитина і той із батьків, з ким вона проживає, на праві спільної часткової власності на це майно.

Види майна, яке можна передати за цим договором – все майно, що передбачене ст. 181 ЦК України, де зазначено, що до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на цій земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення.

Нова форма податкової звітності:

що змінилося?

Міністерство фінансів України затвердило нову форму податкового розрахунку сум податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) та єдиного соціального внеску (ЄСВ), а також оновило порядок його заповнення та подання.



Про це повідомляє прес-служба відомства. Відповідно до нових правил з 2025 року податковий розрахунок подаватиметься щомісяця протягом двадцяти календарних днів після закінчення звітної місяця замість квартальної звітності. Звіти за четвертий квартал 2024 року подаються за старою формою до десятого лютого 2025 року, а за січень 2025 року – за новою формою до двадцятого лютого.

Нова форма звіту включатиме основний розрахунок і чотири додатки: відомості про ЄСВ; відомості про доходи; інформацію про трудові відносини; дані про спеціальний стаж.

Вказується, що дані зміни стосуються всіх податкових агентів, зокрема юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, які виплачують

доходи фізичним особам. Очікується, що запровадження нової форми об'єднаної звітності з щомісячним поданням сприятиме ефективнішому контролю за надходженнями до бюджету та спростить процес звітування для платників податків.

Як тепер в Україні визначатимуть інвалідність?

Після ліквідації МСЕК через корупційні скандали в Україні з 1 січня діють нові правила оформлення інвалідності. Основні зміни включають, зокрема, запровадження нової системи оцінювання. Про це повідомив Омбудсман Дмитро Лубінець.

Що буде замість МСЕК? Лубінець розповів, що відтепер замість МСЕК буде оцінювання повсякденного функціонування людини експертними командами лікарів на базі багатопрофільних лікарень. Водночас замість паперового процесу буде запроваджено електронну систему. Зазначається, що це мінімізує корупційні зловживання та дозволить відстежити всі етапи щодо розгляду справи. «Оцінювання проводитимуть багатопрофільні команди лікарів-практиків на базі лікарень, а не окремі організації МСЕК. Склад лікарів не буде сталим, як це практикувалося раніше, а визначатиметься під кожен окремий випадок», – уточнив Омбудсман.

Які документи подавати для оцінювання? Для того, аби лікарі розглянули та оцінили те, чи потрібно людині інвалідність, необхідно подати наступні документи: особисті документи (паспорт, РНОКПП, військовий квиток); медичні документи (виписки з амбулаторної карти, висновки лікарів та результати інструментальних чи лабораторних досліджень, індивідуальний реабілітаційний план (за наявності), попередні висновки та довідки МСЕК

(за наявності); документи, що підтверджують причини інвалідності (постанова ВЛК або рішення лікарсько-консультаційної комісії про встановлену інвалідність дитині).

Процес подання документів. За словами Д. Лубінця, після того, як людина збирає всі необхідні документи, спершу потрібно звернутися до свого лікаря. Він сформує електронне направлення та додасть усі документи для розгляду експертною командою. Вже після цього адміністратор закладу перевірить електронну заяву та направить справу в чергу. «Електронна система поставить справу в доступний проміжок часу команді, яка є профільною для основного стану чи захворювання людини. Система лише надішле сповіщення на електронну пошту пацієнта або рекомендований лист про форму, час і місце оцінювання», – йдеться в повідомленні. Рішення експертної команди прийде на електронну пошту чи рекомендованим листом громадянину, який подавав запит.

Підготувала Дар'я КАРДАСЕВИЧ, спеціально для ЮВУ

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

- ▶ **Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ**, шеф-редактор газети «Юридичний вісник України»;
- ▶ **Олексій БАГАНЕЦЬ**, державний радник юстиції 2 класу, заслужений юрист України;
- ▶ **Сергій ДЕМСЬКИЙ**, заступник головного редактора газети «Голос України»;
- ▶ **Святослав ПІСКУН**, голова Союзу юристів України;
- ▶ **Олег ЗАЙЧУК**, академік НАПрНУ;
- ▶ **Олександр КОПИЛЕНКО**, академік НАН України;
- ▶ **Олена ОРЛЮК**, директорка Українського Національного офісу інтелектуальної власності та інновацій;
- ▶ **Микола ОНІЩУК**, ректор Національної школи суддів України, доктор юридичних наук;
- ▶ **Олександр ПЕТРИШИН**, суддя Конституційного Суду України;
- ▶ **Євген СТРЕЛЬЦОВ**, доктор юридичних наук, доктор теології, член-кореспондент НАПрНУ;
- ▶ **Ангела СТРИЖЕВСЬКА**, завідувачка кафедри Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук;

«ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК УКРАЇНИ»

загальнонаціональний правовий тижневик

Редакція газети – колективний асоційований член Союзу юристів України

Виходить з квітня 1995 року

- ▶ **Засновник** – ТОВ «Юрінком Інтер»
- ▶ **Головний редактор** Федір ІЛЛЮК
- ▶ **Відповідальний секретар** Олена ДОЦЕНКО (uvu_golovred@ukr.net)
- ▶ **Редактор відділу правових новин** Максим БОНДАР
- ▶ **Юридичні оглядачі** Юрій КОТНЮК Сергій ТЕНЬКОВ
- ▶ **Літературний редактор** Дар'я КАРДАСЕВИЧ
- ▶ **Комп'ютерна верстка** Дар'я КОСТЮКОВА

ПЕРЕДПЛАТА 2025 РОКУ

Шановні передплатники!

Видавнича організація «Юрінком Прес» має для Вас приємне повідомлення. Кожному передплатнику на річну передплату газети «Юридичний вісник України» (передплатний індекс 21615), видання «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» (передплатний індекс 74052), журналів «Юридична Україна» (передплатний індекс 01757) та «Часопис українського судочинства» (передплатний індекс 76351), або який здійснить річну передплату на комплект юриста «Елітний» (передплатний індекс 08440), ми даруємо «Щоденник-довідник правника 2025».

Якщо Ви передплатите одне з указаних видань, Вам слід надіслати на е-адресу видавництва (info@yurincompress.com) копію квитанції про річну передплату.

Поспішайте, кількість подарунків обмежена.



Бережіть себе, шановні передплатники, ми завжди з Вами.

Видавнича організація «Юрінком Прес»

ПЕРЕДПЛАТА 2025-Й РІК

Видавництво «Юрінком Прес» нагадує, що триває передплатна кампанія на 2025-й рік на всі видання. Передплата здійснюється в усіх поштових відділеннях Укрпошти в Україні, а також безпосередньо у видавництві або онлайн на сайті yurincompress.com

Найменування (мовою оригіналу)	Періодичність	Мін. період передплати	Вартість		
			1 місяць	II півріччя	річна
21615 Юридичний вісник України (річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.			2 760 ⁰⁰
33787 Юридичний вісник України	1 раз на тижд.	1 міс.	280 ⁰⁰	1 680 ⁰⁰	3 360 ⁰⁰
74052 Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс.	1 міс.	399 ⁰⁰	2 394 ⁰⁰	4 788 ⁰⁰
01757 Юридична Україна	1 раз на міс.	1 міс.	221 ⁰⁰	1 326 ⁰⁰	2 653 ⁰⁰
08440 Комплект юриста «Елітний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України + Юридична Україна	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	880 ⁰⁰	5 280 ⁰⁰	10 560 ⁰⁰
22404 Комплект юриста «Загальний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	659 ⁰⁰	3 594 ⁰⁰	7 908 ⁰⁰
Електронні видання					
86342 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.	120 ⁰⁰	720 ⁰⁰	1 440 ⁰⁰
76352 Юридична Україна (електронний варіант)	1 раз на міс.	1 міс.	144 ⁰⁰	864 ⁰⁰	1 728 ⁰⁰
76589 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)					1 152 ⁰⁰
76351 Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на 2 міс.	2 міс.	180 ⁰⁰	540 ⁰⁰	1 080 ⁰⁰
76612 Комплект «Українське судочинство»: Юридичний вісник України + Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на 2 міс.)	2 міс.	300 ⁰⁰	1 260 ⁰⁰	2 520 ⁰⁰

Шановні передплатники!

Пропонуємо оформити річну передплату на наші періодичні видання: «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» – передплатний індекс **74052**, або комплекти юриста «Загальний» – **22404** та «Елітний» – **08440**. Ми ж, у свою чергу, презентуємо передплатникам щоденник-довідник юриста на 2025 рік. **З приводу передплати звертайтеся за тел: 066-003-21-64 yurincom.print@gmail.com**



ЮРИНКОМ ПРЕС



☎ 066-003-21-64
📍 04209, Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 316
✉ www.yurincompress.com
yurincom.print@gmail.com
golovred@yurincom.kyiv.ua

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій
За точність викладених фактів відповідає автор (рекламодавець)

Редакція зберігає за собою право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви
Прохання до авторів: додавати до надісланих матеріалів особисте фото
Редакція веде листування з читачами тільки на сторінках газети
Номер набрано і зверстано у комп'ютерному центрі видавничої організації «Юрінком Прес»
Передрук матеріалів виключно з посиланням на «ЮВ»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 7992 від 15.11.23 року

- Ідентифікатор медіа R30-02607
- Передплата в усіх відділеннях зв'язку
- Передплатний індекс 21615
- Загальний місячний наклад – 20 000
- Друк: ТОВ «Про Формат» м. Київ, вул. Кирилівська, 86
- Замовлення №
- Підписано до друку 26.03.2025 р.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ISSN 1992-9277



4 1820283 1070042

«ЮРІНКОМ ПРЕС» ТА «ЮРІНКОМ ІНТЕР» ПРОПОНУЮТЬ:

РАЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Є. Л. Стрельцов **Раціональний дискурс про кримінальне право:** монографія.
Юрінком Прес, 2024. 468 с.
ISBN 978-617-8498-00-9

У книзі систематизовані публікації, в яких досліджується проблема сучасного розвитку кримінального права і які були оприлюднені (надруковані) протягом останніх років у «Юридичному віснику України». Тому видання буде корисним для законотворців та їх консультантів, науковців, практиків, викладачів, докторантів й аспірантів, здобувачів вищої освіти.



Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

МІЙ ПОГЛЯД НА ПРАВО

П. П. Пацурківський **Мій погляд на право:** збірник наукових праць.
Юрінком Прес, 2024. 280 с.
ISBN 978-617-8498-01-6

Книга є зібранням жанрово неоднорідних наукових досліджень автором невловимого феномену природи права. До неї увійшли його конкурсні роботи, статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, матеріали та тези міжнародних наукових конференцій, публіцистичні розвідки в тижневику «Юридичний вісник України». Видання розраховане передусім на студентів, аспірантів, інших молодих правників, на кого Історія вже поклала відповідальність за прийдешнє України, а також на осіб, для яких дослідження феномену права стало професією.



Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

ПОДРУЖЖЯ НА МІЛЬЙОН АБО 3 КРОКИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЩАСЛИВОЇ СІМ'Ї

Юлія Сагайдак. **Подружжя на мільйон або 3 кроки для створення щасливої сім'ї.**

Київ: Юрінком Прес, 2025. 128 с.

ISBN 978-617-8498-04-5

Це книга про проблеми сім'ї, про гармонізацію сімейних стосунків, збереження подружнього вогника та підтримки здорових партнерських відносин. Така книга завжди є актуальною і потрібною. В ній, на основі професійних практик, за використання досліджень психологічної науки і практики, надається можливість переосмислити феномен сексуальності та традиційних ролей чоловіка та жінки в суспільстві, в особистих сімейних відносинах. Автор досліджує ступінь агресивності партнерів, їх вміння вирішувати конфлікти, знаходити психологічну сумісність та рольові очікування разом із ціннісними орієнтирами, які безумовно впливають на рівень задоволеності сімейними відносинами. Книга стане у нагоді широкому колу читачів, які цікавляться сімейними відносинами, бажають зберегти родинні стосунки, покращити свій соціальний статус.



Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

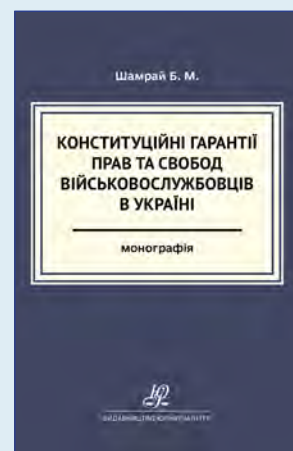
Б. М. Шамрай. **Конституційні гарантії прав та свобод військовослужбовців в Україні:** монографія.

Київ: Юрінком Інтер, 2025. 256 с.

ISBN 978-966-667-871-6

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України наукове дослідження гарантій прав та свобод такої категорії осіб, як військовослужбовці Збройних Сил України й інших військових формувань, на основі аналізу конституційного права та законодавства набуло особливого значення. Перспективам удосконалення національного законодавства, яке регулює гарантії прав та свобод військовослужбовців, саме в цей час має бути приділена увага науковців та практиків. Розуміння теоретико-методологічної основи, сутності й класифікації гарантій прав та свобод військовослужбовців через розкриття загальносоціальних і правових (юридичних) гарантій прав та свобод військовослужбовців, механізму їх реалізації в Україні й зарубіжних країнах світу, є запорукою національної стабільності України.

Видання стане в нагоді, перш за все, офіцерам, які здійснюють соціально-правову роботу в Збройних Силах України, курсантам, які опановують знання у визначеній сфері, соціальним працівникам, військовим, які проходять службу або звільнилися, членам їхніх родин, а також фахівцям органів, що надають соціальну допомогу, волонтерам і всім, хто цікавиться правом, соціальною роботою, соціологією, психологією та військовими науками.



Приймаються замовлення.
E-mail: sales@yurincom.kiev.ua
Тел.: +38 (095) 491-34-91

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА 2024 РІК

Іноземець, майно якого підлягало поверненню йому за рішенням національного суду, однак було примусово відчужено в умовах воєнного стану, має право на компенсацію його вартості.....	2
Легітимно вилучене на воєнні потреби майно не підлягає поверненню.....	2
Видозміна, перероблення чи знищення об'єкта нерухомості під час перебування в чужому незаконному володінні унеможлиблює його витребування власником у добросовісного набувача.....	3
Знесення об'єкта нерухомості є належною вимогою для захисту прав власника земельної ділянки, на якій самочинно зведено об'єкт.....	4
Сторона правочину, дії якої засвідчують намір збереження дійсності правочину, не може оспорювати його з підстав, про які вона знала або повинна була знати, коли вчиняла такі дії.....	5
Визначаючи розмір аліментів на дітей, суд має враховувати наявність у платника аліментів інших дітей і непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, баби/діда, прабаби/прадіда.....	5
Належним відповідачем за позовом директора школи про поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу є відповідний відділ освіти.....	6
Недотримання працівниками банку вимог профільного законодавства не може покласти тягар відповідальності на сумлінного споживача фінансових послуг.....	7
Зміна батьком місця проживання дітей без згоди на те матері, за відсутності рішення компетентного органу про вирішення спору між батьками щодо опіки над дітьми, не є підставою для припинення стягнених з нього за рішенням суду аліментів та підставою для стягнення аліментів в окремому судовому провадженні з матері на користь батька.....	8
Проведення судового засідання під час повітряної тривоги за відсутності сторін є підставою для скасування судового рішення.....	8

НАЙВАЖЛИВІШІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЗА ДВА ТИЖНІ

АРМА продаватиме стягнуті в дохід держави облігації.....	9
Служби супроводу першочергово комплектуватимуть особами з інвалідністю внаслідок війни.....	10
Вирощування промислових конопель не потребує ліцензії.....	10
У виправних колоніях максимального рівня безпеки не видаватимуть цигарки.....	11
Вступ до закладів фахової передвищої освіти – 2025: затверджено Порядок.....	11
Інформацію про військових не вноситимуть до Єдиної бази посадовців.....	11
Бронювання працівників операторів платіжного ринку: 4 критерії важливості.....	12
До протидії агресії залучатимуть цивільних фахівців з кібербезпеки.....	12
Заяву та документи для призначення пенсії мобілізовані можуть надсилати поштою.....	13
Єдиний критерій важливості установ у сфері готівкового обігу.....	13
Перетинати кордон зможуть більше категорій осіб, які не підлягають мобілізації.....	13
Закупівля вітчизняних вантажівок під озброєння і техніку – за умови локалізації не менше 50%.....	13
Проживання у зоні обов'язкового відселення можна підтвердити витягом з реєстру.....	14
7 документів для погодження реорганізації чи ліквідації спеціального дитсадка.....	14
Не менше 2 педагогів для апробації навчальної літератури з мов нацменшин.....	15
НМТ-2025: затверджено Порядок реєстрації.....	15
5 умов надання субвенції на компенсацію за житло захисникам.....	15
Виконавці перевірятимуть застосування до боржників Закону «Про санкції».....	16
11 різних заяв можна подати до міжнародного Реєстру збитків.....	16



Ключові рішення Верховного Суду за 2024 рік

Іноземець, майно якого підлягало поверненню йому за рішенням національного суду, однак було примусово відчужено в умовах воєнного стану, має право на компенсацію його вартості

11 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 461/433/23 задовольнив частково касаційну скаргу митниці, яка передала майно позивача для потреб Збройних Сил.

Громадянин Республіки Польща звернувся до суду з позовом про визнання протиправними дій, визнання протиправними та скасування рішень, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, посилаючись на те, що відчуження належного йому автомобіля є протиправним.

Працівниками митниці було складено відносно позивача протокол про порушення митних правил та з метою забезпечення сплати штрафу, який може бути накладено на порушника митних правил відповідно до вимог ч. 6 ст. 481 Митного кодексу України, на підставі ст. 511 МК України вилучено належний йому на праві власності транспортний засіб, а також свідоцтво про реєстрацію вказаного транспортного засобу.

В іншій справі районний суд постановою, залишеною без змін апеляційним судом, заклав провадження у справі про притягнення його до адміністративної відповідальності за порушення митних правил у зв'язку з відсутністю у його діях складу адміністративного правопорушення, та вирішив повернути йому вилучений автомобіль.

Повернути належний йому автомобіль не вдалося, оскільки митниця листом повідомила, що для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони у зв'язку з військовою агресією держави-окупанта проти України та цивільного захисту населення в умовах воєнного стану проведено примусове відчуження (вилучення) майна, а саме відчужено належний йому транспортний засіб.

Рішенням районного суду, з яким погодився апеляційний суд, позовні вимоги задоволено частково, оскільки правовий статус іноземців, які перебувають на території України під час дії воєнного стану, не визначається відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а тому іноземець, на відміну від громадян України, не несуть обов'язку щодо примусового відчуження належного їм на праві власності майна під час дії в Україні правового режиму воєнного стану. Позивач, як іноземний громадянин, не міг бути суб'єктом виконання військово-транспортного обов'язку.

Розглянувши касаційну скаргу митниці, Верховний Суд вказав, що стосовно надання громадянами під час мобілізації їхнього майна ЗСУ чи іншим військовим формуванням або оперативно-рятувальній службі цивільного захисту діє порядок наступного відшкодування державою вартості такого майна, тобто у строк, визначений ч. 2 ст. 10 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах пра-

вового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (постанови Великої Палати Верховного Суду від 13 вересня 2023 р. у справі № 757/64569/16-ц, від 23 жовтня 2024 р. у справі № 712/3525/23).

Позивач є громадянином Республіки Польща, його автомобіль було вилучено національними органами влади за відсутності достатньої правової підстави, що встановлено судом при розгляді іншої справи. Таким чином, станом на момент прийняття рішення про примусове відчуження транспортного засобу, він перебував на території України поза волею його власника та за відсутності правомірного примусу.

Верховний Суд погодився, що суди попередніх інстанцій дійшли загалом правильного висновку щодо відшкодування на користь іноземця вартості майна (zareєстрованого у Республіці Польща автомобіля), яке перебувало на території України без його згоди, за відсутності достатніх правових підстав (у зв'язку з необґрунтованими діями національних органів влади) та підлягало поверненню іноземцю на підставі рішення національного суду, яке набрало законної сили, однак було примусово відчужено в умовах воєнного стану.

Водночас позовні вимоги про визнання протиправними та скасування дій та рішень органів державної влади щодо примусового відчуження майна в умовах воєнного стану слід визнати неналежним, зокрема неефективним, способом захисту прав та інтересів позивача у спірних правовідносинах (п. 66-69 постанови Великої Палати Верховного Суду від 23 жовтня 2024 р. у справі № 712/3525/23, ухваленої після подання касаційної скарги). Належним способом захисту порушеного права позивача є відшкодування вартості майна.

Отже, Верховний Суд оскаржені судові рішення, зокрема в частині відшкодування вартості автомобіля, стягнення моральної шкоди, розподілу судових витрат змінив, виклавши їх мотивувальні частини у редакції своєї постанови.

*Рішення в ЄДРСР —
reyestr.court.gov.ua/Review/123734064*

Легітимно вилучене на воєнні потреби майно не підлягає поверненню

4 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 712/10118/22 задовольнив касаційну скаргу обласної військової адміністрації з огляду на дотримання нею процедури прийняття спірного рішення.

Особа звернулася до суду з позовом до обласної військової адміністрації про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії.

Щодо позивача інспектором взводу № 1 роти БУПП в Черкаській області було складено протокол про адміністративне правопорушення за ст. 130 КУпАП, за наслідками складання якого у нього вилучили автомобіль та направили його на подальше збе-



рігання на штраф-майданчик, при цьому позивачу було доведено, що належний йому автомобіль буде передано на користь ЗСУ.

Позивач зазначав, що процедура вилучення авто має бути оформлена актом про примусове відчуження, форма якого затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 998.

Станом на день звернення до суду позивач акт про примусове відчуження майна не отримував та не підписував. Такими діями відповідач позбавив його права отримати компенсацію.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції виходив із того, що факт зупинки вилученого в подальшому транспортного засобу, складання адміністративних матеріалів щодо позивача за керування транспортним засобом в стані алкогольного сп'яніння не стало підставою для вилучення автомобіля, а лише було приводом для інформування органами правопорядку відповідної робочої групи та подальшого розгляду питання доцільності його вилучення для потреб оборони. Саме робочою групою в межах визначених повноважень та відповідно до вимог чинного законодавства прийнято рішення про відчуження транспортного засобу, спрямоване на забезпечення виконання завдань з оборони України.

Частково задовольняючи позов, суд апеляційної інстанції виходив з того, що оскаржене рішення робочої групи прийнято з порушенням норм права та принципів. Щодо вимоги про повернення позивачеві транспортного засобу суд зазначив, що для вирішення даної позовної вимоги необхідним є з'ясування чи зберігся транспортний засіб, оскільки у випадку його фізичного знищення позивач отримує право на компенсацію його вартості. Оскільки учасниками справи не надано до суду доказів фактичного місця перебування транспортного засобу та його фізичного стану, суд вважав, що позовна вимога є передчасною.

Розглянувши касаційну скаргу обласної військової адміністрації, Верховний Суд вказав, що примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості (ч. 1 та 2 ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»).

У ч. 1 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» встановлено, що громадяни зобов'язані надавати в установленому порядку під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, власниками яких вони є, ЗСУ, іншим військовим формуванням, оперативно-рятувальній службі цивільного захисту з наступним відшкодуванням державою їх вартості в порядку, встановленому законом. Отже, стосовно надання громадянами під час мобілізації їхнього майна ЗСУ чи іншим військовим формуванням або оперативно-рятувальній службі цивільного захисту діє виключно порядок наступного відшкодування державою вартості такого майна, тобто у строк, визначений ч. 2 ст. 10 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».

Верховний Суд визнав, що втручання у право власності позивача переслідувало легітимну мету та було пропорційним у співвідношенні до суспільних інтересів. В Україні із 24 лютого 2022 р. діє воєнний стан внаслідок збройної агресії російської федерації. Зусилля державних органів, Збройних Сил України, інших військових формувань спрямовані насамперед на захист життя і здоров'я мільйонів людей, значних зусиль і засобів по-

требує захист незалежності та територіальної цілісності України, що, окрім іншого, є обов'язком кожного громадянина України. Збройні Сили України мають гостру потребу в забезпеченні матеріальними ресурсами, у тому числі автомобільною технікою, для належного виконання визначених перед ними завдань.

Таким чином, втручання у право власності позивача відповідає критерію законності, оскільки відбулося у чітко регламентованому, зрозумілому порядку, який діє в Україні з незначними змінами з 2012 р.

Вказане відповідає правовим висновкам, що містяться у постанові Великої Палати Верховного Суду від 23 жовтня 2024 р. у справі № 712/3525/23.

При цьому місцевий суд правильно зазначив, що рішення суду про наявність чи відсутність у діях позивача складу адміністративного порушення, передбаченого ч. 1 ст. 130 КУпАП, не може свідчити про відсутність правових підстав для вилучення належного позивачу автомобіля.

Ураховуючи наведене, Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував, рішення районного суду залишив у силі.

Рішення в ЄДРСР —
reyestr.court.gov.ua/Review/123567717

Видозміна, перероблення чи знищення об'єкта нерухомості під час перебування в чужому незаконному володінні унеможливорює його витребування власником у добросовісного набувача

11 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 523/6336/16-ц залишив без задоволення касаційну скаргу позивача, який заперечував видозміну об'єкта нерухомого майна.

Міська рада звернулася до суду з позовом про витребування майна з чужого незаконного володіння, визнання права власності, оскільки позивачем спірне майно не відчужувалося, рішення районного суду про визнання права власності на нежитлове приміщення, на підставі якого зареєстровано право власності, є підробленим, вказане приміщення вибуло з володіння міської ради не з волі останньої, тому підлягає витребуванню від добросовісних набувачів відповідно до ст. 388 ЦК України.

На момент звернення з позовом спірне нежитлове приміщення було поділено на 5 окремих частин, з наданням відповідним часткам статусу житлового приміщення - квартир, що знаходяться у власності відповідачів.

Заочним рішенням районного суду позов задоволено з тих мотивів, що приміщення незаконно вибуло із комунальної власності, тобто відповідачі набули у власність квартиру без відповідної на те правової підстави.

При цьому відповідачі є добросовісними власниками квартир, оскільки вони не знали та не мали можливості знати, що особа, яка продала вищевказану квартиру, не мала права її відчужувати.

Власник з дотриманням вимог ст. 387 і 388 ЦК України може витребувати належне йому майно від особи, яка є останнім його набувачем, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене до того, як воно потрапило у володіння останнього набувача.

Апеляційний суд заочне рішення районного суду скасував та ухвалив нове про відмову у задоволенні позову, встановивши, що вимоги міської ради стосуються об'єкта нерухомості, який за час перебування в чужому незаконному володінні, видозмінився (в законному порядку) і за індивідуальними озна-



ками (конструктивні елементи, площа, статус нерухомого майна) не відповідає тому об'єкту нерухомості, який вибув з права власності міської ради у 2003 р.

З огляду на це, у суду першої інстанції не було підстав для задоволення вимог про витребування нерухомого майна з чужого незаконного володіння. Оскільки річ (об'єкт нерухомого майна), перебуваючи в чужому володінні, видозмінилася, застосовуються зобов'язально-правові способи захисту права власності відповідно до положень гл. 83 ЦК України.

Розглянувши касаційну скаргу міської ради, Верховний Суд нагадав що у постанові ВС від 18 вересня 2024 р. по справі № 751/1620/23 зазначено, що витребувати можна лише те майно, яке є в наявності та фактично перебуває у незаконному володінні відповідача. Якщо ж майно, яке перебуває у чужому володінні, видозмінилося, було перероблене чи знищене, а позивач довів, що вказане майно йому належить, то в такому випадку стягується вартість майна. Інакше виконати судові рішення про задоволення позову буде неможливо.

У справі, що переглядалася, можливість задоволення виндикаційного позову шляхом витребування нерухомого майна від добросовісних набувачів залежить від обставин того, чи видозмінено, перероблене, чи знищене це майно.

Обґрунтовуючи видозміну спірного об'єкта нерухомого майна, суд апеляційної інстанції керувався тим, що згідно з технічним паспортом будинок є нежитловою будівлею. Натомість реконструйований об'єкт нерухомого майна з новоствореними квартирами зі зміненим статусом з нежилого на жилий, зміненою площею був прийнятий в експлуатацію державною приймальною комісією, акт якої затвердив Виконавчий орган міської ради своїм рішенням.

Крім того, в контексті висновків суду апеляційної інстанції про неможливість витребування у відповідачів спірного майна з огляду на видозміну об'єкта нерухомого майна важливою є обставина такої видозміни у законному порядку.

Позивач, посилаючись на незаконність вибуття об'єкта нерухомого майна з комунальної власності як підставу для його повернення, своїми діями в особі структурних підрозділів, наділених відповідними повноваженнями, фактично погодив здійснення реконструкції цього об'єкта, був обізнаний про характер його видозміни, а також про перспективи подальших наслідків, пов'язаних зі зміною правового режиму володіння майном.

Щодо власників квартир то правомірні очікування особи мирно володіти майном за наявності відповідного рішення органу публічної влади є об'єктом правового захисту згідно із ст. 1 Першого протоколу до Конвенції та національного законодавства України.

Подібні за змістом висновки викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 5 липня 2023 р. у справі № 912/2797/21.

Міська рада одночасно є особою, з власності якої незаконно вибуло майно на підставі підробленого судового рішення, а також особою, за наявності відповідних рішень якої (як органу публічної влади) у відповідачів виникли правомірні очікування мирно володіти майном.

Отже, за висновком ВС, витребування майна від добросовісних набувачів не вказує на правомірність заходу втручання у право на мирне володіння майном та дотримання справедливого балансу між інтересами держави, пов'язаними з цим втручанням, та інтересами особи, яка зазнає такого втручання, відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

**Рішення в ЄДРСР —
reyestr.court.gov.ua/Review/123779873**

Знесення об'єкта нерухомості є належною вимогою для захисту прав власника земельної ділянки, на якій самочинно зведено об'єкт

4 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 202/3145/22 задовольнив частково касаційну скаргу міської ради, яка посилалась на самовільне захоплення земельної ділянки.

Міська рада звернулася до суду з позовною заявою про визнання недійсним договору дарування, скасування записів про державну реєстрацію іпотеки та про державну реєстрацію обтяження, скасування записів про державну реєстрацію права власності та повернення земельної ділянки, оскільки відповідачка не набула право власності на нежитлове приміщення, тому не мала права розпоряджатися ним.

За договором дарування відповідачка подарувала іншим відповідачам нерухоме майно, а саме - нежитлове приміщення. При цьому земельна ділянка, на якій розташовано нерухоме майно, належить територіальній громаді в особі міської ради та віднесена до земель комунальної власності в силу ст. 80, 83 Земельного кодексу України та ст. 26, 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Зазначена земельна ділянка жодному із відповідачів у користування не надавалася.

Отже, земельна ділянка підлягає поверненню територіальній громаді в особі міської ради з приведенням її у придатний для використання стан шляхом знесення самочинно побудованих споруд.

Рішенням районного суду, залишеним без змін апеляційним судом, у задоволенні позову відмовлено з тих мотивів, що ні при подачі позовної заяви, ні в судовому засіданні не доведено, яким чином відповідачі порушили права та інтереси позивача.

Розглянувши касаційну скаргу міської ради, Верховний Суд вказав, що правовий режим самочинного будівництва врегульовано ст. 376 ЦК України. Норми зазначеної статті є правовим регулятором відносин, які виникають у зв'язку із здійсненням самочинного будівництва.

Стаття 376 ЦК України розміщена у гл. 27 «Право власності на землю (земельну ділянку)», тобто правовий режим самочинного будівництва пов'язаний з питаннями права власності на землю.

Знаходження на земельній ділянці одного власника об'єкта нерухомості (будівлі, споруди) іншого власника істотно обмежує права власника землі, при цьому таке обмеження є безстроковим. Так, власник землі в цьому разі не може використовувати її ані для власної забудови, ані іншим чином і не може здати цю землю в оренду будь-кому, окрім власника будівлі чи споруди. Тому державна реєстрація будівлі, споруди на чужій земельній ділянці є фактично і реєстрацією обмеження права власника землі (див. п. 84 постанови Великої Палати Верховного Суду від 19 травня 2020 р. у справі № 916/1608/18).

Отже, самочинне будівництво нерухомого майна особою, яка не є власником земельної ділянки, слід розглядати як порушення прав власника відповідної земельної ділянки.

До таких висновків дійшла Велика Палата Верховного Суду у постанові від 15 листопада 2023 р. у справі № 916/1174/22.

Крім того, у вказаній постанові Велика Палата Верховного Суду зазначила, що права власника земельної ділянки порушуються в результаті факту самочинного будівництва, а не державної реєстрації права власності на самочинно побудоване майно.



Державна реєстрація права власності на самостійно побудовану будівлю, споруду поза встановленим ст. 376 ЦК України порядком за особою, яка таке будівництво здійснила, лише додає до вже існуючих фактичних обмежень (які з'явилися безпосередньо з факту самостійного будівництва) власника земельної ділянки в реалізації свого права власності додаткові юридичні обмеження.

Позов про знесення самостійно збудованого нерухомого майна може бути пред'явлено власником чи користувачем земельної ділянки або іншою особою, права якої порушено, зокрема, власником (користувачем) суміжної земельної ділянки з підстав, передбачених ст. 391, 396 ЦК України.

У ч. 2 ст. 212 ЗК України передбачено, що приведення земельних ділянок у придатний для використання стан, включаючи знесення будинків, будівель і споруд, здійснюється за рахунок громадян або юридичних осіб, які самовільно зайняли земельні ділянки.

Тому належними вимогами, які може заявити особа - власник земельної ділянки, на якій здійснено (здійснюється) самостійне будівництво, для захисту прав користування та розпорядження такою земельною ділянкою, є вимога про знесення самостійно побудованого нерухомого майна або вимога про визнання права власності на самостійно побудоване майно (див. п. 152 постанови Великої Палати Верховного Суду від 15 листопада 2023 р. у справі № 916/1174/22).

У постанові Верховного Суду від 21 вересня 2022 р. у справі № 461/3490/18 у подібних правовідносинах зазначено, що належним способом захисту прав власності міської ради як власника земельної ділянки, на якій здійснено самостійне будівництво, щодо користування і розпорядження цією земельною ділянкою є вимога про знесення такої забудови, яку позивач вважає самостійною, відповідно до ч. 4 ст. 376 ЦК України. Належним відповідачем за такою вимогою є власник відповідної забудови.

Отже, Верховний Суд визнав висновки про недоведеність порушення прав позивача помилковими, рішення районного суду та постанову апеляційного суду скасував і направив справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР —
reustr.court.gov.ua/Review/123567716*

Сторона правочину, дії якої засвідчують намір збереження дійсності правочину, не може оспорювати його з підстав, про які вона знала або повинна була знати, коли вчиняла такі дії

4 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 369/322/23 залишив без задоволення касаційну скаргу позивача, який не довів факту уведення його в оману щодо предмету страхування.

Товариство з додатковою відповідальністю «Страхова група «Оберіг» звернулося до суду з позовом про визнання недійсним полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, мотивуючи тим, що під час укладення полісу відповідач надав неправдиві відомості щодо відсутності у нього обов'язку з проходження обов'язкового технічного контролю.

Заочним рішенням районного суду позов задоволено з тих мотивів, що відповідач свідомо повідомив неправдиві відомості, зазначивши, що забезпечуваний транспортний засіб не підлягає

обов'язковому технічному контролю, тобто приховав інформацію, що мала значення для укладення договору страхування, ввів позивача в оману.

Апеляційним судом заочне рішення районного суду скасовано та ухвалено нове, яким у задоволенні позовних вимог відмовлено, оскільки при оформленні полісу відповідачем (страхувальником) було надано позивачу всю необхідну інформацію, з якою страховик мав можливість перевірити належність транспортного засобу до типу вантажних і необхідність проходження цим транспортним засобом обов'язкового технічного контролю. Страховик не був позбавлений можливості перевірити надану відповідачем інформацію.

Розглянувши касаційну скаргу позивача, Верховний Суд вказав, що відповідно до п. 17.1 ст. 17 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», ч. 2 ст. 18 Закону України «Про страхування» (у редакції на час виникнення спірних правовідносин) договори обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів, що підлягають обов'язковому технічному контролю відповідно до Закону України «Про дорожній рух», укладаються страховиками за умови проходження зазначеними транспортними засобами обов'язкового технічного контролю, якщо вони згідно з протоколом перевірки технічного стану визнані технічно справними.

Сторона оспорюваного правочину, дії якої засвідчують спрямування її волі на збереження дійсності правочину та його виконання, не може надалі оспорювати правочин з підстав, про які вона знала або повинна була знати під час виявлення цієї волі, що випливає із засад добросовісності, на яких ґрунтується зобов'язання (ч. 3 ст. 509 ЦК України).

У постанові від 21 січня 2021 р. у справі № 348/2675/17 Верховний Суд зазначив, що проходження транспортним засобом обов'язкового технічного контролю може розглядатися як умова укладення договору, а не його істотна умова.

Відомості про страхувальника, транспортний засіб, щодо якого укладається договір страхування, а також особливі умови використання забезпеченого транспортного засобу страховик повинен отримати від страхувальника, водночас має право перевірити їх достовірність шляхом звірки з наявними даними у власних інформаційних реєстрах та з даними державних інформаційних ресурсів.

Таким чином, страховик не був позбавлений можливості додатково здобути інформацію щодо транспортного засобу, перевірити надану відповідачем інформацію. Вказані дії були вчинені позивачем лише після настання страхового випадку, що свідчить про наявність наміру ухилитися від виплати страхових сум на користь потерпілої внаслідок ДТП особи.

*Рішення в ЄДРСР —
reustr.court.gov.ua/Review/123601857*

Визначаючи розмір аліментів на дітей, суд має враховувати наявність у платника аліментів інших дітей і непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, баби/діда, прабаби/прадіда

9 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у справі № 404/7235/22 залишив без задоволення касаційну скаргу колишньої дружини, на користь якої з відповідача стягнуто аліменти.



Бабуся звернулася до суду з позовом до онука про стягнення аліментів, обґрунтовуючи тим, що відповідач не надає їй матеріальної допомоги, якої вона потребує через втрату житла внаслідок військової агресії російської федерації, а також у зв'язку з відсутністю необхідних коштів на життя та необхідних медичних препаратів.

Рішенням районного суду позов задоволено, виходячи з норм ст. 266 СК України, згідно з якою повнолітні внуки, правнуки зобов'язані утримувати непрацездатних бабу, діда, прабабу, прадіда, які потребують матеріальної допомоги і якщо у них немає чоловіка, дружини, повнолітніх дочки, сина або ці особи з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання, за умови, що повнолітні внуки, правнуки можуть надавати матеріальну допомогу.

Не погоджуючись із вказаним судовим рішенням, особа, яка не брала участі у справі, - колишня дружина оскаржила його в апеляційному порядку.

Враховуючи, що рішенням суду першої інстанції питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки колишньої дружини не вирішувалося, апеляційний суд заклав апеляційне провадження за її апеляційною скаргою відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК України.

У касаційній скарзі колишня дружина зазначала, що суд не врахував наявність судового рішення районного суду у іншій справі, яким на її користь із відповідача стягнуто аліменти на утримання неповнолітньої доньки. Наявність оскаржуваного рішення використовується відповідачем для зменшення розміру аліментів на їх спільну дитину, чим потенційно завдає шкоди.

Верховний Суд вказав, що відповідно до ст. 352 ЦПК України учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково.

За змістом ст. 352 ЦПК України право апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції особи, яка не брала участі у справі, ґрунтується не на гіпотетичній зацікавленості, а на правовій зацікавленості, яка обумовлюється змістом норм матеріального права.

Лише встановивши, що оскаржуване рішення безпосередньо встановлює, змінює або припиняє права та/або обов'язки особи, яка не брала участь у розгляді справи, або породжує для цієї особи правові наслідки, апеляційний суд переглядає рішення суду першої інстанції за апеляційною скаргою такої особи.

Положення чинного законодавства не визначають як підставу для зменшення розміру аліментів на утримання дітей факт постановлення судом рішення про стягнення з платника аліментів на користь інших осіб, перебування яких на утриманні платника враховано судом при вирішенні спору про стягнення аліментів на дітей.

Таким чином, у отримувача аліментів відсутня необхідність оскаржувати в апеляційному порядку наступні рішення про стягнення аліментів на користь інших утриманців платника, яких останній був зобов'язаний утримувати в силу закону і на час вирішення спору про стягнення аліментів, оскільки суд при визначенні розміру аліментів на дітей зобов'язаний в силу положень ст. 182 СК України враховувати наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, баби/діда, прабаби/прадіда і такі обставини не є підставою для зменшення розміру раніше призначених аліментів.

*Рішення в ЄДРСР —
reyestr.court.gov.ua/Review/124186735*

Належним відповідачем за позовом директора школи про поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу є відповідний відділ освіти

9 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у справі № 761/13951/22 задовольнив частково касаційну скаргу Управління освіти, на яке було покладено обов'язок відшкодувати середній заробіток звільненого з посади директора школи.

Особа звернулася до суду з позовом до Департаменту освіти і науки виконавчого органу міської ради (міської державної адміністрації), Управління освіти районної державної адміністрації про визнання незаконними і скасування наказів про призупинення трудового договору (контракту) та звільнення, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу, відшкодування моральної шкоди.

Позивачка працювала на посаді директора школи, яку наказом Департаменту освіти і науки виконавчого органу міської ради (міської державної адміністрації) з нею з 24 березня 2024 р. призупинено трудовий договір, а іншим наказом її звільнено з роботи 12 квітня 2022 р. за прогул.

Вважала зазначені накази незаконними, оскільки вона не могла з'явитися на робочому місці через обставини непереборної сили, які не залежали від її волі та про які вона повідомила відповідачів.

Рішенням районного суду позов задоволено частково з тих мотивів, що звільнення позивачки за прогул є незаконним.

Апеляційним судом рішення районного суду у частині стягнення з Департаменту освіти і науки на користь позивачки середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу (за врахуванням всіх необхідних платежів і податків) у розмірі 104 982,76 грн скасовано та постановлено у цій частині нове судове рішення - стягнуто цю суму з Управління освіти районної державної адміністрації.

Розглянувши касаційну скаргу Управління освіти районної державної адміністрації, Верховний Суд вказав, що відповідно до ч. 11, абз. 2 ч. 13 ст. 39 Закону України «Про повну загальну середню освіту» протягом трьох робочих днів з дня оприлюднення рішення про переможця конкурсу посадова особа засновника (голова відповідної ради чи керівник державного органу) або керівник уповноваженого ним органу (структурного підрозділу з питань освіти) призначає переможця конкурсу на посаду та укладає з ним строковий трудовий договір.

Припинення трудового договору з керівником державного чи комунального закладу загальної середньої освіти у зв'язку із закінченням строку його дії або його дострокове розірвання здійснюється відповідною посадовою особою засновника (голова відповідної ради чи керівником державного органу) або керівником уповноваженого ним органу (структурного підрозділу з питань освіти) з підстав та у порядку, визначених законодавством про працю.

Згідно з п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту» засновник закладу загальної середньої освіти – орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад загальної середньої освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника.

Отже, під поняттям роботодавець у контексті положень законодавства про освіту слід розуміти, що засновником закладу серед-



ньої освіти є відповідні рада, державний орган чи уповноважений ним орган, його структурний підрозділ, від імені якого укладено і підписано трудовий договір з керівником закладу середньої освіти.

У цій справі роботодавцем позивача є саме Департамент освіти і науки виконавчого органу міської ради (міської державної адміністрації).

Отже, вимоги позивачки стосувалися виключно прав та обов'язків Департаменту освіти і науки виконавчого органу міської ради (міської державної адміністрації), з яким у неї й виник спір щодо звільнення, отже, Департамент і є тією юридичною особою, яка має відповідати за позовними вимогами про стягнення середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу, оскільки саме за рахунок Департаменту можливо задовольнити ці позовні вимоги, а тому останній є належним відповідачем у спірних правовідносинах.

Тому Верховний Суд постанову апеляційного суду у частині вирішення позовних вимог про стягнення середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу скасував, рішення районного суду у цій частині залишив у силі.

*Рішення в ЄДРСР —
reustr.court.gov.ua/Review/123851139*

Недотримання працівниками банку вимог профільного законодавства не може покладати тягар відповідальності на сумлінного споживача фінансових послуг

11 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 711/8709/19 задовольнив касаційну скаргу представника позивача, який не видавав довіреність, на підставі якої банк видав депозитний вклад та нараховані за ним проценти.

Особа звернулася до суду з позовом до АТ КБ «ПриватБанк» про захист прав споживача фінансових послуг, стягнення зборгованості за договором банківського вкладу (депозиту), оскільки відповідач свої зобов'язання за договором не виконав, сума вкладу та нараховані проценти не виплачені.

Районний суд, з рішенням якого погодився апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив у зв'язку з тим, що позивачем не доведено факту неналежного виконання банком своїх зобов'язань за депозитним договором, а судом не встановлено порушень постанови Правління Національного банку України від 25 вересня 2018 р. № 103 зі сторони відповідача.

Депозитні кошти, належні позивачу, у банку отримав його уповноважений представник на підставі довіреності від імені позивача, надавши паспорт, інші особисті дані, всі депозитні рахунки.

Розглянувши касаційну скаргу представника позивача, Верховний Суд вказав, що зі змісту ст. 64 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (у редакції на час видачі коштів) вбачається, що банкам забороняється проводити фінансові операції з готівкою (готівковими коштами) з клієнтами-юридичними чи фізичними особами у разі коли виникає сумнів стосовно того, що особа виступає не від власного імені.

На час видачі АТ КБ «ПриватБанк» грошових коштів особі, як начебто довірений особі позивача, порядок відкриття та закриття банками поточних та вкладних (депозитних) рахунків регулювалось Інструкцією про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків резидентів і нерезидентів, затвердженій постановою Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 492.

Згідно з п. 9 Інструкції операції за рахунками клієнтів фізичних осіб здійснюються за розпорядженням власника або за його дорученням на підставі довіреності (копії довіреності), засвідченої нотаріально, а у випадках, визначених законодавством України, – іншими уповноваженими на це особами. Довіреність може бути засвідчена уповноваженим працівником банку, якщо вона складається в банку (у присутності власника рахунку та довірених осіб). Така довіреність додаткового засвідчення не потребує.

Пунктом 111 Інструкції було визначено, що видаткові операції за вкладними (депозитними) рахунками фізичних осіб здійснюються за розпорядженням власника рахунку або за його дорученням на підставі довіреності, засвідченої нотаріально.

Представники клієнта мають подати уповноваженому працівникові банку документи, що підтверджують їх повноваження (п. 30 Інструкції).

Зі змісту ч. 1 ст. 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (у редакції на час видачі коштів) вбачається, що фінансова операція з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів) підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу у разі, якщо зокрема сума, на яку вона здійснюється дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 150 000 гривень, якщо має ознаки фінансових операцій з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів).

У цій справі сума виданої банком готівки в іноземній валюті перевищує суму, еквівалентну 150 000 гривень, а тому відповідач, як суб'єкт первинного фінансового моніторингу повинен здійснити обов'язковий фінансовий моніторинг, верифікацію і ідентифікацію особи, яка діяла як представник клієнта, перевірити на підставі офіційних документів наявність у цієї особи відповідних повноважень, а також здійснити ідентифікацію особи, від імені або за дорученням якої проводиться фінансова операція.

Банком було проведено ідентифікацію та верифікацію особи, як клієнта банку, перевірено надану довіреність.

Незважаючи на наведене, Верховний Суд дійшов до висновку, що здійснені банком дії тим не менше призвели до видачі коштів не вкладнику, позивачу, а невстановленій особі за підробленим паспортом, що сторонами не заперечується і підтверджується процесуальними діями, вчиненими в рамках кримінального провадження, та службовим розслідуванням.

Оскільки належні позивачу грошові кошти за договором розміщення на депозитному вкладі відповідач видав невстановленій особі, що банком не заперечувалося, висновки судів попередніх інстанцій про доведеність виконання відповідачем своїх зобов'язань перед позивачем та правомірність дій банку щодо видачі суми депозитного вкладу представнику позивача є такими, що суперечать положенням ч. 1 ст. 509, ч. 1 ст. 1058 ЦК України, а також умовам укладеного між сторонами договору.

Саме банк визначає відповідальних працівників, яким надається право видавати кошти за вимогою клієнта, оформляти касові документи, а також визначає систему контролю за виконанням касових операцій, а тому недотримання уповноваженими працівниками банку вимог законодавства у сфері банківської діяльності не може покладати тягар відповідальності на сумлінного споживача.

Отже, Верховний Суд оскаржувани судові рішення скасував та ухвалив нове рішення про задоволення позову.

*Рішення в ЄДРСР —
reustr.court.gov.ua/Review/123719413*



Зміна батьком місця проживання дітей без згоди на те матері, за відсутності рішення компетентного органу про вирішення спору між батьками щодо опіки над дітьми, не є підставою для припинення стягнених з нього за рішенням суду аліментів та підставою для стягнення аліментів в окремому судовому провадженні з матері на користь батька

11 грудня 2024 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 672/186/24 задовольнив касаційну скаргу відповідачки, яка не надавала згоди на зміну місця проживання дітей.

Чоловік звернувся до суду з позовом до дружини про стягнення аліментів, посилаючись на те, що діти залишилися проживати з ним та повністю знаходяться на його утриманні. Мати дітей добровільно матеріальної допомоги на забезпечення дітей не надає. Досягти домовленості з відповідачкою про участь в утриманні дітей не вдалося.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено з тих мотивів, що з огляду на рівність прав та обов'язків батьків щодо дитини, а також необхідність забезпечення дітям рівня життя, необхідного і достатнього для їх нормального фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку, з відповідачки підлягають стягненню аліменти на утримання їхніх з позивачем двох неповнолітніх дітей, які фактично проживають разом з батьком.

У касаційній скарзі відповідачка зазначала, що судами попередніх інстанцій не враховано, що судовими рішеннями у іншій справі відмовлено у задоволенні позову чоловіка про визначення місця проживання дітей разом з ним. Не можуть бути підставою для припинення стягнення аліментів обставини, які виникли внаслідок зміни батьком місця проживання дитини без згоди матері, з якою дитина фактично проживала.

Верховний Суд вказав, що за загальним правилом спосіб виконання батьками своїх обов'язків по утриманню неповнолітніх дітей, зокрема, сплаті аліментів, залежить від домовленості між ними, однак, у разі відсутності такої домовленості той з батьків, з ким проживають діти, має право звернутися до суду з відповідним позовом і в цьому разі аліменти на них можуть бути призначені у частці від заробітку (доходу) їх матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що питання участі сторін у вихованні та матеріальному забезпеченні їхніх спільних дітей вже були предметами судових розглядів.

Так, рішенням районного суду у іншій справі, залишеним без змін постановою апеляційного суду та постановою Верховного Суду, відмовлено у задоволенні позовних вимог чоловіка про визначення місця проживання їх спільних з дружиною дітей разом з ним.

Крім того, рішенням районного суду у іншій справі задоволено позов дружини до чоловіка про стягнення аліментів на утримання дітей.

В межах розгляду справи, що переглядалась в касаційному порядку, а також іншої справи судами попередніх інстанцій встановлено, що зміна місця проживання дітей була здійснена без згоди матері, за відсутності рішення компетентного органу про вирішення спору між батьками щодо опіки над дітьми. Проживання дітей з батьком не відповідає їх найкращим інтересам.

Верховний Суд вже зауважував, що перебування дитини у батька внаслідок вчинення ним незаконних дій по зміні її місця

проживання, у порушення відповідних судових рішень, якими з урахуванням найкращих інтересів дитини місце її проживання визначено з матір'ю, не можуть бути підставою для припинення стягнення з нього аліментів (постанови Верховного Суду від 27 лютого 2019 р. у справі № 307/1186/17, від 10 липня 2024 р. у справі № 754/9262/22).

Виходячи з обставин цієї справи, взявши до уваги, що батько без згоди матері змінив місце проживання дітей, а у його позові про визначення місця проживання дітей з батьком відмовлено судом з посиланням на інтереси дітей, він не може вважатися одним з батьків, разом з яким на правових підставах проживають діти. Отже, чоловік не є особою, на користь якої на підставі ч. 3 ст. 181 СК України можуть бути присуджені аліменти на утримання дітей. Присудження аліментів на користь чоловіка, який мотивує свої вимоги тим, що двоє дітей з 25 листопада 2023 року проживають з ним, за вказаних обставин фактично б могло свідчити про легітимізацію протиправних дій одного з батьків щодо зміни місця проживання дитини без згоди іншого з батьків, нівелиювало б судові рішення щодо визначення місця проживання дітей у іншій справі, мотивоване відсутністю доказів на підтвердження того, що проживання дітей разом з батьком буде відповідати їх найкращим інтересам.

У цій сімейній ситуації підстави для стягнення аліментів в окремому судовому провадженні з матері на користь батька на утримання дітей відсутні.

З урахуванням наведеного, Верховний Суд оскаржені судові рішення судів попередніх інстанцій скасував, ухвалив нове судові рішення про відмову у задоволенні позову.

*Рішення в ЄДРСПР —
reyestr.court.gov.ua/Review/123734063*

Проведення судового засідання під час повітряної тривоги за відсутності сторін є підставою для скасування судового рішення

26 лютого 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 752/8937/24 задовольнив касаційну скаргу представника відповідача, яка мала перешкоди для явки в судові засідання.

Заступник керівника міської прокуратури в інтересах держави в особі міської ради звернувся до суду з позовом про усунення перешкод у користуванні та розпорядженні земельною ділянкою природно-заповідного та водного фондів.

Разом із позовною заявою заступник керівника міської прокуратури звернувся до суду із заявою про забезпечення позову.

Районний суд ухвалою, залишеною без змін постановою апеляційного суду, заяву про забезпечення позову задовольнив з тих мотивів, що існує достатньо обґрунтоване припущення, що власник спірного майна може розпорядитися ним, зокрема відчужити земельну ділянку іншим особам, що у подальшому може утруднити ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів заявника, за захистом яких він звернувся до суду.

У касаційній скарзі представник відповідача зазначала, що ухвалою апеляційного суду справу призначено до розгляду в судовому засіданні суду апеляційної інстанції на 26 листопада 2024 р. о 13.00 год з викликом сторін. Прибувши завчасно до приміщення суду, представник відповідача була обмежена в доступі до приміщення в зв'язку з оголошенням повітряної



тривоги (о 12:37 у м. Києві було оголошено повітряну тривогу). Водночас апеляційний суд замість того, щоб перенести справу на іншу дату, завершив розгляд справи без участі представника відповідача, у зв'язку з чим відбулося обмеження права сторони на участь в апеляційному перегляді справи.

Верховний Суд вказав, що відповідно до ч. 1 ст. 366 ЦПК України про дату, час та місце розгляду справи повідомляються учасники справи, якщо справа відповідно до цього Кодексу розглядається з їх повідомленням.

Згідно з ч. 2 ст. 369 ЦПК України апеляційні скарги на ухвали суду, зазначені в п. 1, 5, 6, 9, 10, 14, 19, 37–40 ч. 1 ст. 353 цього Кодексу, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи. Ухвала суду першої інстанції про забезпечення позову (п. 3 ч. 1 ст. 353 ЦПК України) у вказаній частині не зазначена.

Чинним законодавством України у сфері цивільного захисту передбачений чіткий алгоритм поведінки громадян та відповідні повноваження органів державної влади, місцевого самоврядування, керівників підприємств і організацій усіх форм власності у випадку виникнення надзвичайної ситуації. Шляхом відповідних оповіщень (сигналів і повідомлень) органи управління цивільного захисту доводять до мешканців населених пунктів інформацію про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій, повітряної тривоги, аварій, катастроф, епідемій, пожеж тощо. Після отримання таких оповіщень громадяни мають діяти відповідно до наданих інструкцій та правил цивільного захисту, зокрема, припинити роботу та вжити необхідних заходів безпеки (рішення Ради суддів України від 5 серпня 2022 р. № 23).

Судами запроваджено локальні заходи (план, порядок дій, розпорядження) щодо інформування про сигнал «Повітряна тривога» та реагування задля збереження життя і здоров'я суддів, працівників апарату та відвідувачів суду, зокрема для їх негайного переміщення до укриття.

Вирішуючи питання про наявність підстав для відкладення розгляду справи, у якій на початок судового засідання оголошено сигнал «Повітряна тривога», суд має керуватися пріоритетом збереження життя і здоров'я людини, а обов'язком суду є сприяти учасникам судового процесу в реалізації ними процесуальних прав, зокрема на участь у судовому розгляді, та виходити з того, що відсутній учасник справи не з'явився в судове засідання з об'єктивних і поважних причин, якщо немає клопотання про розгляд справи за його відсутності.

Обставини оголошення сигналу «Повітряна тривога» у певному регіоні необхідно вважати загальновідомими, тобто такими, що не потребують доказування, а неявка у судове засідання учасників справи може бути спричинена такою надзвичайною ситуацією, яка об'єктивно унеможливило завчасне подання клопотання про відкладення розгляду справи з цих причин.

Розглядаючи справу під час повітряної тривоги, апеляційний суд мав вирішити питання про відкладення розгляду справи, застосувавши відповідні процесуальні норми з урахуванням загальних засад цивільного судочинства, дотримання гарантій прав особи на участь у розгляді її справи, а також обов'язку суду сприяти учасникам судового процесу в реалізації ними процесуальних прав.

Верховний Суд визнав передчасним завершення апеляційного перегляду справи за відсутності представників сторін, які мали об'єктивні перешкоди для явки в судове засідання через оголошення сигналу «Повітряна тривога», що свідчить про неналежне виконання апеляційним судом обов'язків із забезпечення всебічності, повноти і справедливості судового розгляду, а тому постанову апеляційного суду скасував, справу направив на новий розгляд до апеляційного суду.

Рішення в ЄДРСР —
reestr.court.gov.ua/Review/125556389

Найважливіші нормативно-правові акти за два тижні

АРМА продаватиме стягнуті в дохід держави облігації

10.03.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку управління активами, щодо яких ухвалено судові рішення про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» від 7 березня 2025 р. № 247.

Новою редакцією п. 14 Порядку, затвердженого постановою від 21 листопада 2023 р. № 1233, визначено, що стягнуті в дохід держави активи у вигляді державних облігацій України:

– переказуються/зараховуються на рахунок у цінних паперах держави в особі Фонду державного майна для подальшого їх переказу Національним банком на рахунок у цінних паперах Мінфіну для їх погашення та анулювання;

– продаються АРМА із залученням юридичної особи – професійного учасника ринків капіталів та організованих товарних ринків, що отримала ліцензію на провадження відповідного виду професійної діяльності на ринках капіталу та 100 відсотків акцій (часток) якої належать державі, з подальшим зарахуванням до державного бюджету коштів від продажу, які спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії.

Стягнуті в дохід держави активи у вигляді державних деривативів підлягають переказу/зарахуванню на рахунок у цінних паперах держави в особі Фонду державного майна для подальшого їх переказу Національним банком на рахунок у цінних паперах Мінфіну для їх погашення та анулювання.

У разі надходження судового рішення, що набрало законної сили, яким стягнуто в дохід держави розміщені на рахунках АРМА грошові кошти, які було спрямовано на придбання облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»



відповідно до абз. 1 пп. 2 п. 2-2 розд. V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», за умови наявності судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень, АРМА звертається до Кабінету Міністрів України із пропозицією щодо продажу облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» або щодо переказу/зарахування на рахунок у цінних паперах держави в особі Фонду державного майна для подальшого їх переказу Національним банком на рахунок у цінних паперах Мінфіну для їх погашення та анулювання.

У разі прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про продаж облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» АРМА протягом десяти робочих днів із залученням юридичної особи – професійного учасника ринків капіталів та організованих товарних ринків, що отримала ліцензію на провадження відповідного виду професійної діяльності на ринках капіталів та 100 відсотків акцій (часток) якої належать державі, здійснює продаж облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» з подальшим зарахуванням до державного бюджету коштів від продажу, які спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії.

Крім того, п. 15 Порядку доповнено новим абзацом, відповідно до якого у разі надходження судового рішення, що набрало законної сили, про застосування санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», стосовно розміщених на рахунках АРМА грошових коштів, а також коштів, одержаних від реалізації активів, АРМА протягом трьох робочих днів з дня його надходження перераховує до державного бюджету відповідні кошти та нараховані за ними проценти, які спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії, одночасно інформує Фонд державного майна та прокурора про виконання зазначеного судового рішення.

Служби супроводу першочергово комплектуватимуть особами з інвалідністю внаслідок війни

10.03.2025 р. набрав чинності наказ Міністерства оборони України від 29 січня 2025 р. № 59, яким визначено організаційні засади впровадження та діяльності в Мінборони, Збройних Силах України, Держспецтрансслужбі служб супроводу військовослужбовців та членів їх сімей.

Зокрема встановлено, що служба супроводу утворюється з урахуванням вимог Порядку організації діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2024 р. № 948, у Збройних Силах України, Держспецтрансслужбі з метою підтримки військовослужбовців, насамперед тих, які отримали поранення (контузію, травму, каліцтво), захворювання, членів їх сімей, а також сімей військовослужбовців, які зникли безвісти за особливих обставин, потрапили в полон, загинули (померли) під час виконання бойових (спеціальних) завдань.

Командири (начальники) органів військового управління, з'єднань, військових частин (бригад, полків, батальйонів (дивізіонів), окремих батальйонів, загонів), вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, навчальних військових частин (центрів), закладів,

установ, організацій, закладів охорони здоров'я, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки уповноважують керівників служб супроводу залучати посадових осіб підрозділів персоналу, цивільно-військового співробітництва, логістики, а також юридичної, фінансової, медичної, капеланської служб, служби психологічної підтримки до виконання завдань та функцій, покладених на службу супроводу, та отримувати необхідну інформацію в межах повноважень таких посадових осіб.

Виконання функцій служб супроводу покладається:

– у Збройних Силах України – на структурні підрозділи цивільно-військового співробітництва;

– у Держспецтрансслужбі – на структурні підрозділи соціальної підтримки персоналу (соціальної роботи та супроводу).

За відсутності штатних підрозділів цивільно-військового співробітництва наказом відповідного командира (начальника) призначається інший підрозділ (посадова особа), відповідальний за виконання завдань та функцій служби супроводу.

За підсумками діяльності служби супроводу опрацьовують звітні (інформаційні, інформаційно-довідкові, аналітичні) матеріали, які надають до структурного підрозділу вищого рівня.

Планування діяльності служби супроводу здійснюється в загальній системі планування підготовки та застосування Збройних Сил України, Держспецтрансслужби.

Підготовка військовослужбовців служб супроводу здійснюється в загальній системі підготовки військ (сил).

Служби супроводу комплектуються згідно з п. 2 Порядку, у тому числі першочергово за рахунок особового складу з числа військовослужбовців, звільнених з полону, які виявили бажання продовжувати військову службу, осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Покладання на службу супроводу обов'язків, що не належать або виходять за межі її компетенції, втручання та перешкодження діяльності посадових осіб служб супроводу, пов'язаних з виконанням завдань, визначених цим Положенням, не допускається.

Визначено й завдання та функції служби супроводу.

Вирощування промислових конопель не потребує ліцензії

11.03.2025 Міністерство аграрної політики та продовольства України запустило e-систему «Коноплі, що дозволить забезпечити публічність та відкритість ринку промислових конопель.

Юридичним особам, які здійснюють діяльність з посіву, вирощування та переробки конопель для промислових цілей у системі доступні такі модулі:

– модуль реєстрації суб'єктів господарювання у сфері промислових конопель;

– модуль реєстрації та управління земельними ділянками;

– модуль посіву та врожаю;

– модуль лабораторних досліджень;

– модуль витягів та звітності;

– інтерактивна мапа.

– «Коноплі інтегрується з державними реєстрами та системами.

Крім того, відповідно до наказу Міністерства «Про затвердження Порядку ведення Реєстру юридичних осіб, які здійснюють діяльність з посіву, вирощування та переробки конопель для промислових цілей» від 16 серпня 2024 р. № 2692 для ви-



рощування конопель для промислових цілей достатньо зареєструватись в Реєстрі юридичних осіб, які здійснюють діяльність з посіву, вирощування та переробки конопель для промислових цілей і немає потреби отримувати ліцензії та квоти.

Раніше отримання ліцензії на виробництво промислових конопель тривало до 3 місяців.

У виправних колоніях максимального рівня безпеки не видаватимуть цигарки

10.03.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни в додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 336» від 4 березня 2025 р. № 239.

Зміною до додатку 1 до постанови «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Національної поліції» від 16 червня 1992 р. № 336 виключено абз. 5 п. 4 приміток до норми № 4 для засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, такого змісту:

«Засудженим, які палять і забезпечуються харчовими продуктами за нормою № 4, видається 6 цигарок VI класу на добу та 3 коробки сірників на місяць (на одну особу)».

Вступ до закладів фахової передвищої освіти – 2025: затверджено Порядок

11.03.2025 р. набрав чинності наказ Міністерства освіти і науки України від 7 лютого 2025 р. № 166, яким затверджено Порядок прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2025 р.

Цим Порядком керуються суб'єкти освітньої діяльності, які здійснюють прийом на навчання для здобуття фахової передвищої освіти, усіх форм власності та сфер управління.

Конкурсний відбір на навчання для здобуття фахової передвищої освіти здійснюється:

– вступ на основі базової середньої освіти (БСО) – за результатами творчого конкурсу в передбачених цим Порядком випадках та розгляду мотиваційних листів, в інших випадках – за результатами співбесіди та розгляду мотиваційних листів;

– вступ на основі повної загальної (профільної) середньої освіти (ПЗСО), освітньо-кваліфікаційного рівня «кваліфікований робітник» (КР) – за результатами творчого конкурсу в передбачених цим Порядком випадках та розгляду мотиваційних листів, в інших випадках – за результатами співбесіди та розгляду мотиваційних листів; в інших випадках – відповідно до Правил прийому.

– Конкурсний відбір проводиться на основі конкурсного бала та результатів розгляду мотиваційних листів, відповідно до Правил прийому.

Конкурсний бал для вступу на основі БСО, ПЗСО, КР визначається як сума балів оцінки творчого конкурсу або співбесіди та додаткових балів за успішне закінчення підготовчих курсів закладу освіти.

Замість проходження співбесіди вступник на основі ПЗСО, КР може подати результати:

- національного мультипредметного теста 2022 р.;
- або національного мультипредметного теста 2023 р.;

- або національного мультипредметного теста 2024 р.;
- або національного мультипредметного теста 2025 р.

У такому разі конкурсний бал вступника визначається як середній бал усіх предметів національного мультипредметного теста з підвищенням на 25 відсотків, але не вище 200 балів.

Особам, які є членами збірних команд України та брали участь у міжнародних олімпіадах (відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України), Олімпійських, Паралімпійських і Дефлімпійських іграх (за поданням Міністерства молоді та спорту України), зараховується оцінка 200 балів.

В інших випадках конкурсний бал розраховується відповідно до Правил прийому.

Визначено й строки прийому заяв та документів, конкурсного відбору та зарахування на навчання.

Керівникам закладів освіти всіх форм власності і сфер управління під час затвердження правил прийому на навчання для здобуття фахової передвищої освіти доручено забезпечити дотримання вимог цього Порядку.

Інформацію про військових не вноситимуть до Єдиної бази посадовців

11.03.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 р. № 1343 і від 1 грудня 2023 р. № 1317» від 7 березня 2025 р. № 264.

Серед іншого, новими п. 6-1 і 6-2 Порядку використання функціональних можливостей Єдиного державного вебпорталу електронних послуг для задоволення потреб в автоматизації та цифровізації процесів, пов'язаних із виконанням посадових обов'язків, та обміну інформацією між посадовими особами та працівниками державних органів, затвердженою постановою від 1 грудня 2023 р. № 1317, визначено, що для забезпечення функціонування розділу «Дія.Офіс» засобами Порталу Дія формується Єдина база даних посадових осіб, державних службовців та інших працівників Секретаріату Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, місцевих органів виконавчої влади та інших державних органів, на працівників яких поширюється дія Закону України «Про державну службу», що є складовою Порталу Дія, яка містить таку інформацію:

- 1) щодо посадової особи:
 - прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності);
 - займану посаду, дату призначення на посаду, номер та дату наказу про призначення;
 - категорію посади, сім'ю і рівень посади (за наявності);
 - ранг або інший вид спеціального звання (за наявності), дату його присвоєння;
 - інформацію щодо посвідчення: дату видачі; серію та номер бланка посвідчення, найменування органу, що видав посвідчення, відцифрований образ обличчя посадової особи, дату закінчення строку дії (за наявності) посвідчення;
 - контактні дані (номер телефону, адресу електронної пошти);
 - реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності);
 - номер, серію (за наявності) паспорта громадянина України, дату видачі та орган, що видав документ, унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (за наявності);
 - дату народження;



2) щодо державного органу, що вносить інформацію про посадових осіб до Єдиної бази даних:

- найменування, юрисдикцію та тип державного органу;
- ідентифікаційний код юридичної особи згідно з Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України (за наявності);
- структуру державного органу або його апарату із зазначенням переліку посад, передбачених штатним розписом, їх категорій та сімей, рівнів посад (крім інформації з обмеженим доступом).

Внесення інформації щодо посадової особи до Єдиної бази даних здійснюється на підставі поданого державним органом повідомлення про внесення інформації до Єдиної бази даних, яке формується засобами Порталу Дія.

Державні органи визначають та інформують Мінцифри про уповноважених працівників, що вносять інформацію до Єдиної бази даних.

Повідомлення формується уповноваженим працівником державного органу засобами Порталу Дія шляхом підключення до робочих місць після проходження ним електронної ідентифікації та автентифікації з використанням кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису.

У разі зміни відомостей щодо посадової особи, що містяться в Єдиній базі даних, державний орган подає засобами Порталу Дія повідомлення про такі зміни.

До Єдиної бази даних не вноситься інформація про посадових осіб – військовослужбовців.

Крім того, виключено абз. 11 п. 6 Положення про інформаційну систему управління людськими ресурсами в державних органах, затвердженого постановою від 28 грудня 2020 р. № 1343.

При цьому встановлено, що подання Міністерству цифрової трансформації відомостей, необхідних для формування та ведення Єдиної бази даних посадових осіб, державних службовців та інших працівників Секретаріату Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, місцевих органів виконавчої влади та інших державних органів, на працівників яких поширюється дія Закону України «Про державну службу», здійснюється у разі наявності відповідної технічної можливості та підключення робочих місць.

Бронювання працівників операторів платіжного ринку: 4 критерії важливості

12.03.2025 р. набрала чинності постанова Правління Національного банку України від 7 березня 2025 р. № 29, якою встановлено такі критерії визначення підприємств, установ, організацій, які мають важливе значення для галузі національної економіки, у сфері діяльності на платіжному ринку:

1) оператор платіжної системи, яку відповідно до Закону України «Про платіжні послуги» визначено системно важливою або важливою платіжною системою за результатами діяльності впродовж року, що передує року, у якому приймається рішення про визначення підприємства, установи, організації такими, що мають важливе значення для галузі національної економіки;

2) технологічний оператор платіжних послуг, якого відповідно до Закону України «Про платіжні послуги» визначено

важливим технологічним оператором платіжних послуг за результатами діяльності впродовж року, що передує року, у якому приймається рішення про визначення підприємства, установи, організації такими, що мають важливе значення для галузі національної економіки;

3) підприємство, установа, організація, що надають послуги системно важливим банкам, що є допоміжними до платіжних послуг, і їх діяльність безпосередньо пов'язана з обслуговуванням банківських автоматів, платіжних терміналів, виконанням міжбанківських платіжних операцій в обсягах, не менших, ніж 50 % від кількості відповідних пристроїв/операцій системно важливого банку;

4) підприємство, установа, організація, що надають послуги супроводження програмного забезпечення автоматизованих банківських систем (поліпшення, виправлення помилок, надання консультацій щодо налаштування і експлуатації), яке використовується в системно важливому банку для виконання міжбанківських платіжних операцій у системі електронних платежів Національного банку України.

Підставою для визначення підприємства, установи, організації такими, що мають важливе значення для галузі національної економіки, у сфері діяльності на платіжному ринку, є їх відповідність одному з критеріїв, зазначених вище.

До протидії агресії залучатимуть цивільних фахівців з кібербезпеки

12.03.2025 р. набрало чинності розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 березня 2025 р. № 204-р, яким затверджено план заходів на 2025 р. з реалізації Стратегії кібербезпеки України, що включає, зокрема:

– створення в системі Міноборони кібервійськ, забезпечення їх належними фінансовими, кадровими та технічними ресурсами для стримування збройної агресії в кіберпросторі та надання відсічі агресору;

– забезпечення проведення щонайменше двічі на рік спільних тематичних навчань із відповідними підрозділами держав – членів НАТО для досягнення оперативної сумісності;

– посилення спроможностей щодо проведення негласних перевірок стану готовності об'єктів критичної інфраструктури до можливих кібератак і кіберінцидентів, поступове охоплення такими заходами всіх об'єктів;

– запровадження практики проведення загальнонаціональної інформаційної роз'яснювальної кампанії щодо дій громадян у разі, коли вони стикаються із кібершахрайством та іншими кіберзлочинами, а також роз'яснення процедур щодо звернення до правоохоронних органів;

– налагодження систематичного обміну інформацією про деструктивну діяльність у кіберпросторі із міжнародними партнерами, насамперед державами – членами НАТО, створення платформи для такого обміну;

– розроблення дієвих механізмів залучення фахівців приватного сектору з кібербезпеки до участі у стримуванні та протидії агресії проти України в кіберпросторі;

– забезпечення проведення постійного моніторингу національних електронних комунікаційних мереж та інформаційних ресурсів, аналіз вторгнень до цих мереж і ресурсів, а також виявлення в режимі реального часу аномалій їх функціонування;

– впровадження ризик-орієнтованого підходу в частині заходів із забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфра-



структури та державних органів, зокрема розроблення методички ідентифікації та оцінки кіберризиків на національному рівні та для секторів критичної інфраструктури держави, забезпечення нормативного врегулювання питань щодо впровадження обов'язкового проведення періодичної оцінки кіберризиків на підставі розроблених методик;

- удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері кібербезпеки та захисту інформації;
- створення центрів, що здійснюватимуть узагальнення та обмін досвідом у сфері кібербезпеки, підтримку інновацій і вітчизняних розробок у зазначеній сфері;
- розроблення національних стандартів у сфері кібербезпеки, організаційних і технічних вимог, що стосуються безпеки застосунків, мобільних пристроїв, робочих станцій, серверів і мереж, моделей хмарних обчислень, із урахуванням європейських і міжнародних стандартів;
- продовження практики проведення двосторонніх кібердіалогів із державами-партнерами з метою обміну передовим досвідом у сфері кібербезпеки, інформацією про кіберзагрози, розвитку комунікації між заінтересованими державними органами України та іноземних держав, розширення кола держав-партнерів, із якими проводяться кібердіалоги, ініціювання питання про укладення двосторонніх договорів про співпрацю у сфері кібербезпеки.

Заяву та документи для призначення пенсії мобілізовані можуть надсилати поштою

12.03.2025 р. набрала чинності постанова правління Пенсійного фонду України «Про затвердження Змін до Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 17 січня 2025 р. № 3-1.

Серед іншого, новим абзацом п. 1.1 розд. I Порядку, затвердженого постановою від 25 листопада 2005 р. № 22-1, визначено, що у період дії воєнного стану в Україні та протягом трьох наступних місяців після місяця, в якому його буде припинено чи скасовано, заява про призначення пенсії та документи, необхідні для призначення пенсії, особами, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом у період дії воєнного стану, які безпосередньо беруть участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України, або які перебувають на момент набуття права на призначення пенсії на лікуванні, реабілітації, протезуванні за кордоном, можуть надсилатися поштою.

Єдиний критерій важливості установ у сфері готівкового обігу

12.03.2025 р. набрала чинності постанова Правління Національного банку України від 7 березня 2025 р. № 28, якою встановлено такий критерій визначення підприємств, установ, організацій, які мають важливе значення для галузі національної економіки, у сфері готівкового обігу:

- установа отримала ліцензію Національного банку України на здійснення операцій з готівкою та у середньому за

квартал виконує інкасацію та перевезення готівкових коштів на суму понад 30 мільярдів гривень суб'єктів господарювання, включаючи суб'єктів господарювання, у яких державна частка перевищує 50 відсотків, здійснює інкасацію не менше 1000 торгових точок клієнтів і не менше 1000 банківських автоматів та/або програмно-технічних комплексів самообслуговування.

Перетинати кордон зможуть більше категорій осіб, які не підлягають мобілізації

13.03.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України» від 7 березня 2025 р. № 282.

Новою редакцією п. 2-6 Правил, затверджених постановою від 27 січня 1995 р. № 57, зокрема встановлено, що у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану право на перетин державного кордону, крім осіб, зазначених у п. 2-1 та 2-2 цих Правил, також мають інші військовозобов'язані особи, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації.

Військовозобов'язані, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації, з числа осіб, зазначених у п. 3 – 5 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», мають право перетинати державний кордон за наявності довідки про надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період за формою згідно з додатком 6 до Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, затвердженого постановою від 16 травня 2024 р. № 560, чи інформації у військово-обліковому документі про відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період або за наявності документів, визначених п. 2-6 цих Правил.

Внесено зміни й до п. 2-21, 2-22 цих Правил.

Закупівля вітчизняних вантажівок під озброєння і техніку – за умови локалізації не менше 50%

13.03.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2025 р. № 280, відповідно до якої з метою захисту та гарантування сталого розвитку вітчизняних виробників вантажних автомобілів та автомобільних базових шасі під озброєння і техніку (код згідно з ВК001-2000 – Д2112000У, Д212000У) та забезпечення ними сил оборони:

- державний замовник у сфері оборони, служба державного замовника, а також військові частини, організації (установи, заклади), що уповноважуються рішенням державного замовника у сфері оборони на здійснення оборонних закупівель та укладення державних контрактів (договорів), під час закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення здійснюють закупівлю вантажних автомобілів та автомобільних базових шасі під озброєння і техніку, які виробляються підприємствами вітчизняного оборонно-промислового комплексу, за умови, що ступінь локалізації виробництва товарів, що є предметом закупівлі, становить не менше 50 відсотків.



У разі коли конструкторською документацією на зразок озброєння, військової та спеціальної техніки передбачено використання спеціалізованого автомобільного базового шасі, державному замовнику дозволяється здійснювати закупівлю таких автомобільних базових шасі у вітчизняних підприємств оборонно-промислового комплексу за умови, що ступінь локалізації виробництва таких товарів становить менше 50 відсотків, або за імпортом. Водночас державні контракти (договори) під час здійснення такої закупівлі укладаються на підставі комерційної пропозиції, визнаної найбільш економічно вигідною, за умови відповідності товарів, що є предметом закупівлі, вимогам державного замовника та/або технічній документації.

Ступінь локалізації виробництва товарів, що є предметом закупівлі, визначається відповідно до вимог п. 3 Порядку формування переліку зразків (комплексів, систем) озброєння, військової та спеціальної техніки («Зброя Перемоги»), що випускаються та постачаються вітчизняними виробниками, затвердженою постановою від 27 грудня 2024 р. № 1504.

При цьому доручено:

– Міністерству оборони разом з Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості з урахуванням потреб державних замовників у тримісячний строк підготувати інвестиційну програму розвитку підприємств – виробників вантажних автомобілів та автомобільних базових шасі під озброєння і техніку;

– державним замовникам забезпечити планування та фінансування заходів, визначених вище, за рахунок і в межах коштів, передбачених для них у Державному бюджеті України на відповідний рік, а також кредитів (позик) під державні гарантії, міжнародної допомоги.

Постанова діє протягом воєнного стану і трьох років з дня його припинення або скасування.

Проживання у зоні обов'язкового відселення можна підтвердити витягом з реєстру

13.03.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2025 р. № 263, якою встановлено, що:

1) у разі відсутності в Єдиному державному демографічному реєстрі та відомчій інформаційній системі Державної міграційної служби відомостей про місце проживання у зоні безумовного (обов'язкового) відселення або в зоні гарантованого добровільного відселення станом на 26 квітня 1986 р. чи у період з 26 квітня 1986 р. до 1 січня 1993 р. особа може звернутися до органу реєстрації, надавши документи, які підтверджують реєстрацію її місця проживання (паспорт громадянина України у вигляді книжечки та/або будинкова книга), для внесення таких відомостей до реєстру відповідної територіальної громади з подальшим їх переданням до відомчої інформаційної системи Державної міграційної служби та Єдиного державного демографічного реєстру.

З метою підтвердження факту внесення відомостей про місце проживання особа в установленому законодавством порядку може звернутися до органу реєстрації або центру надання адміністративних послуг для отримання витягу з реєстру територіальної громади.

У разі відсутності в особи документів, які підтверджують реєстрацію її місця проживання у зоні безумовного (обов'язкового) відселення або в зоні гарантованого добро-

вільного відселення станом на 26 квітня 1986 р. чи у період з 26 квітня 1986 р. до 1 січня 1993 р. (паспорт громадянина України у вигляді книжечки та/або будинкова книга), особа може звернутися до територіального органу Пенсійного фонду України за отриманням сканованих копій паспорта громадянина України у вигляді книжечки (у разі їх наявності в матеріалах пенсійної справи) з метою подання таких сканованих копій до відповідного органу реєстрації для внесення відомостей про період реєстрації до реєстру територіальної громади з подальшим їх переданням до відомчої інформаційної системи Державної міграційної служби та Єдиного державного демографічного реєстру;

2) у разі, коли у 2025 р. Пенсійним фондом України уточнено факти, визначені вище, органи Пенсійного фонду України встановлюють доплату, передбачену ст. 45 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік», з 1 січня 2025 р.;

3) довідка про період проживання на забруднених територіях, передбачена ч. 3 ст. 15 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», видається органом реєстрації у формі витягу з реєстру територіальної громади.

Крім того, змінами до постанови від 27 грудня 2024 р. № 1524:

1) абз. 1 п. 1 після слів «у Єдиному державному демографічному реєстрі» доповнено словами «відомчій інформаційній системі Державної міграційної служби»;

2) новим п. 1-1 встановлено, що у 2025 р. виплата за проживання на забруднених територіях встановлюється у розмірі, передбаченому ст. 45 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік», як самостійна доплата до пенсії, на яку має право особа згідно із законом.

7 документів для погодження реорганізації чи ліквідації спеціального дитсадка

13.03.2025 р. набрав чинності наказ Міністерства освіти і науки України від 27 січня 2025 р. № 101, яким затверджено Перелік документів для погодження проекту рішення засновника про реорганізацію/ліквідацію спеціального дитячого садка або дошкільного підрозділу (спеціальних груп) спеціального закладу загальної середньої освіти:

1) проект рішення засновника щодо реорганізації/ліквідації спеціального дитячого садка або дошкільного підрозділу (спеціальних груп) спеціального закладу загальної середньої освіти;

2) довідка за результатами громадського обговорення проекту рішення засновника щодо ліквідації спеціального дитячого садка у сільській місцевості, який оприлюднюється не менше ніж за один рік до прийняття відповідного рішення;

3) довідка у довільній формі, що підтверджує можливість зарахування вихованців до інших закладів освіти, завірену керівником спеціального дитячого садка або спеціального закладу загальної середньої освіти, в якому функціонує дошкільний підрозділ (спеціальні групи), та підписану батьками або іншими законними представниками дітей;

4) довідка у довільній формі про працевлаштування працівників спеціального дитячого садка або дошкільного підрозділу (спеціальних груп) спеціального закладу загальної середньої освіти, що планується реорганізувати/ліквідувати, завірену керівником закладу та підписану працівниками закладу;

5) інформація щодо архітектурної доступності та наявності спеціальних педагогів у закладах, до яких будуть зараховані вихованці спеціального дитячого садка або дошкільного підрозді-



лу (спеціальних груп) спеціального закладу загальної середньої освіти, який планується реорганізувати/ліквідувати;

6) інформація щодо наявності соціальних та медичних послуг, послуг з підвезення на території, де знаходяться заклади, до яких будуть зараховані вихованці спеціального дитячого садка або дошкільного підрозділу (спеціальних груп) спеціального закладу загальної середньої освіти, який планується реорганізувати/ліквідувати;

7) інші документи та матеріали щодо реорганізації/ліквідації спеціального дитячого садка або дошкільного підрозділу (спеціальних груп) спеціального закладу загальної середньої освіти (за рішенням засновника).

Не менше 2 педагогів для апробації навчальної літератури з мов нацменшин

13.03.2025 р. набрав чинності наказ Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до Порядку проведення апробації навчальної літератури для закладів загальної середньої освіти» від 23 січня 2025 р. № 91.

Змінами до абз. 4 п. 4 розд. I, абз. 4 п. 7 розд. IV Порядку, затвердженого наказом від 13 червня 2024 р. № 845, уточнено, що:

- до апробації допускається навчальна література, видавництво якої планується здійснювати за рахунок коштів державного бюджету;

- для підручників/посібників з іноземних мов (окрім англійської), мов корінних народів, національних меншин, із української мови для класів (груп) з навчанням мовами корінних народів або національних меншин, а також для дітей з особливими освітніми потребами, незалежно від строків проведення апробації кількість педагогічних працівників, які братимуть участь в апробації, повинна бути не менше ніж 2 особи, але не більше ніж 10 осіб.

НМТ-2025: затверджено Порядок реєстрації

14.03.2025 р. набрав чинності наказ Міністерства освіти і науки України від 3 січня 2025 р. № 5, яким визначено сукупність вимог, правил і норм, що врегульовують особливості проведення реєстрації осіб, які мають намір взяти участь у національному мультипредметному тесті у 2025 р.

Для участі в НМТ реєструється особа, яка має повну загальну середню освіту або здобуде її у 2025 р.

Реєстрація здійснюється протягом основного та додаткового періодів реєстрації в терміни, встановлені Міністерством освіти і науки України.

Реєстрацію здійснює регіональний центр оцінювання якості освіти, на території зони обслуговування якого особа, яка реєструється, має намір проходити НМТ.

Реєстрація осіб, які за рішенням судів перебувають в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, здійснюється з урахуванням особливостей, визначених Українським центром оцінювання якості освіти.

Особи, які мають намір взяти участь в НМТ, але не можуть зареєструватися в установленому порядку, повинні в межах часу, відведеного для реєстрації, особисто звернутися до регіонального центру.

Реєстрація передбачає:

1) створення вступником персонального кабінету на веб-сайті Українського центру;

2) унесення в персональному кабінеті до Інформаційно-комунікаційної системи Українського центру оцінювання якості освіти контактної інформації та інформації щодо участі в НМТ;

3) надання в персональному кабінеті інформації про реєстраційні документи. Відомості, що містяться в передбачених документах, можуть отримуватися та перевірятися засобами системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта» (за наявності технічної можливості) у встановленому законодавством порядку;

4) підтвердження в персональному кабінеті бажання взяти участь в НМТ і надсилання з використанням функціоналу персонального кабінету внесеної вступником інформації на обробку до регіонального центру;

5) обробку регіональним центром наданої вступником інформації;

6) надання особі, яку зареєстровано для участі в НМТ, можливості сформувати Сертифікат національного мультипредметного тесту 2025 р. у персональному кабінеті.

Департаментам та управлінням освіти і науки обласних та Київської міської державних адміністрацій доручено забезпечити своєчасне усунення розбіжностей у даних вступників у поданих на виготовлення документів про повну загальну середню освіту замовленнях та даних, зазначених ними під час реєстрації для участі в національному мультипредметному тесті.

5 умов надання субвенції на компенсацію за житло захисникам

14.03.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2025 р. № 253, якою затверджено Порядок та умови надання у 2025 р. субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію публічного інвестиційного проекту із виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей.

Субвенція спрямовується на реалізацію публічного інвестиційного проекту «Забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» для виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення у прийнятих в експлуатацію житлових будинках шляхом призначення і виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення членам сімей осіб, визначених п. 2 – 5 ч. 1 ст. 10-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особам з інвалідністю I – II групи, яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, визначених п. 11 – 14 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та які потребують поліпшення житлових умов і перебувають на квартирному обліку.

Умовами надання субвенції є:

– перебування одержувачів грошової компенсації в установленому порядку на квартирному обліку за місцем про-



живання за пільговими категоріями – особа з інвалідністю внаслідок війни, член сім'ї загиблого Захисника чи Захисниці України;

– одержувачем грошової компенсації відкрито поточний рахунок (за стандартом IBAN) із спеціальним режимом використання у відділенні АТ «Ощадбанк»;

– відсутність обвинувального вироку суду у зв'язку із вчиненням одержувачем грошової компенсації злочину проти основ національної безпеки України, вчиненням або сприянням вчиненню терористичного акту, втягненням у вчинення терористичного акту, публічними закликами до вчинення терористичного акту, утворенням терористичної групи чи терористичної організації, фінансуванням тероризму, вчиненням злочину у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, вчиненням тяжкого і особливо тяжкого злочину проти встановленого порядку несення військової служби, вчиненням кримінального правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;

– придбання житла у прийнятних у експлуатацію житлових будинках у будь-якій адміністративно-територіальній одиниці, крім тимчасово окупованої території, протягом одного року з дня зарахування коштів грошової компенсації на спеціальний рахунок з урахуванням абз. 2 і 3 п. 28 Порядку виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення деяким категоріям осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей, затвердженого постановою від 19 жовтня 2016 р. № 719;

– одержувач грошової компенсації не підпадає під дію обмежувальних заходів Європейського Союзу.

Виконавці перевірятимуть застосовування до боржників Закону «Про санкції»

17.03.2025 р. набрав чинності наказ Міністерства юстиції України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України» від 13 лютого 2025 р. № 379/5.

Змінами до п. 5 розд. III, п. 7, 24, 27 розд. VIII Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом від 2 квітня 2012 р. № 512/5, визначено, що одночасно з винесенням постанови про відкриття виконавчого провадження виконавцем за допомогою автоматизованої системи формується та подається запит до Державного реєстру санкцій щодо перевірки застосовування до боржника санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції» (санкція стягнення). У подальшому така перевірка проводиться виконавцем перед надсиланням платіжних інструкцій на примусове списання коштів або пред'явленням емітенту електронних грошей до погашення в обмін на грошові кошти, винесенням постанови про опис та арешт майна (коштів) боржника, а також перед визначенням вартості або оцінки майна боржника, передачею майна на реалізацію, передачею нереалізованого майна стягувачу, передачею стягувачу предметів, зазначених у виконавчому документі.

У разі якщо до боржника застосовано санкцію стягнення, забороняється звернення стягнення на майно (кошти), зазначене у судовому рішенні про застосовування санкції стягнення. Виконавець продовжує виконання рішення за рахунок іншого майна (коштів) боржника, а в разі відсутності такого майна (коштів) повертає виконавчий документ стягувачу з підстави, передбаченої п. 9 ч. 1 ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження».

Виконавець в присутності понятих вилучає у боржника предмети, зазначені у виконавчому документі, і передає їх стягувачу або його представнику, про що складає акт передачі.

У разі якщо до боржника застосовано санкцію стягнення, забороняються вилучення та передача предметів, зазначених у судовому рішенні про застосовування санкції стягнення.

Акт складається у трьох примірниках. Один примірник акта залишається у виконавчому провадженні, інші – вручаються стягувачу та боржникові або їх представникам під підпис.

Під час підготовки заявки на реалізацію арештованого майна виконавець зобов'язаний перевірити чи не застосовано до боржника санкцію стягнення. У разі якщо до боржника застосовано санкцію стягнення, забороняється передача на реалізацію майна боржника, зазначеного у судовому рішенні про застосовування санкції стягнення.

У разі якщо інформація про застосовування до боржника санкції стягнення стала відома виконавцю після передачі на реалізацію майна боржника, зазначеного у судовому рішенні про застосовування санкції стягнення, виконавець зобов'язаний негайно скласти акт, копію якого надіслати організатору електронних аукціонів, аукціонів за фіксованою ціною.

Крім того, п. 6 наказу «Деякі питання примусової реалізації арештованого майна у виконавчому провадженні в період воєнного стану» від 10 червня 2022 р. № 2343/5 після слів «знищення майна» доповнено словами та цифрами «, застосовування до боржника санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»».

Наказ вводить в дію з дня розміщення на веб-сайті Міністерства юстиції України та державного підприємства «Національні інформаційні системи» оголошення про початок взаємодії між автоматизованою системою виконавчого провадження та Державним реєстром санкцій, передбаченої цим наказом.

11 різних заяв можна подати до міжнародного Реєстру збитків

14.03.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку подання заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, що завдані агресією Російської Федерації проти України, до Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг» від 7 березня 2025 р. № 261.

Зокрема новою редакцією п. 3 Порядку, затвердженого постановою від 29 березня 2024 р. № 365, передбачено, що заяви можна подати у таких категоріях (за технічної можливості):

- 1) А3.1 Пошкодження або знищення об'єктів житлового нерухомого майна;
- 2) А1.1 Вимушене внутрішнє переміщення;
- 3) А2.1 Смерть близького члена сім'ї;
- 4) А2.2 Зникнення безвісти близького члена сім'ї;
- 5) А2.3 Серйозні тілесні ушкодження;
- 6) А2.4 Сексуальне насильство;
- 7) А2.5 Катування або нелюдські чи такі, що принижують гідність, види поведження або покарання;
- 8) А2.6 Позбавлення свободи;
- 9) А2.7 Примусова праця або служба;
- 10) А3.2 Пошкодження або знищення об'єктів нежитлового нерухомого майна;
- 11) А3.6 Втрата доступу або контролю над нерухомим майном на тимчасово окупованих територіях.

